

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Türkiye Sağ Siyasetinde Bir Gelecek Planlaması:
1960-1980 M.T.T.B.

Abdurrahim Boynukalın

2501090731

Yrd. Doç. Dr. İlker Aktükün

İstanbul 2012

T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
1949
ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

İs ve Soyadı : ABDURRAHİM BOYNUKALIN
Tebliğ/Bilim Dalı : ULUSLARARASI İLİŞKİLER
Danışman : YRD.DOÇ.DR.İLKER AKTÜKÜN

Numarası : 2501090731
Tez Savunma Tarihi: 24.07.2012
Tez Savunma Saati : 16:00

Tez Başlığı : TÜRKİYE SAĞ SİYASETİNDE BİR GELECEK PLANLAMASI:1960-1980 M.T.T.B.

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / GYÇOKLUGÜYE karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
PROF.DR.BİRSEN ÖRS		Kabul
DOÇ.DR.NAMIK SİNAN TURAN		Kabul
DOÇ.DR.AYŞEGÜL KOMSUOĞLU		Kabul
YRD.DOÇ.DR.YÜCEL KARLIKLI		Kabul
YRD.DOÇ.DR.İLKER AKTÜKÜN		Kabul

ÖZ

Türkiye siyasal hayatı Kemalizm, devlet algısı ve milliyetçilik bağlamında yoğun bir şekilde sağ siyasetin etkisindedir. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından itibaren karar vericilerin zihinsel ve pratik eğilimleri bu minvalde şekillenmiştir. Bu anlamda kurulduğu ilk yıllarda Milli Türk Talebe Birliği, yeni devletin, bürokrasinin hakîm kodlarını halka aktarmakta ve resmî ideolojinin savunuculuğunu üstlenme görevini sürdürmektedir. Ancak süreç ilerledikçe devletin, bürokrasinin ve bizatihi toplumun değişiminden etkilenen M.T.T.B. Kemalist milliyetçilikten, muhafazakâr milliyetçiliğe, son olarak da İslâmcı bir tona dönüşmüştür.

Özellikle Türkiye sağ siyasetinin kendi içinde geçirdiği bütün dönüşümleri, 1960-1980 arasında bir sivil toplum kuruluşu olarak yakından hisseden ve aynı şekilde dönüşen M.T.T.B, yıllar sonra devletin başına geçecek isimleri de bu süreçte yetiştirmiştir. Örneğin; 2002 yılından itibaren hükümet konumunda olan Ak Parti Genel Başkanı ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile muhalefet partilerinden olan ve mecliste grubu bulunan MHP'nin Genel Başkanı olan Devlet Bahçeli MTTB çatısı altında yetişmiş iki siyasidir. Şüphesiz daha onlarca örneği verilebilecek olan bu tarz siyasilerin, bürokratların ve iş adamlarının zihinsel arka planını çözmek, pratiklerini anlamlandırmak için MTTB yıllarına gitmek gerekmektedir.

Bu sebeple, çalışmamın ilk bölümünde Cumhuriyet'in kuruluş paradigması olan Kemalist milliyetçiliği temsil eden kişi ve kurumların MTTB'yi nasıl ve ne şekilde etkilediğini anlattım.

İkinci bölümde, Türkiye sağ siyasetinin dönüştüğü yılları ve merkez sağ siyasetin ortaya çıkışını irdeledim. Bu dönemde toplum tabanında ciddi anlamda kabul gören muhafazakâr milliyetçiliği temsil eden kalemleri ve kuruluşlarını anlatmaya çalıştım.

Üçüncü bölümde ise, önceki bölümde anlattığım muhafazakâr milliyetçiliğin temsilcilerinden oldukça etkilenen ve 1960-1980 arasında yoğun bir şekilde faaliyet gösteren MTTB'nin icraatlarını ve Anavatan Partisi ile AK Parti yönetici kadrolarının yetiştiği siyasal iklimi ortaya koymaya çalıştım.

ABSTRACT

Turkey's political life intensively has been under the influence of right politics in the context of Kemalism, state's perception and nationalism. From the establishment years of republic, decision makers' mental and practical tendencies had been shaped according to this framework. In this sense, Unity of National Turkish Student (UNTS), the very first years of its foundation, had the duty to tell and transfer the new state's and bureaucracy's prevailing codes to the people and also the duty to defend the official ideology. But while the process had progressed, Unity of National Turkish Student (UNTS) had been influenced by the state, bureaucracy and also the society's change and then transformed from a Kemalist nationalism to a conservative nationalism and then finally to a more Islamic color.

Especially all the transitions that Turkey's right politics had passes through, 1960 and 1980 as a non-governmental organization, UNTS had felt all these changes very inside and also changed as the same way. UNTS also had educated and trained the future names that would take the state's control and government in this process. For example; the names Recep Tayyip Erdoğan, who has been the Prime Minister of Turkish Republic, and head of Justice and Development Party that is in the position of the government since 2002, and Devlet Bahçeli, who has been the head of a party having a group in parliament named Nationalist Movement Party, are two political names that had trained under the circumstances of UNTS. Undoubtedly we can give lots of similar examples; politicians, bureaucrats and also business men, but if we want to figure out their mental background and name their practices then we must necessarily look at the years of UNTS.

For this reason, in the first section of my research, I tried to discuss the names and the institutions that who represented the paradigm of republic's establishment, Kemalist nationalism, and tried to describe these names and institutions as how and in which ways they affect UNTS.

In the second section, I tried to examine the years that Turkey's right politics had been changed and the years that center-right politics had emerged. I tried to express

the thinkers and institutions represented the conservative nationalism, that who were accepted by the society very much in this period.

In the third section, I tried to explain the actions of UNTS, which was very much influenced by the conservative thinkers that I mentioned in the previous section, and the years that UNTS were very active between 1960 and 1980. And finally I tried to introduce and analyze the political climate which Motherland Party and Justice and Development Party's political leaders and governors had been trained.

Keywords: Nationalism, Unity of National Turkish Student, Conservative, Right

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	5
KEMALİST MİLLİYETÇİLİK VE MTTB'Yİ ETKİLEYEN KİŞİ, KURUM VE DÜŞÜNCELER	5
1.1. CUMHURİYET ERKEN DÖNEMİNDE TÜRKÇÜLÜK VE TEK PARTİ	5
1.1.1. Ziya Gökalp ve Kültür Milliyetçiliği	7
1.1.2. Ahmet Ağaoğlu ve Liberal-Muhafız Eğilimler	9
1.1.3. Mahmut Esat Bozkurt ve Mitler	12
1.1.4. Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Türk Ocakları.....	14
1.1.5. Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Kadro Ekibi.....	15
1.1.7. Tek Parti Dönemi Uygulamaları ve İdeolojik Değişim	19
1.2. BOZKURTTAN KURAN'A TÜRKİYE SAĞININ MERKEZİ: MİLLÎ TÜRK TALEBE BİRLİĞİ.....	23
1.2.1. MTTB'nin Kuruluşu ve Kemalist Milliyetçilik	24
1.2.2. Vagon-Li Hadisesi	27
1.2.3. Razgrad Olayı.....	28
1.2.4. Hatay Mitingi ve MTTB'nin Kapatılması	29
2. BÖLÜM	31
1960-1980 ARASI MİLLİYETÇİ MUHAFAZAKÂRLIK VE DÜŞÜNSEL KODLAR, KİŞİLER VE KURUMLAR.....	31
2.1. KURUMLAR VE ETKİLERİ.....	31
2.1.1. Demokrat Parti ve Sosyal Rahatlama	31
2.1.2. Mukaddesatçı Milliyetçilik ve DP-AP-MHP-MSP	35
2.1.3. Ülkücü Hareketin İdeolojisi ve CKMP/Milliyetçi Hareket Partisi.....	37
2.1.4. Milli Görüş Partileri ve İslâmcılık.....	41
2.2. KİŞİLER VE DÜŞÜNCELERİ	47
2.2.1. İbrahim Kafesoğlu ve Aydınlar Ocağı	47
2.2.2. Mümtaz Turhan ve Kemalist Milliyetçi Muhafazakârlık.....	49
2.2.3. Erol Güngör, Batı ve Kemalizm Karşıtlığı	51

2.2.4.	Hilmi Ziya Ülken ve Anadoluçuluk.....	53
2.2.5.	Necip Fazıl Kısakürek ve Büyük Doğu Gençliği.....	54
3.	BÖLÜM.....	57
	1960-1980 ARASI MTTB, MİLLİYETÇİ MUHAFAZAKÂR ETKİ VE GELECEĞİN YÖNETİCİLERİ	57
3.1.	1965 SONRASI MTTB.....	59
3.1.1.	Rasim Cinsli Dönemi.....	59
3.1.2.	İsmail Kahraman Dönemi.....	61
3.1.3.	Burhaneddin Kayhan Dönemi	64
3.1.5.	Rüştü Ecevit Dönemi	68
3.1.6.	12 Eylül Darbesi ve MTTB'nin Kapatılması.....	69
3.1.7.	MTTB ve Akıncılar.....	70
3.2.	1980 SONRASI MTTB'DEN YETİŞEN KARAR VERİCİLER VE TÜRKİYE SİYASAL HAYATI .	72
3.2.1.	Dört Eğilim, Tek Çatı: Anavatan Partisi	73
3.2.2.	Muhafazakâr Demokratlık: Ak Parti.....	77
	SONUÇ.....	82
	KAYNAKÇA.....	85

KISALTMALAR LİSTESİ

Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
s.	Sayfa
M.T.T.B.	Millî Türk Talebe Birliği
C.H.P.	Cumhuriyet Halk Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
M.H.P.	Milliyetçi Hareket Partisi
C.K.M.P.	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
M.N.P.	Millî Nizam Partisi
M.S.P.	Millî Selamet Partisi
R.P.	Refah Partisi
A.P.	Adalet Partisi
SODEP	Sosyal Demokrasi Partisi
S.H.P.	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
D.S.P.	Demokratik Sol Parti
D.Y.P.	Doğru Yol Partisi

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinden kurtulabilmesi için ortaya konulan “reçete” düşünceler, ortaya üç siyaset tarzı çıkarmıştır. Bunlardan Osmanlıcılık; Osmanlı Devleti'nin etkisi ya da yönetimi altındaki tüm halkları Osmanlı kimliğinin altında birleştirmeyi ve milliyetçilik söylemine dâhil bir çözüm sunmayı hedefler. İslâmcılık ise özellikle II. Abdulhamid zamanında Osmanlı Devleti'nin bütün devlet reflekslerine hâkim olmuştur. Bu düşünce, temelde; elde bulunan topraklardaki Müslüman nüfusun “ümme” kimliğinde birleşmesini “cihan devleti”nin ayakta kalabilmesi için mecburî addeder. Türkçülük ise özellikle Osmanlı geçmişine atıfta bulunan tüm sosyal, siyasal doktrinleri bir kenara atarak, muasırlaşma yolunda Batı tipi ulus-devlet paradigmasına uygun, kökünü tarihte bulan ve üzerindeki toprağı mitlerle atıp yeni bir devlet inşasına uygun hale gelmeyi amaçlayan, doğası gereği kendi milletinin üstün, üstün olmasa da farklılık arz eden özellikleri üzerinden bir moment yakalamaya çalışan düşünce tarzına vurgu yapar¹.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber “eskiye ait” olandan sosyal, siyasal ve kültürel bir kopma ve ayrışma sürecinden bahsedebiliriz. Ancak bununla beraber özellikle devletin kurum ve yapılarının geçiş sürecinde devamlılık arz ettiğini rahatça ifade etmek de mümkün gözükmemektedir. Bahsedilen üç “kurtuluş” reçetesinden paradigmatik anlamda Türkçülüğün, Cumhuriyet'in erken yıllarında sosyal, kültürel, siyasal alanlarda çok boyutlu bir şekilde diğer düşüncelere nazaran ağır bastığını söylemek yanlış olmayacaktır. Diğer düşüncelerin hangi tarihsel olaylar bağlamında silik bir konuma gerilediğini etraflıca analiz etmek son dönem Osmanlı Devleti tarihini tez konusu haline getirmek anlamına gelecektir. Burada esas amaçlanan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk yıllarında Kemalist milliyetçilikle nüvelenen Türkiye sağını irdelemek ve 1960-1980 arasında geleceğin yöneticilerini yetiştiren MTTB'ye hangi anlamda etki ettiğini göstermektir.

---

¹ Yusuf Akçura, **Üç Tarz-ı Siyaset**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1976, s.19

Kemalist milliyetçilik bu anlamda din terkiibinden uzak tamamen ulus üzerine kurgulu, yeni bir devlet ama tarihsel kökleri oldukça derine inen asil bir millet olgusu üzerinden harekete geçer. Güneş dil teorisi, Ergenekon destanlarıyla tarihsel kökü bulunan Türk milletinin siyasal anlamda yüzyıllarca Osmanlı hanedanı tarafından özgürlüğüne pranga vurulmuş olarak tanımlanması; eski milletin artık yeni ve tamamen kendisinden müteşekkil devletinin gerekliliğine toplumu ikna edecek zemini hazırlar.

Çalışmamın ilk bölümüne, işte bu karışıklıkların içerisinde ortaya çıkan erken Cumhuriyet dönemi Türkçülüğünü irdelemekle başladım. Türkiye sağ siyaseti her ne kadar Demokrat Parti ile başlatılsa da; Türkçülüğün ve batı tipi ulus algısının Cumhuriyet döneminde temsil kabiliyeti kazanmasının en önemli sebeplerinden birisi tek parti döneminde yapılan uygulamalardır. Bu uygulamalar ve etrafında dönen entelektüel çalışmalardan koparak sağ siyaseti anlamlandırmak pek mümkün değildir. Demokrat Parti'nin kurucu kadrolarının CHP'den çıkması ve sonrasında farklı toplumsal değişimlerin olması; CHP'nin bu anlamda başat rolünü göstermek için yeterlidir. Estetize edilememiş inkilâpların² tabanda kabul görmemesinin kaçınılmaz sonucu olarak ortaya çıkan Demokrat Parti dönemi, aynı zamanda geleneksel değerlere atıf yapan Demokrat Parti muhafazakârlığının toplumsallaştığı yıllardır. Aslında CHP kadrolarından çıkan bir grubun halk nezdinde, özellikle şaibeli olan 1946 seçimlerinden sonra 1950'de büyük bir çoğunlukla TBMM'de temsil hakkı elde etmesinin sebebi budur.

Yine bu bölümde, Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önceki paradigmaların çakışmasında özellikle gençleri Türkçülük ideolojisine yakınlaştırmak amacıyla devlet desteğiyle kurulmuş ancak ilerleyen dönemlerde Türkiye sağının geçtiği bütün seyirleri sonuna kadar içinde yaşayarak, evrilerek ve varolduğu dönemlerde özellikle üniversiteli sağcı gençliğin merkezinde kendini konumlandırarak uzun süre yaşamış bir teşkilât olarak Milli Türk Talebe Birliği'nin kuruluş yıllarını incelemeye çalıştım. Genel hatlarıyla Kemalist milliyetçiliği kurulduğu 1916 tarihinden ilk kapatıldığı tarih olan 1936'ya kadar benimseyen MTTB sonraki dönemlerde özellikle Necip

---

² Şerif Mardin, **Türk Modernleşmesi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991, s.112

Fazıl Kısakürek'in neşriyatlarıyla beslenen entelektüel damarını pratikte Türk-İslam sentezciliğine dökmüştür. Özellikle Tevfik İleri'nin başkanlık yaptığı dönemde Kemalist milliyetçiliğin aksine Misak-ı Millî sınırları dışındaki Türklere de ilgi gösteren ve yaşanan olayları gündeme getiren MTTB, yine bu eylemlerinden birisinin sonucunda kapatılmış ve uzun süre faaliyet gösterememiştir.

Milli Görüş partileri, Adalet Partisi ve ANAP'ın içerisinde şekillenmeye devam eden Türkiye sağı'nın melez desenleri³, Türk-İslâm sentezciliğinden daha da İslami tonu yüksek bir geleneksel düşünceye yaklaşma ya da liberal politikalarla barışık yenilikçi bir tona meyletmektedir. Farklı partiler yahut aynı partinin içindeki tonlamaların değişikliği işte bu seyir ile alakalıdır. Örneğin Fazilet Partisi'nde belirgin şekilde ortaya çıkan gelenekselci-yenilikçi ayrımı aslında bu melez desenlerin fikirsel ve pratik anlamında artık bir arada var olamama durumunun tezahürüdür. Bu dönemin başlangıcında nispeten rahatlayan sivil toplum tabanının resmî ideolojinin dışında düşünce üretimine başlaması tabanda büyük bir kabul görmüştür. Dolayısıyla bu dönem din karşıtı Kemalizm'den, din terkipli milliyetçi muhafazakâr Kemalizm'e, oradan da Kemalizm karşıtı milliyetçi muhafazakârlığa geçişe sahne olmuştur. Bu geçişte önemli olan entelektüelleri ve kurumları ikinci bölümde incelemeye çalıştım.

MTTB'nin Türkiye sağ siyasetine yaptığı en büyük katkı; şüphesiz özellikle 1960-1980 arası dönemde yetiştirdiği önemli bürokratlar, iş adamları, sivil toplumcular ve siyasetçilerle olmuştur. Bu dönemde yetişen yöneticilerin önceki iki bölümde anlattığımız kişi, kurum ve ideolojilerden etkilenmemeleri mümkün değildir. Yirmi yıllık periyotta; önceki dönem düşüncesinin neredeyse bütün kırılmalarını içinde yaşayan MTTB, bir de bu süreçte MNP, Adalet Partisi ve CMKP/MHP çizgisinin etkisiyle neredeyse sağı'nın tüm renklerini kendi içinde barındırır hale gelmiştir. Ayrıca bu dönem; Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren dönüşüm geçiren sağ düşüncenin artık gençler arasında iyiden iyiye yerleşik bir hale gelmesi hasebiyle de oldukça önemlidir. 60ların sonunda İslami tonu gitgide artan ve 70lerde "kurt" olan sembolünü, "Kur'an" olarak değiştirmeye gidecek kadar evrilen MTTB; bu süreçte

---

³ Nilüfer Göle, **İslâm ve Modernlik Üzerine Melez Desenler**, Birinci Basım, İstanbul: Metris Yayınları, 2000, s.17

yine milli kalmaya çalışan bir İslâmcılıkla, Ortadoğu'daki değişimlerden etkilenen bir İslâmcılık dalgasının çakışması sonucu kendi içerisinde "Akıncılar" teşkilatını çıkarmıştır. Üçüncü bölümü MTTB merkezinde, aslında bu değişim evrelerinin, Türkiye sağının siyasal ve toplumsal anlamda değişimiyle nasıl paralellik arz ettiğini ve bu dönemin sonraki dönem siyasal aktörlerini içinden çıkaracak zemini nasıl ortaya çıkardığını göstermeye ayırdım.

Bu siyasal iklimde dönem dönem aynı çatı altında yetişen gençler; 12 Eylül sonrasında sağ siyasetin farklı tonlarında kendini ifade eden kurumlara yönetici olmuşlar ve Türkiye'de karar verici pozisyonlarda yer almışlardır. Yine bu bölümde özellikle ANAP ve AK Parti örneği üzerinden MTTB'nin 1960-1980 döneminde yetiştirdiği kadroların ne kadar etkin konumlara geldikleri ve Türkiye siyasal hayatında nasıl dönüştürücü bir rol oynadıkları incelenmiştir.

1. BÖLÜM

KEMALİST MİLLİYETÇİLİK VE MTTB'Yİ ETKİLEYEN KİŞİ, KURUM VE DÜŞÜNCELER

1.1. CUMHURİYET ERKEN DÖNEMİNDE TÜRKÇÜLÜK VE TEK PARTİ

19. yy Kıta Avrupa'sının Fransız İhtilâli sonrasında, kapitalizmin yükselişine denk gelen ve köyden kente olan göçler ile cemaat algısının cemiyet algısına evrilişi akabinde ortaya çıkan “aitlik hissinin kayboluşu” durumunu hatırlamak gerekmektedir. Baskıdan bunalan halkın, siyasal anlamda din vurgusundan kurtulmaya çalışmasının bir ifadesi olarak; 1789 tarihinden sonra Kilise ve ruhbanlık kurumunun imaj noktasında ciddi yaralar alması, toplum genelinde zihinsel dönüşümlere gebe olmuştur. Artık din ve dine ait olan kurumların teker teker hayatını terk edişiyse zihinsel dünyasında ve toplumsal pratiğinde büyük gedikler açılan bireylerin, o tarihten itibaren boşlukları milliyetçilikle bezenmiş ideolojilerle doldurulmaya başlanmış ve bu düşünsel seyir 19. yy ve 20. yy Avrupa siyasal hayatına damga vurmuştur.⁴ Şüphesiz her ülkenin kendi iç dinamikleri hasebiyle; halklarının bu boşlukları başka yöntem ve biçimlerle doldurması çok doğaldır. Ancak bu anlamda ne tarz uygulamalar yapılırsa yapılsın, döneme ait hâkim ton şüphesiz milliyetçiliktir.

Bu bağlamda erken Cumhuriyet dönemindeki Kemalist milliyetçilik; saf Türkçülük vurgusuna sahiptir, “din” yerine ikâme edilecek düzeyde yoğunudur ve bu yönüyle Türkiye siyasal hayatının genelinde görülen farklı düşüncelere farklı tonlarla eklenen milliyetçiliklerden ayrılmaktadır. Cumhuriyet'in kurulmasıyla beraber kitleleri yeni sisteme eklemeyecek ama öncelikli olarak sistemin sürdürülebilirliğini

---

⁴ Hannah Arendt, **Geçmişle Gelecek Arasında: Siyasî Düşünce Konulu Altı Deneme**, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, s.136

sağlayacak bir kurgulamaya ihtiyaç duyulmuştur. İşte bu noktada Kemalizm ve milliyetçiliği, Türkiye’de resmî ideolojinin ana eksenini olarak tanımlayabiliriz. Bu eksen Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne geçiş sürecinde diğer fikir ve siyaset biçimlerinin pratik anlamda çökmesiyle beraber, belirli bir devamlılığı da taşıyan korporatist ve patrimonyal, vesayetçi devlet yapısının ve devlet aklının kendisini ideolojik olarak yeniden üretme zemini⁵.

Milliyetçiliğin diğer ideolojilerden farklı olarak ünlü teorisyenler ve ideologları yoktur. Her milliyetçiliğin kendine ait tarihçiler, edebiyatçıları, gazetecileri yani bir entelektüel seçkin gurubu vardır. Bunlar milliyetçi ideolojiyi kuran yazarlar değil, çeşitli milliyetçiliklere rengini veren kalemlerdir.⁶ İşte bu yüzden, erken dönem Cumhuriyet yıllarının Kemalist milliyetçiliğinin iç dinamiklerini anlamak ancak bu milliyetçiliğe renk veren entelektüelleri tanımakla mümkündür. Dolayısıyla önceden değindiğimiz; Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye ulus-devletine geçişte ortaya çıkan üç siyaset tarzını formüle eden Yusuf Akçura ile beraber Türkçülüğün siyasi anlamda işlerlik kazanması için ciddi çalışmalar yapan ve Kemalizm’e açık biçimde destek veren Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu, Mahmut Esat Bozkurt, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi isimleri ve fikir dünyalarını incelemek gerekmektedir.

Yukarıda isimlerini zikredebileceğimiz kişilerden Nihal Atsız, Rıza Nur gibi isimler ise oldukça saldırgan ve ajitatif eğilimleriyle düşünsel tavırlarından çok siyasi pratikleriyle Türkçülük düşüncesinde başat rol oynamışlardır. Burada önemli olan bir diğer husus Kemalizm’in millet ve milliyetçilik meselelerinde giderek tekele dönüşen entelektüel çaba ve uygulamaları karşısında, Türklüğün anonimleştirilmesi ve bilinmez bir hale getirilmesi tehlikesinden endişe eden Türkçülüğe ait reflekslerin de var olduğudur. Pantürkist Zeki Velidi Togan’ın talebesi olan Nihal Atsız ile birkaç arkadaşının da bu anlamda sistemden dışlanmasının sebebi bu gerilimi ortaya çıkaran refleksleridir.⁷ Ancak çalışmamızın ilk bölümünde esas olarak amaçladığımız;

⁵ Tanıl Bora, “Sunuş”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.17

⁶ İnci Özkan Kerestecioğlu, “Milliyetçilik: Uyuyan Güzeli Uyandıran Prensten Frankeştayn’ın Canavarına”, **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, Drl: Birsen Örs, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s.309

⁷ Güven Bakırezer, “Nihal Atsız”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.357

Kemalist milliyetçiliği tüm yanlarıyla tartışmak değil, MTTB'nin kuruluş yıllarındaki fikriyatına etki eden entelektüellerin düşünce dünyasını anlamaya çalışmaktır. Bu anlamda Nihal Atsız'ın devlet mekanizmasından uzak kalması Türkçülük anlamında MTTB'yi etkilemesini engellememiştir. Dolayısıyla, MTTB'nin kuruluş yıllarındaki düşünce kodlarını oluşturan isimleri, resmi ideolojiye katkıları açısından değil gençler üzerindeki etkili ve önemli düşünceleriyle burada incelemeye çalışacağız.

1.1.1. Ziya Gökalp ve Kültür Milliyetçiliği

Gökalp, Kemalist merkezin en iç halkalarında yer almış bir ideologtur. Kendisi ikinci kuşak Jön Türklerden sayılabilir, iktidar olmuş İttihatçıların ise resmi bir üyesidir. Gökalp Jön Türk düşüncesinden doğal olarak etkilenmiş olmakla beraber aynı zamanda geleneksel ve dini öğeleri de içinde barındıran, iktisadi, kültürel ve siyasi çok yönlü bir düşünceyi sentezlemiştir.

Jön Türkler, birçok gözlemciyi yanıltan yüzeysel anayasacılıklarına karşın, parlamentoya karşıydılar. Özellikle de siyasal seçkinlerin otoritesini öne çıkarması açısından, kesinlikle seçkin bir tavra sahiptiler. Jön Türkler kendilerini, kolayca çekip çevrilebilen saf kitleleri harekete geçirip yönlendirerek gerçekleştirilecek reformların öncüleri sayıyorlardı. Yine hepsi Avrupa düşünce akımları arasında yaptıkları tercihler bakımından Anti-Marksist ve sosyal darwincilikten etkilenmiş kimselerdi.⁸

Burada dikkat edilmesi gereken husus bahsettiğimiz Jön Türk düşüncesindeki birçok baskın öğeden Ziya Gökalp'in oldukça uzak olduğudur. Gökalp Türk milliyetçiliği, İslam tasavvufu ve Avrupa Korporatizmi sentezini, “kültür” (hars) ve “uygarlık” (medeniyet) arasındaki ayrıma dayandırmıştır. “Üç cereyan” adlı makalesinde, Türkçülük, İslâmcılık ve Çağdaşlaşmak olarak formülize ettiği şeylerin birbirleriyle

---

⁸ Şerif Mardin, **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1964, s.74

çelişen idealler (mefkûreler) olmadığını, çünkü her birinin bir ihtiyaca cevap verdiğini düşünmektedir.⁹

Gökalp ortak hassasiyet ve düşüncelerin medeniyet kavramını, geri kalan bütün farklı düşüncelerin ise kültürü oluşturduğunu söylemektedir. Çağdaşlaşmanın Batı'nın hayat tarzını ve ahlâki değerlerini değil, bilimsel, teknolojik ve sanayi uygarlığını izlemeye dönük klasik söylem Gökalp'in düşünsel dünyasında önemli bir yer tutar. Ancak gelenekselcilik-çağdaşlık, süreklilik-değişim, milliyetçilik-enternasyonalizm ve tasavvufçuluk-laiklik gibi ortaya çıkan karşıtlıklarda Gökalp'in tercihinin hep ikinci seçenklere eğilim gösterdiğini de unutmamak gerekmektedir.¹⁰

İttihat ve Terakki dönemindeki resmi ideoloğu yerini, Kemalist dönemde ortaya çıkan ve siyasal hassasiyetlerini modernleşme-sekularizasyon-devletçilik-kapitalizm ekseninde kurmaya çalışan yeni devlet formunda gayriresmî ideoloğu bırakmıştır. Dolayısıyla Kemalist dönemde Gökalp'in fikriyatı ancak iktidarın projesinde önemli eksiklikleri kapatan ve ideolojik çelişkileri rejim adına tahkim eden söylemler söz konusu olduğunda dolaşıma girmiştir.

Kemalistlerin kendi meşruiyetlerini tesis etmeye çalıştıkları bir dönemde Gökalp'in resmi İttihatçı kimliği, Kemalist iktidar için pek sevimli bir durum değildir. Gökalp'in fikirleri, inşâ sürecindeki ulus-devletin “imkânları ve ihtiyaçları” için kimi zaman aşırı yumuşak ya da aşırı sert olabirmiştir. Buradaki asal noktalardan biri şüphesiz dinî kimliğin nasıl massedileceği sorunudur. Kemalist iktidar bu konuda öncelikle tamamen dünyevi yeni bir din yani millî kimlik kurmak olarak nitelendirebileceğimiz radikal görünen bir yol izlemeye çalışmıştır. Ancak Kemalist elitin de başından beri farkında olduğu gibi bu pek kolay olmayacaktır. İktidarın ilk yıllarındaki bu sert yönelimin aslında daha sonraları Gökalp'in vazettiği noktaya geldiğini söylemek abartılı olmaz.¹¹

---

⁹ Ziya Gökalp, **Hars ve Medeniyet**, İstanbul: Toker Yayınları, 1995, s.28

¹⁰ Taha Parla, **Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm**, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1989, s.37

¹¹ Kerem Ünüvar, “Ziya Gökalp”, **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik**, DrI: Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.35

Altı ok fikriyatının kendi içinde tutarlı olmasına yardım eden sentetik yaklaşımı ve kuramsal bütünlüğü kendisinin parti içinde oldukça sevilmesine yol açmıştır. Sentez halindeki düşüncelerinin Kemalist elitin içine dâhil ol(a)mamasını da beraberinde getirdiğini belirten düşünceler olmakla beraber aslında unutulmaması gereken başka bir nokta ise Gökalp'in 48 yaşında 1924 tarihinde hayatını kaybettiğidir.

Gökalp'in Cumhuriyet'in ilk yıllarında ölmesi, Cumhuriyet'in ileriki yıllarında Türkçülük'e dair ortaya koyabileceği entelektüel katkıların önünü kesmiştir. Dengeli bir sentez halinde olan "Türkleşmek, İslâmlaşmak ve Muasırlaşmak" düşüncesini kendisi de zamanla gözden geçirme ihtiyacı duymuş ve Türk kültüründeki Arap ve Fars unsurların kökten tasfiyesini savunmaya başlamış, İslâmlaşma ilkesini kendi sistemi içerisinde sınırlayarak ikincil ve tabi bir düzleme yerleştirmiştir. Ezcümle Gökalp fikriyatının; halkı çokuluslu bir devlet olan Osmanlı'dan ulus-devlet olmaya çalışan bir siyasi aklın, teorik ve pratik anlamdaki buhranının çözülmesi ve kendi içinde tutarlı olması noktasında önemli bir role sahip olduğunu söylemek mümkündür.

1.1.2. Ahmet Ağaoğlu ve Liberal-Muhafiz Eğilimler

Batı dışı toplumların içine girdikleri değişim süreçleri büyük ölçüde siyasi seçkinler ve aydınlar aracılığıyla yürütülmüştür. Ağaoğlu'nun da düşünce ve eylemlerine bu büyük değişimin yol açtığı gerilim ve çelişkiler, siyasal ve toplumsal olaylar yön vermiştir. Bu noktada Ağaoğlu'nun tek bir yere bağlı kalmayıp, kişisel konumunun da sabit kalmadığını belirtmek gerekir. Hayatının değişik dönemlerinde Çarlık Rusya'sı, Osmanlı Devleti, Azerbaycan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti gibi dört ayrı tabiiyeti sığdıran bir seçkinin rol ve kimliğinin bulunduğu toplumsal mekânın şart ve ortamına göre şekil alması çok doğaldır. Ancak bu durum onun bütün bireysel niteliklerinin tamamen göz ardı edilmesini de gerektirmez. Ağaoğlu Çarlık Rusyası'nda 1905 İhtilali, Osmanlı meşrutiyeti, mütareke, milli mücadele ve Cumhuriyet dönemi olaylarına tanıklık yapmakla kalmamış, aynı zamanda

gelişmelere yön veren seçkin çevrenin içerisinde bulunarak, tartışmalara müdahil olmuş ve gelişmelerde etkin bir rol üstlenmiştir.¹²

Kemalistlerin denetimi ele geçirmesinden sonra, yeni Türkiye’de Osmanlı kozmopolitliğine, İttihatçı siyasete, her türden “yayılmacı” harekete karşı yoğun bir tepki ortaya çıkmıştır. Bu yeni milliyetçilik anlayışı İslâm öncesi geçmişin yüceltilmesine, dilde ve dinde bütün Arap ve Fars etkisinin elendiği “saf” bir Türk yaratma çabasına dayanıyordu. Cumhuriyetin 1930’lu yıllarda Orta Asya Türklüğüyle fazlaca ilgili olması pan-türkist kaygılarla değil, İslâm öncesi motiflerin gündeme getirilip işlerlik kazandırılması içindi. Bunun sonucunda Turancı veya İslâmcı harekete bağlı olan kadrolar aşamalı olarak Kemalist kadroların içinden çıkarılıp tasfiye edilmişlerdir. Yukarıda bahsetmiş olduğumuz Nihal Atsız, Zeki Velidi Togan’ın tasfiye edilmiş biçimleri de buna benzerdir. Turancı hareketin önde gelen isimleri İttihatçı kimliklerini ve pan milliyetçi tutumlarını bırakabildikleri ölçüde Kemalist elit içinde var olabilmişlerdir.

Bu çerçevede Ağaoğlu’nun Türkçülüğünün merkezini Osmanlı mirasını reddetmekte gösterdiği radikal tutum belirler. Ağaoğlu, Osmanlı merkezi iktidarının yabancı unsurların saraya girmesiyle “içten”, fetihçi tavrıyla da başka topraklara gösterdiği heves üzerinden Anadolu’ya uzak kalmasıyla “dıştan” bir yabancılaşmaya uğradığını iddia eder. Osmanlı tarihinin Anadolu-saray, merkez-taşra üzerinden tahlil edilmesiyle Osmanlı’nın Anadolu Türkleri gözünde hiçbir zaman meşru bir iktidar olmadığı eleştirisini yapan Ağaoğlu, Akçura’yla aynı paralellikte Osmanlı kurumlarının hiçbir orijinalliğinin bulunmadığını ve birçoğunun Bizans’tan devşirme olduğunu iddia eder.¹³ Osmanlı’da Divan edebiyatında bir tane Türk köyünün, köylüsünün, esnafının tasvirinin bulunmadığını söyleyen Ağaoğlu, Bab-ı Ali’nin üslubundan son zamanlara kadar devlet erkanı dışındaki kimsenin hiçbir şey anlamadığını iddia eder.¹⁴ Burada aslında esas amaçlanan bütün Osmanlı Devleti kurumlarının yeni Cumhuriyet yıllarında tasfiye edilmesini haklılaştırmak ve

---

¹² Ufuk Özcan, “İmparatorluktan Cumhuriyete Kimlik Değişimi Ahmet Ağaoğlu’nun Hayatı, Dönemi ve Düşünceleri”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 1996), s.110

¹³ Ahmet Ağaoğlu, “Padişahlığın Türkiye Başına Getirdiği Felaketler”, Hilafet ve Hâkimiyet-i Milliye, Ankara, 1921, s.66

¹⁴ Ahmet Ağaoğlu, “Hitabe”, **Türk Yurdu**, İstanbul: Tutibay Yayınevi, 1922, s.389

meşrulaştırmaktır. Bu dönemin bütün mirasını reddetme ile Osmanlı öncesi döneme çok daha rahat vurgu yapılabilecektir.

Ağaoğlu daha sonra değineceğimiz Mahmut Esat Bozkurt ve Yakup Kadri'nin aksine kahraman ve mitlerle bezenmiş liderler düşüncesinden daha çok bireyselliğe önem verir. Bireylerin ancak ve ancak kendilerini geliştirmeleri, değiştirmeleri ve dönüştürmeleri sayesinde yeni kurulacak Cumhuriyet'in sağlıklı bir şekilde büyüyebileceğine inanmaktadır. Ancak buna rağmen gazeteci kimliğiyle kazandığı propaganda yeteneği sayesinde kendisine yüklenen bütün görevleri harfiyen yerine getirmeye çalışmış ve Kemalist rejime bağlılığını her fırsatta dile getirmekten kaçınmamıştır. Yine de bu bağlılıkla beraber kendine özgü bir yaklaşım sergilemekten de kaçınmadığını söylemek durumundayız.

Ağaoğlu'nun düşüncesinde önemli yer tutan liberal eğilim; tam olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapanmasından sonra kendisini gösterir. Ağaoğlu parti kapatılana kadar Kemalist rejimin sadık savunucusu, ancak hükümetin samimi eleştirilenlerinden biriydi. Bu tutumu beraberinde, kendisini rejimden uzaklaştırmamış aksine Ağaoğlu'nun Kemalist rejimin sürekli daha iyiye gitmesini isteyen bir aydın imajına sahip olmasını sağlamıştı. Ancak muhalif partinin kapanmasından sonra rejime yönelik eleştirilerini giderek genelleştirmiş, eleştirel üslubunun dozunu giderek arttırmıştır.

Siyasetçi ve bürokrat elitin kendisini düzeltip halkla daha iç içe olmasını telkin eden düşünceleri boyut değiştirerek tek parti rejimini reddetme boyutuna uzanmıştır. Başka bir deyişle Kemalist dönemde Ağaoğlu'nun Kemalist olmayan çevrelere yönelik ciddi eleştirileri ve hoşgörüsüzlüğü, muhalif zamanlarında gördüğü dışlanma neticesinde şiddetli bir saldırganlığa dönüşmüştür.¹⁵ Ancak ne olursa olsun Ziya Gökalp kadar etkin olmasa da Ahmet Ağaoğlu'nun Cumhuriyet'in erken dönemlerinde Kemalist milliyetçiliğe yaptığı katkı tartışılmaz. Fakat bu katkının Gökalp gibi düşünsel boyutu yoğunluklu bir çalışmadan çok, Ağaoğlu'nun gazeteci

---

¹⁵ Ufuk Özcan, **Ahmet Ağaoğlu ve Rol Değişikliği: Yüzyıl Dönümünde Batıcı Bir Aydın**, İstanbul: Donkişot Yayınları, 2002, s.239

kimliğinin vermiş olduğu propagandif ve toplumu ikna etmeye yönelik bir söylem eksenli olduğunu da unutmamak gerekmektedir.

1.1.3. Mahmut Esat Bozkurt ve Mitler

Ziya Gökalp ve Ahmet Ağaoğlu'nun Kemalist milliyetçiliğe yaptığı katkılar ve Türkçülük üzerine yaptığı çalışmalar, aynı zamanda kendilerine ait bir özgünlük taşımış ve zaman zaman Kemalist rejim nezdinde sıkıntı oluşturmuştur. Yapılan katkılar ile birlikte Gökalp'in sentezci fikirleri, Ağaoğlu'nun muhalif damarı Cumhuriyetin erken yıllarında Kemalist elitin içinde bulunmalarını zorlaştırmıştır. Ancak Mahmut Esat Bozkurt TBMM'nin 1. Döneminden ölümüne kadar İzmir Milletvekilliği, Adalet Bakanlığı gibi önemle görevlerde hem Kemalist dairenin en iç halkalarında sürekli kendine yer bulmuş, hem de yeni Cumhuriyet'in hukuki temellerinin oluşmasında ciddi katkılarda bulunmuştur. Gökalp ve Ağaoğlu'ndan farklı olarak Bozkurt, bu anlamda muhalif damarı olmayan, amansız bir Kemalizm ve Türkçülük savunucusudur.

Bozkurt'un düşüncesine göre Osmanlı Devleti Türk'e ve Türklüğe zulmetmiş, yıllarca kendi içerisine kattığı yabancı unsurlar sebebiyle devlet yönetiminde büyük zafiyetler göstermiş ve en nihayetinde tarih sahnesinden silinmiştir. Ona göre, özellikle II. Abdulhamid döneminde uygulanan yaptırımlar ve halkın yönetiliş biçimi tam anlamıyla bir zulüm tablosudur. Bu doğrultuda Atatürk'ün kurduğu yeni Cumhuriyet bir inkilâp hareketi değil, bir ihtilâldir. Bozkurt, bu ihtilâli bir hak arama ve aranan hakkın sonunda bulunup, koparılıp alınması olarak tanımlar. Ona göre inkilâp bir önceki durumla ilişkisi kesilmemiş devamlılık arz eden bir yapıya işaret eder, ihtilâl ise sosyal, ekonomik, siyasi anlamda tüm kurumların baştan sona kadar yenilenmesi ve eskiye dair her şeyin silinip atılmasıdır.

İşte bu noktada Bozkurt'a göre Cumhuriyet rejimi eskiye dair tüm kurum ve düşünceleri alaşağı etmiş ve kendini yoktan inşa etmiştir. Bu bağlamda Bozkurt bir ihtilâlciler olarak gördüğü Atatürk'ü çağdaşları olan Mussolini, Hitler, Roosevelt ile beraber, ayrıca tarihte ihtilâlciler yönleriyle ön plana çıktıklarını düşündüğü İskender,

Sezar, Petro ve Washington ile kıyaslar ve bu kıyaslamanın sonucunda her defasında tekrar tekrar Atatürk'ü diğerlerinden üstün gösterir.¹⁶ Ona göre, bir ihtilâlin başarılı olması için hem iç hem dış tehditlerden ülkenin arındırılması, özgürlük kazanıldıktan sonra da devam edebilecek bir hukuk temelli siyasi sistemin inşa edilmiş olması gerekmektedir. Yukarıda sayılan ihtilâlcilerin bazıları Bozkurt'a göre bu sistem inşasında eksik kalmışlar, diğerleri de sistemi iyi kurmalarına karşılık iç tehditlerinden sistemi koruyamamışlardır. Bozkurt, Hz. Muhammed ve Hz. İsa'yı da peygamberlik görevlerinden daha çok ihtilâlcî yönleriyle önemser ve bu yanlarına vurgu yapar. Bir toplumun hak arama iddiasında karşılaşacağı zorlukları ve eziyetleri peygamberlerin gördüğü zulüm ve eziyetler karşısında hiç sayar, bunun sonucunda sebat etmeye övgüde bulunarak başarının ancak bu sebat sayesinde kazanılacağına inanır.

Cumhuriyet'in erken döneminde oluşturulan altı ok fikriyatının prensipleri, Bozkurt için vazgeçilmesi mümkün olmayan, ihtilâl sonrası başarının anahtarı olacak sistemin dinamikleridir. Bu anlamda kendisi bu prensipleri özümsemek bir yana, ortaya çıkan tüm kanunları ve yönetmelikleri ateşli bir şekilde savunur. Bu noktada halk tarafından gelecek çeşitli itirazlar Bozkurt'a göre normaldir. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta; ihtilâli ortaya çıkaran motivasyon hususunda Fransız İhtilâliyle Türk İhtilâli'ni karşılaştırırken, Fransızların ekmek, Türklerin ise özgürlük derdinde olduğundan dem vuran ve halkı öven Bozkurt'un tavrının Cumhuriyet'in kurulum aşamasında ortaya konan prensiplere gösterilen itirazlar noktasında seçkin bir yöne doğru evrilmesidir. Bozkurt'a göre ihtilâlin sonucunu aydınlar belirler, kitleler kendi menfaatlerini bulma noktasında sıkıntılıdır.¹⁷

Bozkurt kendisini ve ideallerini, "Türküm ve yalnız Türklük için yaşıyorum. O kadar ki Türk olmasaydım, kendimi dünyanın en bahtsız adamı sayardım. Milliyetimle övünmek, onu her milliyetten üstün tutmak benim tabii bir hakkımdır. Başka milletler de kendilerinin ki ile övünebilirler. Zaten övünüyorlar da. Bu onların

---

¹⁶ Mahmut Esat Bozkurt, **Atatürk İhtilâli**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1995, s.116

¹⁷ A.e, s.163

hakkıdır. Benim ki bana, onlarınki de varsın kendilerine kutlu olsun.”¹⁸ Sözleriyle özetler. Ona göre Türkçülük bu ihtilâllerin, dönüşümlerin, değişimlerin ana unsuru ve sebebidir.

1.1.4. Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Türk Ocakları

Türk Ocağı şüphesiz yeni devletin kültürel olarak teşkilatlanması ve tanınmasında öncü rol almış kurumlardan birisidir. Türkçülüğün ibadet yeri olarak algılanan ve kuruluşunda ilk önce Mehmet Emin Yurdakul, Ziya Gökalp, Ahmet Hikmet gibi isimlerin bulunduğu Türk Ocakları kurulmasından kısa bir süre sonra hayal ettiği Türk gençliği için bir idealler yuvası haline gelmişti. Hayatı boyunca aralıklarla bu kuruma 34 yıllık başkanlık yapmış Hamdullah Suphi Tanrıöver’in ismi, dolayısıyla Türk Ocaklarıyla özdeşleşmiştir. Tanrıöver TBMM’nin ilk dönemi de dâhil olmak üzere 6 defa milletvekili seçilmiş ve 2 defa Milli Eğitim Bakanlığı yapmış bir Türkçüydü.

Tanrıöver soyadını Mahmut Esat Bozkurt gibi Mustafa Kemal’in istediği şekliyle alacak kadar Kemalist çevreye yakın olmuştur. Bu yakınlığıyla iftihar etmesinin en büyük sebeplerinden birini yeni Cumhuriyet dönemiyle beraber gelen Türklük algısının değişimi olarak açıklar. Osmanlı zamanında kendisinin “Türküm” deyişine “Estağfurullah” cevabı veren insanların, “hıncır Türk” aşağılamalarının o zamana dair genel kanı olduğunu belirtir. Ancak yeni ulus-devlet anlayışıyla beraber bu yanlış algılamaların ve Türk’ün kendine ait olan özgüvensizliğinin kırıldığını ifade eder.¹⁹ Tanrıöver hatipliğiyle tanınan bir kişilikti. Kendisine Meclis’te yaptığı ateşli konuşmalardan dolayı “milli hatip” ünvanı uygun görülmüştü. Meclis’te ve yıllarca Türk Ocakları’nda yaptığı konuşmaların ana eksenini yukarıda bahsetmiş olduğumuz o zamana kadar hor görüldüğünü iddia ettiği Türklük ve Türklük bilincinin kendini yeniden inşa etmesi meseleleri üzerine kurguludur.

---

¹⁸ Yeni Sabah, 10.07.1943. Akt: Hakkı Uyar, “Sol”, **Milliyetçi Bir Türk Aydını: Mahmut Esat Bozkurt**, İstanbul: Bûka Yayınları, 2000, s.27

¹⁹ Dr. Fethi Tevetoğlu, **Hamdullah Subhi Tanrıöver**, Ankara: Sevinç Matbaası, 1986, s.143

Tanrıöver siyasi kimliğinin yanında Meclis'in dışında Kemalist milliyetçiliğin toplum nezdinde anlaşılması ve kabul edilmesi için uzun süre çaba sarf etmişti. Bu çalışmalarını genel olarak Türk Ocağı'nda devam ettiriyor ve sürekli yeni gelen üyelerle bir yandan da aslında siyasal bir güç haline geliyordu. Her ne kadar rejime bağlılığından şüphe edilmese de, hatipliği ve konuşmalarındaki çekiciliğiyle "gereğinden" fazla destekçi bulunduğu düşünülmesi üzerine Tanrıöver'in başkanlık yaptığı Türk Ocakları Mustafa Kemal'in isteği üzerine kapatılmıştır. Bu noktadan sonra Türk Ocakları'nın sürdürdüğü görevi, Recep Peker'in açtığı Halkevleri devralacaktır. Bu kapatılma esnasında yaşadığı kırgınlık ve küslüklere rağmen Tanrıöver, 1947'ye kadar CHP'nin içerisinde kalmaya devam etmiştir. Ancak 1947'de CHP'nin Genel Kurultayı'nda kendisine yönelik Halkevleri'yle alakalı meselelerde gelen ağır tenkitler üzerine CHP'den ayrılma kararı almıştır.²⁰

Aldığı bu ayrılma kararından sonra doğduğu ve babasının ismini taşıyan Hamdullah Subhi konağında yeniden Türk Ocakları'nı faaliyete geçirmiş, ancak eski dinamizmini yakalaması yaş itibariyle mümkün olmadığından bu yeniden Türk Ocakları'nı canlandırma faaliyeti sönük kalmıştır. Daha sonraları Demokrat Parti'de milletvekilliği yapması ve Türk Ocakları'nın kapanmasından CHP'den ayrılmasına kadar geçen süre zarfında yaşadığı kırgınlıklara rağmen Tanrıöver Kemalist milliyetçiliğin halk nezdinde kabul görmesi için yaptığı çalışmalarla döneme Türkçü camia içerisinde damgasını vurmuştur.

1.1.5. Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Kadro Ekibi

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Cumhuriyet inkılaplarının ve ideolojisinin, Kemalizm'in Türkiye'de gelişmesinde ve yerleşmesinde önemli katkıları olan edebî ve siyasi bir isimdir. Genellikle Karaosmanoğlu'nun milliyetçilik, milli edebiyatın sadeleştirilmesi ve altı ok fikriyatından devletçilik ve halkçılığın ideolojik temellerini güçlendiren yazıları sadece birer edebiyat ürünü olarak ele alınmışlardır. Ancak genç yaşta Jön Türklerle olan tanışıklığı ve daha sonra içinde bulunduğu edebiyat

---

²⁰ A.e, s.211

çevreleri, CHP'den milletvekili seçilmesi ve Kadro hareketi onu Kemalist milliyetçiliğin önemli figürlerinden birisi haline getirmiştir.

Yakup Kadri'nin milliyetçiliği, coğrafi temellere ve etnik kökene dayanmaktadır. Bu anlamda Ziya Gökalp'ten ayrılmaktadır. Dönemin entelektüelleri gibi o da yüzünü Batı'ya çevirmiştir. Romanlarında yobaz-aydın, ilerici-gerici çatışması üzerine kurgulu bir batılılaşma propagandası vardır. Ona göre, Türkiye'nin bu hızlı batılılaşma serüvenini tek başına başlatan ve başarısını Cumhuriyet'i kurarak perçinleyen kişi Mustafa Kemal'dir.²¹

1929 Dünya ekonomi buhranı dalga dalga her yere yayılırken, Türkiye de bu krizden payına düşeni alır ve Türk Lirası büyük değer kaybeder. Dışarıya karşı toprak mahsulleri satan ve karşılığında sınai malzemeler alan Türkiye, bu dönemde ihracat sorunlarıyla karşılaşır. Dünya üzerinde devletçi ekonomilerin yoğunlaşması, tek parti yönetici kadrolarını harekete geçirmiş ve yeni arayışların içine sevk etmiştir. İşte bu dönemde ortaya konulan ekonomik politikalar; yabancı sermayenin elindeki ticaret imkânlarının milli ekonomiye geçirilmesi, bir takım kuruluşların devlet eliyle millileştirilmesi ve yerli malı kullanılmasının teşvik edilmesi olarak kendini göstermiştir.²²

Türkiye ekonomisi bu yeni gelişmelerle liberal uygulamalardan devletçiliğe doğru kaymıştır. Ve bu yeni siyasetin daha ince işlenmesi ve halka anlatılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. İşte tam bu noktada bu görevi Kadro dergisi ve ekibi ifa etmiştir. Derginin imtiyaz sahibi de Yakup Kadri Karaosmanoğlu'dur. Kadroculara göre yeni dünyada artık devlet, her yönüyle cemiyet hayatı üzerinde etkisini hissettirmektedir ve bir takım düzenleme ve müdahalelerde bulunmaktadır. Türkiye'de de olması gereken budur. Önemli olan devletin topluma ne kadar müdahale ettiği değil, bu müdahalenin nasıl olduğudur.²³ Aslında Kadro dergisinin en önemli yazarı ve sürükleyici Şevket Süreyya Aydemir'dir. Fakat Aydemir de dâhil olmak üzere Yakup Kadri dışındaki tüm ekibin Marksist bir geçmişi vardır. MTTB'nin bütün tarihi

²¹ Birsen Talay, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Kemalizm**, DrI: Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.436

²² Naci Bostancı, **Kadrocular ve Sosyo-Ekonomik Görüşleri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990, s.2

²³ Mehmet İlhan, "Halkın Karşısında Bürokrat", **Kadro Dergisi**, Sayı:22, s.38

göz önüne alındığında ciddi bir komünist karşıtlığı göze çarptığından biz burada diğer kadro ekibi üyelerini MTTB fikriyatında etkili olmadıkları için detaylıca incelemeyeceğiz.

Sınıfsız toplum, milli sermayenin teşvik edilmesi ve yerli malın kullanılması, devlet müdahalesinin alabildiğince arttırılmasına destek veren Kadro ekibine şüphesiz en büyük tepki yukarıda liberal eğilimlerinden bahsettiğimiz Ahmet Ağaoğlu'ndan gelmiştir. Ağaoğlu'na göre Kadrocuların devletçilik tarzı, tecrübe edilmiş devletçilik tarzlarıyla uyuşmamaktaydı. Ona göre Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve kadro ekibi ne komünist ne sosyalist ne de faşisttir.²⁴

Türkiye'de sosyalizmin kurulması için altyapı bulunmadığını, sosyalizmin sanayileşmiş ülke işçi sınıfları ile sanayileşmemiş ülkelerdeki işçi sınıfları arasındaki niteliksel farklılıkları gideremeyeceğini; çünkü sanayileşmiş ülkelerin işçi sınıflarının kazanılmış hak olarak elde ettiklerinden vazgeçemeyeceklerini belirten Kadro, sosyalizm ile kapitalizm arasında bir üçüncü yol arayışına girmiştir. Buna göre; devletin sanayileşmede öncülük etmesi gerekmekte ve bunu hiçbir zaman burjuvaziye devretmemelidir. Devlet dış ticareti kendi tekeline almalıdır. İthalat ve ihracat yapan özel girişimciler kontrol edilmelidir. Ve sermaye birikimi için iç kaynaklara yönelmek gerekmektedir.

Kadro ekibi her ne kadar inkılapların ideologluğu görevine talip olmuşsa da, kendisini salt rejimi destekleyen bir aydın grubu olarak görmez ve iktidar ile ayrıştığı noktaları üstüne basa basa açıklamaktan geri durmaz. Bu anlamda Kadro'yu salt rejimin kullandığı bir araç olarak görmek doğru olmaz. Ekibin içinde bulunan üyeler kendilerini, CHP'nin İnönü kanadından ideoloji ve gelişme stratejisi yönüyle ayırmaktadır. Aynı şekilde İnönü grubu da kendisini Kadro ekibinden ayırmaya özen göstermiştir.²⁵ Özellikle Recep Peker, inkılapların savunuculuğu ve ideologluğunu yapma görevinin partide olduğunu söylemiş ve Kadro ekibini dışlamıştır. Ve Halkevleri mecmuası olan Ülkü'nün çıkması için ciddi bir çalışma yürütmüştür.

---

²⁴ Ahmet Ağaoğlu, **Devlet ve Fert**, İstanbul: Sanayi Nefise Matbaası, 1932, s.67

²⁵ Mustafa Türkeş, "Kadro Dergisi", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Kemalizm**, DrI: Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.467

1.1.6. Nihal Atsız ve Turancı Yaklaşım

Radikal sağın fikri öncülerinden Hüseyin Nihal Atsız saldırgan ve provokatif üslubu yüzünden yönetici elitlerin daima hışımına uğramış, kendi deyimiyle ırkçı, Türkçü ve Turancı bir düşünce ve aksiyon adamıdır. Atsız, 1931-1932 yıllarında Atsız Mecmua'yı, sonrasında ise Orhun adlı dergiyi çıkarmıştır. Orhun, birçok sayısının kapağında Akdeniz'den Pasifik Okyanusu'na uzanan bir Türkeli haritasının görülmesi, milliyet sorununu kan sorunu olarak işleme gibi siyasal duruşlarından ötürü Bakanlar Kurulu kararıyla kapatıldı. 1943'te yayımına tekrar başladığı derginin Mart ve Nisan 1944'teki sayılarında, Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na hitaben Sabahattin Ali, Pertev Naili Boratav, Sadrettin Celal ve Ahmet Cevat'ın komünist faaliyetlerini duyuran açık mektuplarını yayınlaması ve dönemin Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in istifaya çağrılması üzerine tekrar kapatıldı. Atsız, hükümetin ırkçılık-Turancılık operasyonu kapsamında 4 yıl, Ötüken'deki yazıları sebebiyle de 15 ay olmak üzere iki defa hapis cezasına çarptırıldı.²⁶

Atsız, Türkçülüğü Türk ırkının üstünlüğüne inanmak olarak tanımlamaktadır. Ona göre Türkçü, millî menfaatleri şahısların üstünde tutan, millî mukaddesata saygı gösteren, vazife ahlâkı yüksek olan, haksızlığa karşı savaşta pervasız bir insandır. Atsız'a göre Türk'ü Türk'ten başkasının sevmesi mümkün değildir. Türkçülük bir ülküdür ve bu ülkü; yüzyıllardan beri yaşayan bir milliyetçilik, devletin içinde yuvalanan yabancı unsurların ihanetine doğan tepki ve Türklerin 200 yıldır çektiği büyük sıkıntılar sebebiyle kazandığı uyanıklıktan beslenmektedir.²⁷

Atsız'ın düşüncesine göre Türkçülük, bütün Türklerin devlet halinde birleşerek her bakımdan bütün milletlerden ileri ve üstün olma ülküsüdür. Bunun değişmeyen iki unsuru vardır: ırkçılık ve Turancılık. Irkçılık, bir millî savunma vasıtasıdır. Türk topraklarında yaşayan azınlıkların kendi aralarında gizlice yürüttükleri planlara karşı bir korunma tedbiridir. Turancılık ise bütün Türklerin birleşmesi düşüncesidir. Geniş bir vatana yayılmış olan Türklerin, geçmişte oynadıkları muhteşem rolü tekrarlamaları için hareketlerini ve kabiliyetlerini tekrardan ortaya koymaları ve tek

²⁶ Güven Bakirezer, "Nihal Atsız", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik**, DrI: Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.352

²⁷ Nihal Atsız, "Türkçülük", **Orkun Dergisi**, 15 Haziran 1963, Sayı:17, s.1-4

bir devlet halinde toparlanmaları gerekmektedir. Atsız'a göre, bütün Türkleri kurtarmak millî bir sorumluluktur ve haktır. Ona göre zulüm altında inleyen tutsak Türkleri kurtarmak için yapılan her fedakârlık o kadar parlaktır ki, bu fedakârlıklar Türklüğün ölmezliğinin senetleri olacaktır.²⁸

1.1.7. Tek Parti Dönemi Uygulamaları ve İdeolojik Değişim

Kemalist milliyetçiliğin cumhuriyetin, Osmanlı Devleti'nden zihinsel ve kurumsal anlamda ayrılmasını ve tamamen yeni bir Batı tipi ulus-devlet kurgusu üzerine kurgulanmasını istediğini ve bu anlamda ortaya çıkan Türkiye Cumhuriyeti'nin düşünsel boyutunu oluşturan anahtar söylemlerini açıklamıştık. Devletin üst kademesi tarafından kabul görmesi ve pratik anlamda devletin uygulamalarında kendine yer edinmesinden dolayı bu söylemlerin önemi daha da fazlalaşmaktadır.

Cumhuriyet'in ana eksenini oluşturduğunu söylediğimiz Kemalist milliyetçiliğin CHP'nin resmi doktrini haline gelmesi Parti'nin Birinci Kurultayı'nın yapıldığı 15 Ekim 1927 gününe denk gelir. Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı'nın uzun ve biraz da tek yanlı öyküsünü anlattığı altı günlük, uzun Nutuk adlı konuşması o günden itibaren adeta CHP'nin kutsal kitabı ve Cumhuriyet'in tarihi konusunda yazılan resmi belgelerin ana kaynağı olmuştur. Gerçekten de Nutuk CHP'ye, Osmanlı geçmişini yeni rejimin bakış açısından yargılayabileceği resmi tarihsel gerekçeyi sağlamıştır. Ancak 1930'a dek ne CHP ne de üyeleri Parti'nin felsefesi veya genel olarak siyasal partiler hakkında genel bir görüş oluşturabilmiş değildirler. Mustafa Kemal bu konularda zaman zaman düşüncelerini dile getirmiş ve beklendiği gibi bu düşünceler Parti'nin düşünce ve eylemlerine rehber olmuştur.²⁹

Mustafa Kemal'e göre Osmanlı Devleti Padişah'ın kişisel mülküydü; Türkiye Cumhuriyet'i ise halk devleti veya halkın devletiydi. Dolayısıyla siyasal parti elit bir kesimin veya zümrenin değil, tüm bir ulusun çıkarlarını korumalıydı. Bu nedenle

---

²⁸ Nihal Atsız, "Türkçülüğün Önemli Meseleleri", 18 Ocak 1952, Sayı:68, s.1-3

²⁹ Kemal H. Karpat, **Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi:1876-1980**, Çev.: Esin Soğancılar,1. Baskı, İstanbul: İmge Kitabevi, 2007, s.61

“parti programı tüm ulusun refah ve mutluluğunu gerçekleştirmeye çalışmalıydı.”³⁰ Mustafa Kemal’e göre Parti, birlikte çalışmak istedikleri insanlara ve Parti’nin esasını oluşturan kişilere ulusun geleceğine ilişkin tüm fikirleri götürmeliydi. Halkın kendi kendine bırakılması, en ufak bir adım dahi ilerlemeye kaydedilemeyeceğine dair genel kanı için oluşturulan basamak bir cümleydi. Yine de Mustafa Kemal tüm unsurlarının yenilikçi, ilerici ve cumhuriyetçi olması kaydıyla çoğulcu sisteme razı bir izlenim vermektedir. Fakat Serbest Fırka’nın Mustafa Kemal’in yakın dostu Fethi Okyar tarafından kurulması ve 4 aylık gibi kısa bir süreçte ciddi bir destekçi kitleyi arkasına alması rejimin üst kademesi tarafından olumlu karşılanmamıştır. Rejimin kurucusu olarak addedilen CHP ve başkanına tehdit olabileceği düşünülen Serbest Fırka, rejimin ortaya çıkardığı yenilik dalgasını kırabileceği ve reformları yok edebilecek bir unsur olabileceği sebep gösterilerek kapatılmıştır.

Bu olay Türkiye Cumhuriyeti demokrasi tarihi açısından büyük bir önem taşır. Mustafa Kemal, Türk modernleşmesinin geleceğinin, Cumhuriyet’in geleceğinin ve kendisinin tarihteki yerinin, kurduğu Parti’ye ve bu Parti’nin oluşturduğu reformların devamlılığına endeksli olduğuna inanarak yakın gelecekte Türkiye’de politik tarafsızlığın mümkün olduğuna ilişkin her türlü düşünceyi sona erdirmiştir.³¹ Bu olayın tezimiz açısından önemli olan tarafı ise halkın ciddi bir biçimde desteğini alan ve kapatılan Serbest Fırka deneyiminden sonra, CHP kadrolarının reformları halka daha iyi anlatma özeleştirilerini kendilerine yönelttikleri 1931 Kurultayı’nın ortaya çıktığı atmosferdir.

CHP ideolojisinde 1931 sonrasında gerçekleşen değişiklikler, yalnız o günlerde toplumun bütününe etkilemek ile kalmamış, son dönem Türkiye demokrasi hayatındaki bitmek bilmeyen tartışmaların da kaynaklarından birisi olmuştur. Cumhuriyet’in başlangıç ilkelerinden ikisinde, yani milliyetçilik ve halkçılık ilkelerinin anlamlarında yapılan bu kalıcı değişiklikler Türkiye sağının ve tek parti dönemindeki Türkçülüğün anlaşılması açısından da oldukça önemlidir. Başlangıçta milliyetçilik kavramı genel itibarıyla yeni bir devletin kurulması, kapitülasyonların

---

³⁰ Taha Parla, **Türkiye’de Siyasal Kültürün Resmî Kaynakları: Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, 2.

Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, s.32

³¹ Karpat, **a.g.e**, s.63

kaldırılması ve ulus-devlet inşasına yardımcı olacak bir düşünce tarzı olarak algılanırken, CHP'nin 1931'den sonra geliştirdiği yeni Türk ulusal kimliği ve kültürü materyalist bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla Parti, milliyetçiliği sadece bir ulus kurgulamak düşüncesinden, ilerleme ve kalkınma yolunda çağdaş uluslarla uyum ve koşutluk içinde yürüme çabası olarak yeniden tanımlamıştır.³² Artık milliyetçilik Türklüğün içeriğine yapılan vurgular ve yüceltmelerle beraber ancak ve ancak Batı'ya ait modernliği inşa etmesiyle anlamlı hale gelebilecektir.

Aslında bu yeni milliyetçilik tanımı; Mustafa Kemal'in ölümünden sonra Cumhurbaşkanı ve "partinin değişmez başkanı" olan İsmet İnönü döneminin siyasal anlamda Batı ülkelerinde yükselmekte olan faşist rejimlerine yaklaşmasının zeminini oluşturmuştur. Bu yakınlaşma haline doğal olarak 2. Dünya Savaşı'nın yaklaşmakta olduğu atmosferin de büyük bir katkısı vardır.

Batı'ya ait modernliğin Türkiye Cumhuriyeti'nde inşa edilmesi zorunluluğuna vurgu yapan yeni milliyetçilik olgusu, millileştirilmeye çalışılan Batı kavram ve uygulamalarını siyasal ve toplumsal hayatın içinde daha da hissedilir hale getirmiştir. Bu dönemde özellikle CHP Genel Sekreteri'nin de içlerinde bulunduğu CHP komitesinin İtalya'yı ziyareti sırasındaki ortaya çıkan etkileşimin önemini hatırlamak gerekmektedir. Daha sonraları bu ziyaretler Türkiye'ye bazı uygulamaların uyarlanması beraberinde getirmişti. Mussolini için kullanılan "Il Duçe" ünvanının aynısı İsmet İnönü için Türkçeye çevrilmiş ve İnönü'ye "Milli Şef" olarak uyarlanmıştır. Aynı şekilde Hitler ve Mussolini'nin on binlerce insanı bir araya getirerek yaptığı propaganda konuşmaları ve spor hareketlerinin tekrarlandığı törenler o dönemde Türkiye'ye 19 Mayıs etkinlikleri olarak uyarlanmıştır. Halkevleri, Köy Enstitüleri gibi uygulamaların benzerlerini de o dönemde İtalya'da görmek mümkündür.

Savaşın bitmesi ve mihver devletlerinin kesin mağlubiyeti sonucu aslında Türkiye siyasal hayatının dönüm noktalarından birini oluşturmuştur. Türkiye savaş sonrasında Birleşmiş Milletlere girince demokratikleşme yolunda önemli adımları da atmaya zorunda kalmıştır. Bu örgüt demokrasi temeli üzerine bina ediliyordu, son

---

³² Karpat, a.g.e, s.67

anda Almanya ve müttefiklerine savaş açan Türkiye’de düşünce, vicdan, örgütlenme özgürlüklerinin kısıtlanmasına BM ülkelerinin hoşgörüsüyle bakması mümkün değildi. Nitekim “Milli Şef”, 19 Mayıs 1945’teki söylevinde çok partili hayata geçileceği müjdesini vermişti.³³

İnönü savaşın son dönemlerine doğru bu amaçla Meclis’te müstakil bir grup kurulmasını öngörmüştür. Ancak grubun başkanı, doğrudan CHP genel başkanına bağlı olduğundan bu dönemde güdümlü bir muhalefet söz konusu olmuştur. Gerçek anlamda muhalefetin etkileri ise 1946’da “açık oy, gizli sayım” ilkesinden hareketle yapılan seçimlerden sonra 1950’de yapılan seçimlerde CHP’nin Demokrat Parti’ye iktidarını devretmesiyle kendisini göstermiştir. 1950-1960 arasındaki dönemini muhalefet, 27 Mayıs 1960 darbesinden sonraki 5 yıllık süreci koalisyon hükümetlerinde yer alarak geçiren CHP, 1965 seçimlerinde DP’nin devamı olduğunu söyleyen Adalet Partisi’nin kazanan parti olması sonucu yeniden ana muhalefet partisi konumunda kalmıştır.

Türkiye sağı için etkisi bu döneme kadar devam eden CHP’nin, ideolojik anlamda tam bir kırılmaya uğraması ise ilk sosyalist parti olarak politik hayatta yerini alan Türkiye İşçi Partisi’nin savunduğu görüşler ve politikalarla CHP’nin önüne ciddi bir rakip olarak çıkması sonunda olmuştur. İnönü bu noktada CHP’nin geleneksel görüşlerini revize ederek partinin yeni ideolojik seyrini “ortanın solu” şeklinde seçmenlere sunmuştur.³⁴ Orta’nın solu kavramı parti içinde birçok tartışmaya sebebiyet vermiştir. Ancak bu yeni tanımın daha da geliştirilmesi ve CHP’nin ruhuna hâkim kılınmasını isteyen Bülent Ecevit, muhtemel sonuçlarına baştan şiddetle muhalefet ettiği 1971 Muhtırasının ardından, İnönü’nün CHP’li Nihat Erim başkanlığında kurulacak hükümete destek vermesi üzerine Genel Sekreterlik görevinden ayrılmıştır.

14 Mayıs 1972’de toplanan CHP Olağanüstü Kurultayı, büyük çekişmelere sahne olmuş ve güven oylaması sonucu İnönü’nün aleyhine çıkmıştır. Bu sonuç üzerine yapılan genel başkanlık seçimlerini Bülent Ecevit kazanmış ve İsmet İnönü’nün

---

³³ Tefvik Çavdar, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi**, Ankara: İmge Kitabevi, 1995, s.393

³⁴ Ali Yaşar Sarıbay, **Türkiye’de Demokrasi ve Politik Partiler**, Bursa: Alfa/Aktüel Kitabevi, 2001, s.47

“değişmez başkanlığı” sona ermiştir. Bu sonucun Türkiye sağ düşüncesindeki etkisi ise o döneme kadar Türkçülüğü resmî bir devlet ideolojisi gibi Kemalizm ile harmanlayarak savunan CHP’nin, “ortanın solu” ile zayıflayan bu fikriyat üzerindeki etkisini tamamen kaybetmesidir.

1.2. BOZKURTTAN KURAN’A TÜRKİYE SAĞININ MERKEZİ: MİLLÎ TÜRK TALEBE BİRLİĞİ

Osmanlı Devleti’nin çöküş dönemine girdiği 19.yy’da, devletin sınırları ve etki alanları içerisinde birbirlerinden farklı fikir akımlarının doğmaya başladığı bilinen bir gerçektir. Kimi zaman aralarında ciddi fikir ayrılıkları olan ve temelde devleti çöküşten ve içinde bulunduğu kötü durumdan kurtarmayı amaçlayan bu “reçete” hareketler, savundukları fikirlerin toplumsallaşması için her kesimde örgütlenme yoluna gitmişlerdir.³⁵

II. Meşrutiyet’in ilânından sonra, öğrenci hareketlerinde toplumsal ve siyasal sorunlara yönelik çözüm talepleri oluştu. Ancak, kısa bir süre sonra ortaya çıkan Dünya Savaşı sebebiyle öğrenci faaliyetleri durma noktasına geldi. Buna rağmen 1916 yılında uzun yıllar yükseköğrenim gençliğine hitap edebilecek ve savaşın en hararetli döneminde cephelere askerî destek sağlayacak kadar güçlü olmasa da, ortaya çıkan “yeni” durumun en büyük destekçisi olacak bir örgüt yani MTTB ortaya çıkmıştır. Buradaki yeni durumdan kasıt; 1889 yılında II. Abdulhamit iktidarına son verip Mithat Paşa Anayasasını yürürlüğe koymayı amaçlayan ve bunu başaran İttihat ve Terakki ekibinin beraberinde getirdiği siyasal dalgadır.³⁶

Cumhuriyet döneminin erken yıllarında Kemalist kadro, gençliğin dinamizmi ve değiştirme gücünün farkında olduğuna dair bir izlenim vermektedir. Bu anlamda gençliğin bu hasletlerinden faydalanmakla elde edilecek katkılar da göz ardı

---

³⁵ Doğan Duman, Serkan Yorgancılar, **Türkçülüğten İslâmcılığa Millî Türk Talebe Birliği**, 1. Baskı, Ankara: Vadi Yayınları, 2008, s.24

³⁶ Niyazi Berkes, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, İstanbul: YKY Yayınları, 2002, s.405

edilmemiştir. Bu amaçla dönemin gençliğinin resmî görüş doğrultusunda örgütlenmesine çaba harcanmıştır. İşte bu çabanın muhatabı da MTTB olmuştur.³⁷

Bu anlamda Millî Türk Talebe Birliği öğrenci örgütlenmesi olmasının ötesinde; bir sivil toplum kuruluşu olarak Türkiye sağına etkisi açısından yakın tarihimizde oldukça önemli bir yere sahiptir. Türkiye sağındaki tüm melez desenleri kapsayan, gelecek dönemlere yönetici yetiştirmek hedefiyle yola koyulan MTTB, aslında an itibariyle bürokrasi ve siyasette karar verici mekanizmada bulunan kişilerin birçoğunun gençlik dönemlerinde MTTB faaliyetlerine katılmış olmaları göz önünde bulundurulursa hedefine ulaşmış bir kurum olarak göze çarpmaktadır. Bu anlamda aktörlerin zihinsel arka planlarını anlamak ve anlamlandırmak açısından MTTB fikriyatının ana dinamiklerini ve evrilişini kavramak önemlidir.³⁸

Türk sağının üç hali olarak tanımlayabileceğimiz milliyetçilik, muhafazakârlık ve İslâmcılık MTTB'nin tarihinde rahatça gözlemlenmektedir. Ulusal ve uluslararası konjonktörün etkisinde kalarak 1916-1936 arasında MTTB'nin dini olgulardan uzak, soy Türkçü bir felsefeye sahip olduğunu söylemek mümkündür. 1946'dan 1965'lere kadar olan dönemde bu Türkçü olan tavır yavaş yavaş mukaddesatçı milliyetçiliğe doğru evrilmeye başlamıştır. 1965'ten kapatıldığı döneme kadar ise MTTB'de İslâmcı söylemlerin giderek arttığı ve Türkçü-İslâmcı ayrışmasının giderek gözle görülebilir bir hâl aldığı söylenebilir.

1.2.1. MTTB'nin Kuruluşu ve Kemalist Milliyetçilik

İttihat ve Terakki'nin yamacında kurulan Türkçü ideolojinin etkisindeki birçok gençlik örgütlenmesi Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolu'daki mücadeleye destek oluyordu. Milli Türk Talebe Birliği imparatorluktan ulus-devlete geçiş sürecinde uğranılan Birinci Dünya Savaşı yenilgisini, işgalleri ve ardından Kurtuluş Savaşı'nı yaşamış bir neslin kurduğu öğrenci teşkilâtıdır. Bu anlamda teşkilâtın eylemlerine

---

³⁷ M. Çağatay Okutan, **Bozkurt'tan Kuran'a Millî Türk Talebe Birliği**, 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004, s.5

³⁸ Zülküf Oruç, **Bir Öğrenci Hareketi Olarak Millî Türk Talebe Birliği**, 1. Baskı, İstanbul: Pınar Yayınları, 2005, s.10

sirayet eden ilk dönem ki kabına sığmazlık, zaman zaman yabancı düşmanlığına varan milliyetçi hassasiyetler bu temelde düşünülmelidir.³⁹

Savaş ortamı nedeniyle Türkiye’de bir süre için gençlik eylemleri durma noktasına gelmiştir. Gençlerin büyük çoğunluğunun cephelere gönderildiği bu dönem sonrasında Cumhuriyet’in kurulmasının akabinde ilk gençlik eylemi 16 Kasım 1924’te İstanbul’da olmuştur. Üniversite öğrencilerinin tramvaylarda yarım ücret yerine tam ücret alınmasından dolayı çıkardığı tartışma, daha sonra gittikçe büyüyerek 2 öğrencinin yaralanması ve tramvay şirketinin Metrohan’da bulunan merkezinin basılıp tahrip edilmesiyle son bulmuştur. Olayda aslında her ne kadar görünen sebep öğrencilerin yarım bilet kullanma istekleri gibi görünse de, esas sebep yabancı sermayeye karşı açık bir tepki konulması gerekliliğinin hissedilmesidir. Çünkü o dönemde teşkilatın içinde bulunan gençler Kemalizm’in Kapitalizm ve Sosyalizm dışında üçüncü bir yol olduğu savından hareketle ekonomide devletçiliği, sınıfsız ve yabancı olmayan bir topluluğu hayal ediyorlardı.⁴⁰ Bu anlamda MTTB’nin de içinde bulunduğu gençliğin ekonomik meselelere olan yaklaşımı; Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Kadro ekibinin fikirlerinden oldukça fazla etkilenmişti.

1929 ise, MTTB için adeta ikinci bir başlangıç yılıdır. Özellikle Tevfik İleri başkanlığında, 1933’ün sonlarına kadar aktif bir döneme girilmiştir. Daha sonraları 1950-53 dönemleri arasında Millî Eğitim Bakanlığı görevine getirilecek olan İleri’nin Birlik başkanlığı dönemindeki en yakın çalışma arkadaşları Rüknettin Fethi Olcaytu, Adnan Cahit Ötüken ve Şükrü Kaya idi. Bu dönemde Birlik rejimin ve Kemalist ilkelerin şiddetli bir savunucusu konumunda olmuştur. Siyasal iktidarla aynı değerler paylaşılmıştır, fakat zaman zaman sürtüşmeler meydana gelmiştir. Her koşulda kontrolü elinde tutan ise tek parti yönetimi olmuştur. Dönemin koşulları gereği CHP’nin izni olmaksızın herhangi bir eyleme geçilmesi veya ayrı bir düşüncenin açıklanması mümkün değildi.

Tek Parti dönemi yönetim anlayışının kapsayıcı ve genellikle tavizsiz karakteri elbette MTTB’nin de faaliyet sınırlarını belirlemiştir. İleride değineceğimiz siyasal

---

³⁹ Feroz Ahmad, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ve Milliyetçilik 1876-1923**, Der: Mete Tunçay-Erik Jan Zürcher, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000, s.17

⁴⁰ Bostancı, **a.g.e.**, 1990, s.138

iktidarla olan istisnai uyumsuzluk çıkararak hadiselere dışında, Birlik büyük ölçüde, Kemalist kadronun isteği doğrultusunda hareket etmiş veya etmek zorunda kalmıştır.⁴¹

Bu dönemde “Birlik” dergisi MTTB’nin yayın organı olmuş ve kapatılana kadar 14 sayı yayınlanmıştır. Dergide ifade edilenlerden MTTB’nin bu dönemdeki milliyetçiliğini etnik kökenlere dayandırdığını söylemek mümkündür. Kan ve ortak bir köken, tarih birliğine dair söylenenler MTTB’nin Kemalist milliyetçiliğindeki etnik dozajı yoğunlaştırmaktadır.⁴² Bu minvalde MTTB kuruluşunun ilk yıllarında, milliyetçilik noktasında Ziya Gökalp’in kültür milliyetçiliğinden çok Hamdullah Suphi ve Mahmut Esat Bozkurt’un soya dayalı milliyetçiliğinden etkilenmiş gözükmektedir.

Misak-ı Milli sınırlarındaki Türklere karşı olan ilgi, MTTB’nin milliyetçiliğini Kemalist milliyetçilikten bu noktada ayırır ve Nihal Atsız’ın pan-türkçü düşüncelerine yaklaştırır. Yine de bu ayrıma rağmen MTTB’nin milliyetçiliğinin Kemalist milliyetçilikle uyuşan noktaları oldukça fazladır. Birliğin Türklüğü yüceltirken kullandığı tüm argümanlar, Ahmet Ağaoğlu’nda olduğu gibi; Osmanlı öncesine aittir. Bu anlamda Birliğin sembolünün Ergenekon destanından etkilenilerek “kurt” olarak kullanılması şaşırtıcı değildir.

Dönemin en fazla yankı uyandıran olayları Vagon-Li hadisesi, Razgrad Olayı ve Hatay Mitingi’dir. Bu üç olayın tezimizde uzunca anlatılmasının sebebi; MTTB’nin fikrîsel ve eylemsel sınırlarının, dönemin sağ siyasetini götüren tek parti yönetimi tarafından nasıl sınırlandırıldığını göstermesi açısından sembolik olmaları hasebiyledir. Vagon-Li meselesinde devlet yöneticilerinin ciddi anlamda tepkisi ile karşılaşmayan MTTB gençlerinin, Razgrad Olayı ve Hatay Mitingi ile birliğin kapatılmasına gidecek kadar tepki görmesinin sebeplerini aşağıda açıklamaya çalıştık.

---

⁴¹ M. Çağatay Okutan, a.g.e., s.27

⁴² Ahmet Yıldız, **Ne Mutlu Türküm Diyebilene: Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s.33

1.2.2. Vagon-Li Hadisesi

1933 yılında Galatasaray Lisesi'nin yanında bulunan ve İtalyan bir müdür tarafından işletilen Vagon-Li şirketinde, müdürün, yanında çalışan Türklere hakaret ettiği söylentisi üzerine öğrenciler şirketi taşlamış ve şirkette bulunmasını istemedikleri Atatürk resimlerini yanlarına alarak aynı şirketin Kadıköy acentasına yönelmişlerdir. Babiali'ye gelerek Mustafa Kemal'in resimlerini halkevine teslim eden gençler gazetelerin olduğu bölgede protestolarını devam ettirmişlerdir.

Aynı hafta Cumartesi günü, Galatasaray Lisesi'nin önünde toplanan kalabalık bir öğrenci kitlesine halkın da katılımıyla Taksim-Tünel arasında bir kez daha protesto gösterisi düzenlenmiştir. Polis olaylar çıkacağı sırada önlem almamıştır, gençlere göre bunun sebebi polisin yanlış istihbarat sebebiyle gösterilerin Beyazıt meydanında yapılacağını sanmasıdır. Kalabalık kitle, bir anda şirkete saldırmaya başlamışken süngülü askerler ve polisler devreye girerek olayın daha fazla büyümesini engellemiştir. Protestoların ana sebebi “Türkiye bir sömürge ülkesi değildir. Türkiye’de Türkçe’den başka bir dilin hâkimiyeti olamaz”⁴³ tarzındaki ifadelerden anlaşılmaktadır.

Milli Gençlik dergisi yıllar sonra olayın farklı bir boyutunu dile getirmiştir. Dergiye göre olaylar sonra erip, öğrenciler dağılmadan önce polis ve askerle olay yerini terk etmiş, böylece yapılan eylemi örtülü olarak desteklemişlerdir. Dergi, güvenlik görevlilerinin bu tavrının olaylar sırasında Vagon-Li binasının 500 metre ilerisindeki dişiçi Dr. Sami Günsberg'in muayenehanesinde bulunan Mustafa Kemal'den kaynaklandığını iddia etmektedir. Bu iddiaya göre ortaya çıkan gürültünün çoğalması üzerine M. Kemal etrafındakilere ne olduğunu sormuş, olaylar kendisine aktarılınca da, “Derhal oradan polisleri ve jandarmayı çekin. Çocuklardan da birinin başına en ufak bir şey gelmesin” demiştir.⁴⁴

⁴³ İlhan Darendelioğlu, **Türkiye’de Milliyetçilik Hareketleri Tarihi**, İstanbul: Toker Yayınları, 1968, s.58

⁴⁴ Aykut Kabacalı, **Türkiye’de Gençlik Hareketleri**, İstanbul: Altın Kitaplar, 1992, s.67

1.2.3. Razgrad Olayı

MTTB'nin bu ilk dönemi kimi zaman birlik mensuplarını resmi kurumlarla karşı karşıya getiren gösterilere de sahne olmuştur. 17 Nisan 1933 tarihinde Bulgaristan'ın Türklerle meskûn Razgrad kasabasındaki Türk mezarlığının Bulgarlarca tahribinin ardından MTTB önderliğinde bir gösteri düzenlenmek istenmiştir. Olay şehrin yerel yönetiminin, şehir yollarını genişletmek amacıyla yeni bir düzenleme kararı alması ve yolların genişleteceği yerde bulunan Türk mezarlığındaki mezarların başka yerlere nakledilmeden işlemlere başlanması sonucu, bazı iskeletlerin dışarıda kalması üzerine patlak verir.⁴⁵

Fakat gösteri gününün, tatil gününe rastlaması dolayısıyla, MTTB'li gençler önce Maçka'daki Bulgar konsoloslğunun önüne gelmiş ve MTTB'nin o günkü başkanı Tevfik İleri burada bir konuşma yapmıştır. "Bulgarlara yıllardır insanlık ve medeniyet dersi öğretilmediyse bu kabahat bizim değil, kendi kafasızlıkları ve kabiliyetsizlikleri yüzündendir. Biz ölümlere hakaret değil hürmet ederiz."⁴⁶ Şeklindeki konuşmasının ardından gençler Bulgar mezarlığına yönelmiş ve eylemin ardından 80 öğrenci hükümetin izni olmaksızın gösteri yaptıkları için nezarete alınmıştır.

Tek parti iktidarı, basında yer alan Türk mezarlarının kasıtlı olarak tahrip edildiği haberlerine sıcak bakmaz. Hükümet olayların provokatörler tarafından abartıldığını düşünmektedir. Bu yüzden MTTB'li gençlerin olaylarla ilgili geniş katılımlı bir mitingi düzenlemelerinin iyi olmayacağına inanılmaktadır. Yapılan tüm uyarılara rağmen MTTB üyeleri kendi rüşlerini ispat etmek ve bağımsız karar alıp uygulayabildiklerini göstermek amacıyla mitingi düzenlemişlerdir. Miting sonucunda 80 kişinin gözaltına alınması hadisesinin esas sebebi buradan ileri gelmektedir.⁴⁷

---

⁴⁵ Milli Gençlik, Sayı:4, 1970, s.18

⁴⁶ Milli Gençlik, Sayı:4, 1970, s.20

⁴⁷ Musa Arırt, **Cumhuriyet Dönemi Gençlik Hareketleri**, İzmir: Türkiye Yayınları, 1979, s.74

1.2.4. Hatay Mitingi ve MTTB'nin Kapatılması

Hatay konusunda sıkıntıların devam ettiği bir dönemde MTTB'li gençler Hatay'da yaşayan Türklere zulüm yapıldığı gerekçesiyle İstanbul'da bir protesto gösterisi düzenlemek istemişlerdir. Valilik tarafından MTTB'den bu mitingin yapılmaması istenmiş, aksi takdirde birliğin kapatılabileceği yönünde imada bulunulmuştur. Birlik yöneticileri, Razgrad olayında olduğu gibi siyasi iktidardan ve tek parti yönetiminden yeri geldiğinde bağımsız hareket edebileceklerini ve farklı düşünebileceklerini göstermek istediklerinden Hatay Mitingi'ni yapmışlardır. Fakat bu kararlı gövde gösterisinin bedeli ağır olmuş ve MTTB kapatılmıştır.⁴⁸

Ancak MTTB'nin kapatılması beklenildiği gibi ilgi görmemiş, fazla tepki almamıştır. Zaten bu dönemde tek parti iktidarının verdiği bir kararın sorgulanması da pek mümkün gözükmemektedir. Ancak burada sorulması gereken esas soru Hatay gibi ulusal bir meselede tepki gösteren talebe birliğinin neden kapatıldığıdır. Aslında yukarıda da bahsedildiği gibi MTTB kendi kuruluşundan itibaren bu anlamda Kemalist öğretilerle ters hiçbir ideolojinin taraftarlığını yapmamış, rejimin kaygılarını sonuna kadar hissetmiş ve ilkelerini savunmuş bir teşkilâtı ve zaten bunun için kurdurulmuştu. Tevfik İleri döneminde yapılan Razgrad ve Hatay mitingleri aslında bu çizginin dışına çıkıldığı hadiselerdir.

Bu noktada Tevfik İleri'nin gelecek yıllarda Demokrat Parti'nin en önemli bakanlarından biri olduğunu da hatırlatmak gerekmektedir. 1916'dan Tevfik İleri dönemine kadar yapılan faaliyetlerin hepsinde rejimin oldukça hassas olduğu Türkçe'nin yaygınlaştırılması, yerli malı kullanımına teşvik ve fikri anlamda Batılılaşma idealine vurgu yapan işler göze çarpmaktadır. MTTB'nin milliyetçilik tonunda önceden de belirttiğimiz gibi Kemalist milliyetçilikten ayrılan en büyük nokta yurt dışındaki Türklere karşı gösterilen ilgidir. Misak-ı Milli ile çizilen sınırların içerisindeki her halkın Türkleştirilmesi ve gerçek bir ulus-devlet kurulması üzerinden gidilen bu ideolojik izleğin Cumhuriyet erken yıllarında resmî görüş haline nasıl geldiğini incelemiştik. İşte bu noktada Misak-ı Milli sınırları dışındaki

---

⁴⁸ Muammer Taylak, *İkinci Meşruyet'ten Cumhuriyete Türkiye'de Öğrenci Hareketleri*, Ankara: Başnur Matbaası, 1969, s.155

meselelere vurgu yapan Razgrad ve Hatay mitingleri, MTTB ile tek parti iktidarının ters düşmesine ve birliğin kapatılmasına sebep olmuştur.

2. BÖLÜM

1960-1980 ARASI MİLLİYETÇİ MUHAFAZAKÂRLIK VE DÜŞÜNSEL KODLAR, KİŞİLER VE KURUMLAR

2.1. KURUMLAR VE ETKİLERİ

2.1.1. Demokrat Parti ve Sosyal Rahatlama

Cumhurbaşkanı ve Milli Şef İsmet İnönü 6 Mart 1939'da İstanbul Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşma ile yıllardır uygulanmakta olan halk iradesinin bundan sonra yeni bir uygulamayla devam edeceğini söylüyordu.⁴⁹ İsmet İnönü yeni bir Cumhuriyet rejimine geçmek için kendini hazır gördüğü gibi toplumu ve devlet yapısını da yeterli görüyordu. İsmet İnönü'nün yaptığı bu önemli konuşmayı demokrasiye geçişin bir ön basamağı olarak görenler olduğu gibi, konuşmanın hiçbir yerinde ne demokrasiden ne de halk idaresinden bahsedilmediğini savunanlar da olmuştur. Örneğin Şevket Süreyya, İnönü'nün bu konuşmasının bir başlangıç olarak alınmaması gerektiğini çünkü bu tarihten sonra yapılan CHP kurultaylarında İnönü'nün "Milli Şef", "Değişmez Başkan" gibi sıfatlarla çağrılmayı reddetmediğini, bu tür sıfatların ise tek parti yönetimlerinde görüldüğünü ve İnönü'nün kendisiyle çeliştiğini iddia eder.⁵⁰

CHP içerisinde ilk muhalefet 1945 yılı bütçe tartışmaları sırasında ortaya çıkmıştır. Başta Celâl Bayar olmak üzere, Feridun Fikri Düşünsel, Adnan Menderes, Hikmet Bayur, Emin Sazak bu görüşmeler sırasında hükümetin –başta ekonomi politikası olmak üzere- birçok kararlarını eleştirmişlerdir. Özellikle Bayar'ın bütçe eleştirisi basında da o dönem geniş yankılar uyandırmıştır. Meclis'te görünür hale gelmeye

⁴⁹ Metin Toker, **Tek Partiden Çok Partiye**, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2001, s.17

⁵⁰ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam: 1884-1964**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1967, s.247

başlayan muhalefetin çıkış noktalarından birisi de Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun ünlü 17. ve 21. Maddelerinin içeriğidir. 17. Maddenin tartışmaları arasında yine Celâl Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Emin Sazak'tan oluşan muhalefet, teklif edilen yasayı faşist bir uygulama olarak nitelendirecek kadar sertleşmişlerdir. Bu iki anayasanın tartışılması sırasında, gelecekteki ana muhalefet partisinin de kimlerden oluşacağı yavaş yavaş belli olmuştur.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun çıktığı günlerde Celâl Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü sonraları “dörtlü takrir” olarak anılacak önergeyi CHP grubuna vermişlerdir. Bu önerge gruptaki sert tartışmalardan sonra önerge verenlerin dışındaki milletvekillerin reddedilmiştir. Önergenin reddedilmesinden sonra Adnan Menderes ve Fuat Köprülü Vatan gazetesinde ölçüsü o günlere göre oldukça ciddi ve sert muhalif yazılar yazmaya başladılar.⁵¹ Bu yazılardan ötürü parti divanı 21 Eylül 1945'te bu iki milletvekilini partiden ihraç edilmiştir. Refik Koraltan da bu arkadaşlarını savunun bir yazı kaleme aldığı için aynı şekilde partiden ihraç edilmiştir. Celal Bayar ise önce milletvekilliğinden, sonra da partiden istifa etmiştir. Böylece Demokrat Parti'nin 4 kurucusu olacak isimlerin hiçbirinin CHP ile ilişkisi kalmamıştır. Bu açıklamayı izleyen birkaç gün içerisinde ise, Cumhurbaşkanı İnönü, Celâl Bayar'ı Çankaya Köşkü'ne çağırarak birlikte yemek yemiş ve kurulacağı öngörülen yeni partinin oluşumuyla alakalı temel bazı noktalarda anlaşmışlardır. Tabi bu anlaşma halini Serbest Fırka dönemindeki kontrollü ve güdümlü bir muhalefet olarak okumamak gerekmektedir. Burada anlaşıldığını söylediğimiz noktalarda kast edilen belirli ilkelerin sınırlandığı bir alanda Demokrat Parti'nin siyasetini yapabilme durumudur. Genel hatlarıyla anlaşılan bu noktaları Atatürk ilke ve inkilâplarına bağlılık, dış politikada polemiksiz bir dış siyaset anlayışı ve CHP'nin kurulacak yeni partiye zorluk çıkarmaması olarak özetleyebiliriz.⁵²

7 Ocak 1946'ta resmi olarak kurulan Demokrat Parti'nin liberal politikaların yoğunlukta olduğu parti programı, aslında iktidar olduğu 1950'den darbeyle fesh edildiği 1960'a kadar, DP'ye karşı seçkin bürokrat kesimin ciddi eleştirilerinin ana sebebi olmuştur. 1946'da DP tam anlamıyla Anadolu'da teşkilatlanmadan yapılan

---

⁵¹ Çavdar, a.g.e, s.402

⁵² Çavdar, a.g.e, 402

seçimler ve sonrasında bitmek bilmeyen tartışmalar, aslında Anadolu’da seçimler sırasında DP aleyhine sandıklarda yapılan olayların da ortaya çıkmasıyla; DP’nin 4 sene zarfında geniş halk kitleleri tarafından tekrar tekrar kabul görmesine yol açmıştır. 1950’de yapılan seçimler ve büyük çoğunlukla DP’nin mecliste temsil hakkını elde etmesi aslında merkezi seçkin bürokrat elitin karşısında çevrenin yani siyasal seçkinler, köylüler ve şehirselleşen alt-sınıfların zaferi şeklinde yorumlanabilir.⁵³

DP dönemi bu anlamda Türk toplumunda bürokrasinin dönüştüğü bir dönem olarak tanımlanabilir. Devlet seçkinleri, parlamentodaki hakim konumlarını ve siyasal seçkinlerle olan güçlü bağlarını kaybettikleri gibi, genel olarak nüfuzları, statüleri, itibarları, güvenlikleri ve gelirleri de büyük ölçüde azalmıştır. Bu sürekli gerilim göz önüne alındığında, bürokratların DP iktidarına karşı olumsuz duygularının derecesini ve yoğunluğunu anlamak kolaylaşmaktadır. Nitekim Menderes ve hükümetini deviren 1960 askeri müdahalesi, asker ve sivil resmi seçkinlerin, Türkiye toplumundaki iktidar, statü ve itibarlarının gerilemesine karşı bir tepkisi olarak yorumlanabilir.⁵⁴ Bu duyguların yoğunluğunu hesaba katmaksızın, nisbeten küçük rütbeli subaylardan oluşan ufak bir grup darbeyi bu kadar kolaylıkla gerçekleştirebilmiş olmasını açıklamak güçtür. Ancak bu noktada 1960 darbesinde ve onun hemen sonrasında, DP döneminde gerilemiş olan devlet seçkinlerinin çeşitli kesimleri arasındaki bağların yeniden güçlü bir birleşmeye dönüştüğünü gözlemlemek gerekmektedir. Darbe orta rütbeli subaylardan oluşan küçük bir grup tarafından gerçekleştirildiği halde, tüm orduda, bürokraside ve aydınlar arasında beklenildiği gibi yaygın bir destek bulmuştur.

Modern Türkiye siyasi sisteminin önemli bir zaafı; köklü ideolojik farklılıklar ve açıkça ifade edilen farklı inançlara karşı yaygın olarak hissedilen korkudur.⁵⁵ Ordu bu korkuyu, askerî müdahaleler yoluyla bastırmaya çalışır. Bu müdahaleler aslında farklı düşüncelerin toplam sistemi tümünden çökteceğine dair yaygın kanının bir

---

⁵³ Prof. Dr. Ergun Özbudun, “Türkiye’de Devlet Seçkinleri ve Demokratik Siyasal Kültür”, **Türkiye’de Devlet Seçkinleri ve Demokratik Siyasal Kültür**, Drl: Bülent Akarcalı, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı, 1995, s.15

⁵⁴ Özbudun, **a.g.e.**, s.18

⁵⁵ Elisabeth Özdalga, **İslâmcılığın Türkiye Seyri: Sosyolojik Bir Perspektif**, Çev.: Gamze Türkoğlu, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s.45

ifadesidir. Yani demokrasinin en temel ilkelerinden biri olan çoğulculuk, modern Türkiye tarihinde genel olarak ayrılmış çıkarlar ve anarşinin açıkça ifade edilen görüşleri olarak algılanır. Bu düşünce kalıbı beraberinde ideolojik kurumlara bağlılığın azalmasını ve eskiye dair özlemi ortaya çıkarmıştır.

Eskiye ait olan ile Cumhuriyet'in erken yıllarından itibaren hâkim ideoloji olan Türkçülüğe eklenme işte bu noktada kesişir ve harmanlanır. Sistem için tehlike olarak ifade edilen muhafazakârlık ancak kendini Türkçülüğe eklemeyerek siyasal düzlemde kendini ifade edebilir hale gelmiştir. DP döneminden başlayarak bu zamana kadar olan dönemde Türkiye sağ için önemli olan bu harman düşünce sistemi Türk-İslâm sentezciliğidir. Ancak burada Türk-İslâm sentezciliğinin fikrîsel anlamda olgunlaşmasının uzun bir zaman aldığını belirtmek gerekmektedir. DP dönemi muhafazakârlığı fikirden önce reaksiyoner bir tavrın ifadesidir. Bu reaksiyoner tavır zamanla, Kemalist öğretilerle beslenmiş Türkçülüklerini önceden incelediğimiz Zeki Veli Togan gibi isimlerin öğrencileri olan İbrahim Kafesoğlu, Mehmet Kaplan ve Ahmet Kabaklı gibi isimlerin düşünceleriyle birleşir.⁵⁶ Bu anlamda Türk-İslâm sentezciliğinin olgunlaşma safhasının ilk basamaklarında, resmî tarihle sıkıntılı bir ilişkiye sahip ancak Kemalizm'den oldukça etkilenmiş bir düşünce kalıbı göze çarpmaktadır. Dolayısıyla 70lerin sonunda tam olarak mecrasını bulan Türk-İslâm sentezciliği açısından DP özellikle uygulamalarıyla zemin hazırlayıcı bir dönemi ifade eder.

Ancak unutulmamalıdır ki Türk-İslâm terkipli geleneksel sisteme özlem duyan muhafazakâr söylem temel dinamiklerini, Kemalist milliyetçiliğin aksine, siyasal partilerin düşünceleriyle çakışık olarak oluşturmamıştır. Cumhuriyet'in erken yıllarında zaten var olan Cumhuriyetçi muhafazakâr söylem, zamanla Demokrat Parti'nin ortaya çıkardığı zemin üzerinden tamamen kendini ifade edebilecek hale gelmiştir. Fakat bu düşüncenin temsilcileri genel anlamıyla Kemalizm öğretilerinden etkilendiklerinden dolayı DP ile de sorunlu bir ilişkiye sahiptirler. Cumhuriyet'in erken yıllarında nüvelenen, DP'nin oluşturduğu zemin üzerinde temellenen, sonraki

---

⁵⁶ Yüksel Taşkın, "Muhafazakâr Bir Proje Olarak Türk-İslâm Sentezi", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Muhafazakâr**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.388

yıllarda kendini birçok partinin içinde ifade edecek bu düşüncenin temsilcilerini incelemek dönemin fikriyatını incelemek açısından önemli olacaktır.

2.1.2. Mukaddesatçı Milliyetçilik ve DP-AP-MHP-MSP

Aydınlar Ocağı başta da belirttiğimiz üzere Türk-İslâm sentezciliğinin fikriyatının oluşmasında çok önemli bir rol oynamıştı. Ocak özellikle Komünizm'in ciddi etkisinin olduğu yıllarda, bu düşünceye karşı milliyetçi bir cephe örme ve bu cephenin ideoloğunu yapma misyonunu kendine biçmişti. Milliyetçi cephe hükümetlerinin kurulmasında aktif rol üstlenen ocak üyeleri ortaya attıkları fikirlerin MSP, MHP ve AP'nin üzerinde hareket edecekleri zemini kurduklarını iddia ediyorlardı.

Ancak bu aydınların esas hedefledikleri parti olan AP'nin ve Türkiye merkez sağ koalisyonunun ideologları olma hedefi, AP ile aralarındaki gerginlik nedeniyle sık sık sekteye uğruyordu. Aslında milliyetçi muhafazakâr aydınların merkez sağın doktrinini oluşturma ve AP/DP geleneğini bu çizgiye çekmeye çalışmalarının tarihi 1950lere kadar uzanmaktadır. Ancak Ocak bu noktada DP'nin milliyetçilere gerekli önemi vermediğini, onlara “üvey evlat”mış gibi davranıldığını iddia eder ve 27 Mayıs darbesine kısmî onay vermek suretiyle DP'yi köylü kitlesine dayanmakla eleştirir.

Hem MC projesine hem de kendi ideolojik biçimlendirilmesini Ocak aydınlarının ellerine bırakmaya en gönülsüz parti ise MSP'dir.⁵⁷ Türk-İslâm sentezi fikriyatının İslâmcı siyasete sağlayacağı kayda değer meşruiyete rağmen Erbakan ve kadrosu, gerek Ocağın devletli çizgisinden, gerekse sentezin Türklük vurgusunun yoğun oluşundan dolayı ocak aydınlarıyla organik bir ilişki kurmaktan kesin bir biçimde uzak durmuştur. Aslında bu düşünce ayrımı Milli Görüş düşüncesinin İslâmcı siyaset pratiğinde Türkiye sağından yavaş yavaş ayrılışını ifade eder. Bu ayrımın Türk-İslâm fikriyatındaki aydınlarda tekabül ettiği etkiyi ise en güzel şekilde Necip Fazıl Kısakürek'in tavrıyla özetlemek mümkündür.

---

⁵⁷ Emin Alper-Özgür Sevgi Goral, “Aydınlar Ocağı”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Muhafazakâr**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.584

Bu anlamda Kısakürek kendisini Milli Selamet Partisi'nin fikir babası olarak görür. Büyük Doğu dergisi kadrosunda olan yazarların vekilliği için yaptığı çalışmalar, parti kadrolarınca kendi deyimiyle geçirilince eleştirilerini MSP'ye yöneltmeye başlamıştır. Özellikle 40 vekille meclise giren MSP'nin CHP'yle koalisyona girmesi, Kısakürek'in zaten gergin olan MSP'yle ilişkisini ileriki yıllarda koparmasına sebebiyet vermiştir. Hayatının son dönemlerinde MHP'yle yakın bir ilişki içerisinde olan Kısakürek'in kitapları o döneme kadar ülkücü camia içerisinde "yasaklılar" listesinde iken, özellikle 1975'ten sonra sağcı gençler tarafından ilgiyle takip edilmeye başlanmıştır.

Aslında Türkiye sağının melezliğinden bahsederken, melezliğin en yoğun dönem olarak hissedildiği zamanlar Türk-İslâm düşüncesinin kabul görmeye başladığı dönemlere tekabül eder. Bu düşüncenin kendisini ifade edeceği alanı bulmasından önceki yıllarda aslında milliyetçilik tonundan uzak pür bir muhafazakârlığı Peyami Safa, Ekrem Hakkı Ayverdi, Sâmîha Ayverdi, Hilmi Ziya Ülken, Abdülhak Şinasi Hisar gibi isimlerden oluşan ekolde görmek mümkündür. Ancak daha sonraları bu muhafazakâr düşünce kalıbı çok partili sisteme geçişin verdiği rahat zemin üzerinde milliyetçi düşünceyle birleşerek ve kendini ifade etmeye başlamış, Türkiye sağı için kırılma noktalarından birini oluşturmuştur.

Başlarda İbrahim Kafesoğlu, Mümtaz Turhan'da rahatça gözlemleyebildiğimiz Kemalist ve Batıcı tavır, zamanla Erol Güngör gibi isimlerle kendini sorgular bir hâl almış, Necip Fazıl Kısakürek döneminde ise tamamen reddedilmiştir. Bu noktada artık Türkiye sağını anlamak açısından muhafazakâr-milliyetçi desenlerin, milliyetçi-İslâmcı oradan da İslâmcı-milliyetçi bir desene evrildiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu fikriyat bütün sağ partileri etkisi altına almış ve Türkiye sağını değiştirirken bir yandan da kendi içinde bir dönüşüm yaşamıştır.

2.1.3. Ülkücü Hareketin İdeolojisi ve CKMP/Milliyetçi Hareket Partisi

Altmışların ortasından itibaren çeşitli isimler altında örgütlenen Ülkücü Hareket, kuruluşundan itibaren ana hedefi kiteselleşme olan ve etkinliğini kiteselleşmeden aldığı güçle gerçekleştirmeye çalışan bir hareket olmuştur. Sözü edilen kiteselleşme hali MHP'nin ve Ülkücü Hareket'in aslında askerî bir kadrodan gelmesine rağmen rahat ve eklektik bir yapı arz etmesinden kaynaklanmaktadır. Ülkücü hareket ve MHP bu özelliğinden dolayı genel olarak taşra ve taşra merkezli milliyetçi-muhafazakâr bir tabanda karşılık görmüştür.⁵⁸ Bu tabanın siyasete ve birbirine tutunması ülkücü kadro içerisinde sağlanmıştır. Ana motivasyon kaynağı ise, “öteki”ye yönelik olan –saldırganlık potansiyeli yüksek- eylem ya da tedbirlerdir. Bu eylem ya da tedbirler zamanla ülkücü hareketi sosyalleştiren işlevler haline gelmişlerdir.

1960 sonrası Türkiye’de sağı incelediğimiz dönemde, Türkiye sağını anlatırken önceden defaatle değindiğimiz İslâmcılık ve muhafazakârlıkla tarihsel bir bağı olan milliyetçiliğin en başarılı terkiplerinden birini CKMP/Milliyetçi Hareket Partisi üretmiştir. Tavizsiz, sert çizgi ülkücü ideolojinin önemli cazibe unsurları olarak işlev görmüştür. Bu çizgi az önce tanımladığımız taban profilinin hoşnutsuzluğunu, mağduriyet duygusunu ve öfkesini ifade etme açısından oldukça reaksiyoner ve işlevsel bir boyuta sahiptir.

Ülkücü hareketin ideologlarından Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu’nun tarifıyla ülkücülük; öze dönüşür, vücuda giren mikroba karşı organik bir tepkidir ve Türk aslında doğuştan ülkücüdür ve bu ülkücülük atalarından miras aldığı bir vasıftır.⁵⁹ Dolayısıyla tanımlamanın ilk önermesinde olduğu gibi ülkücülük öze dönüşü isteyen, bekleyen ve bunun için çabalayan muhafazakâr bir yapıya sahiptir. Aynı zamanda bu muhafazakâr yapısı onun doğal ve bozulmamış halidir ve ülkücü asla atalarını inkâr etmez. Çünkü; davası ona atalarından mirastır. Sahip olunması gereken özellikleri az

⁵⁸ Kemal Can, “Ülkücü Hareketin İdeolojisi”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik**, DrI: Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.664

⁵⁹ Prof.Dr. Necmettin Hacıeminoğlu, **Milliyetçilik, Ülkücülük, Aydınlar**, 3. Baskı, Ankara: Töre Devlet Yayınevi, 1978, s.24

ve geliştirilebilir tutan ülkücü hareket aslında, önceden tanımladığımız tüm aydınların etkisinde kalmış bir düşünce sisteminin özetinin pratiğe dökülmüş halidir. Bu alt metin ise özellikle gençler arasında altmışlardan itibaren ciddi bir destek ve ilgiyle karşılanmıştır.

Özellikle yetmişli yılların ikinci yarısında, ülkücü hareket için temel motivasyon, anti-komünizm ve daha genel olarak bir sol karşıtlığıdır. Sıcak çatışma ortamı gençlik nezdinde cesaret, gözüpeklik, dövüşçülük gibi “sert” imajların baskın olduğu, olumlandığı bir iklim yaratmıştır. Yetmişli yılların sonlarına doğru şiddet etmenlerine dayanan alt kültür iyice yaygınlaşırken bir yandan da çözülmeye başlamış ve ideolojik ton daha da ön plana çıkmaya başlamıştır. Doksanların sonlarında ise Müslüman Türk’ün son şansı olduğunu iddia eden bir ülkücü gençlik ortaya çıkmıştır.

Ülkücü hareketin aktif gücünü oluşturan gençlik yapılanmasını ise 27 Mayıs 1960 Darbesi’nde ve sonrasında tasfiye edilen 14’ler hareketinde Türkeş’in yanında yer alan Dündar Taşer üretmiştir. Taşer, altmışlı yılların sonlarında gençlik içerisinde yükselen sol akımlara karşı gelebilecek bir gençlik hareketi olarak ülkücü gençliği tasarlamış ve bu gençliği ülkücü camianın önde gelen entelektüelleriyle buluşturmuştur. Taşer’in kafasında tasarladığı ülkücü gençliğin dikkat etmesi gereken üç şey vardı; İslâm ahlâkı ve fazileti, Türklük ve Tarih şuuru, İla’y-ı Kelimetullah için Nizam-ı âlem.⁶⁰

Ancak İslâmi hassasiyetlerin yüksek dozuna rağmen, Türkçülük kuşkusuz ülkücü hareketin başlangıcından itibaren ana ideolojik damarı olmuştur. Türkçülüğün lider ideologlarından Nihal Atsız, 1965 yılında Turancılık Davası’ndaki dava arkadaşı Alparslan Türkeş CKMP’nin Genel Başkanı olduktan sonra, partiye yakın olmuş ve çıkarttığı Ötüken dergisinde Türkeş ve CKMP’den övgüyle bahseden yazılar kaleme almıştı.⁶¹ Ancak CKMP’nin MHP adını alıp, ambleminin de üç hilâl olarak belirlendiği 1969 Adana Kongresi’nden sonra artık bu partinin Türkçülük fikriyatıyla bağdaşmadığını ve dinci bir görünüme kavuştuğunu söyleyen Atsız sonraları muhalif

⁶⁰ Erol Güngör, **Töre Dergisi**, Haziran 1979, s.97

⁶¹ Hakkı Öznur, **Ülkücü Hareket: Portreler**, Ankara: Alternatif Yayınları, 1999, s.24

bir tavır takınmıştır. 1969 Adana Kongresi'nin özeti Alparslan Türkeş'in "Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslüman'ız"⁶² ifadesinde kendisini bulacaktır. Önceden de söylediğimiz gibi kitleselleşmeye çalışan her ideoloji için Atsız'ın fikirleri gereğinden fazla sert kabul edilmiştir. Bu yüzden kendisinin çıkardığı yayınlar bir süre boyunca ülkücü camia içerisinde yasaklılar listesinde kalmıştır.

Ülkücü Hareket, kendi milliyetçilik algısını diğerlerinden ayırtırmak için en çok ırkçılıkla ayırım noktasına vurgu yapmıştır. Zaman zaman söylemde baskın hale gelen Türkçü akımların tasfiyesinde de, bu vurguya fazlaca müracaat edilmiştir. Atsız "ırkçılık, Turancılık ve Türkçülüğün" ayrılamaz bir bütün olduğunu iddia ederken, Ülkücüler farklılığı ifade edebilmek için Ziya Gökalp'in "kültür milliyetçiliği" kavramını referans almaktadırlar.⁶³ Bu düşünceye göre Ziya Gökalp düşüncesinden önceki bölümlerde bahsettiğimizde de değindiğimiz gibi; soy Türklüğünün bir anlamı yoktur, önemli olan kendini kültürel anlamda bir Türk gibi hissetmektir.

Bir diğer referans kaynağı olarak tanıttığımız Erol Güngör'ün düşüncelerini de hatırlatırsak; milliyetçilik milli kültürle alakalı bir medeniyet meselesidir.⁶⁴ Ülkücü hareket kültür milliyetçiliği ve milli kültür üzerinden medeniyet kavramıyla kendisini ırkçı düşüncelerden soyutlamaya çalışır. Özellikle Necip Fazıl Kısakürek'in düşüncesinde oldukça etkili olan Seyyit Ahmet Arvasi de bu düşüncelere katılır ve Türklük ile İslâm'ın ayrılamaz bir bütün olduğunu, Türk-İslâm ülküsünün medeniyet algısını yeniden inşa etmek gerektiğini yazılarında vurgular.⁶⁵

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin Milliyetçi Hareket Partisi'ne dönüştüğü 1969 Adana Kongresi'nden sonra İslâmcılık etkisi, kitleselleşme atağının önemli bir bileşeni olarak partinin söylem ve sembol dünyasına dâhil olmaya başlamıştır. Bu strateji hem giderek kızışan ve genişleyen çatışma ortamında destekçi halk kitlesini arttırmaya hem de Millî Selamet Partisi ile aynı taban üzerinde girilen politik rekabetin yarattığı gereksinimlerle bir uyuşmayı ifade etmektedir. Ancak özellikle

⁶² Hakkı Öznur, **Ülkücü Hareket: CKMP'den MHP'ye**, Ankara: Alternatif Yayınları, 1999, s.172

⁶³ Hulusi Turgut, **Şahinlerin Dansı**, İstanbul: ABC Yayınları, 1995, s.409

⁶⁴ Erol Güngör, **Türk Kültürü ve Milliyetçilik**, İstanbul: İrfan Matbaası, 1975, s.102-116

⁶⁵ Seyyid Ahmed Arvasi, **Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz**, İstanbul: Türkmen Yayınevi, 1982, s.176-178

Ülkücü Hareket için Türk-İslâm ülküsünün çok daha etkili olduğu dönem, 12 Eylül sonrası günlere rast gelmektedir. Devletle ilişkisinde ilk defa kendisine “dokunulabileceğini” anlayan ülkücü taban için bu travmatik deneyim, beraberinde devlete karşı ciddi bir muhalefet çizgisinde olan İslâmcı görüşle sistem karşıtlığına kanalize olmuştur.

1987 yılında darbeyle kapatılan MHP mirası üzerine açılan Milliyetçi Çalışma Partisi'nin söylemlerinde İslâmi tonun yükselişi, 1991 yılında yapılan genel seçimlerde Refah Partisi ve İslahatçı Demokrasi Partisi'yle beraber girilen seçimlerle kendisini iyiden iyiye göstermiştir. Bu ittifak kamuoyuna “inanananlar birleşti” şeklinde takdim edilmiştir. Doksanlı yılların başında MÇP'nin bu İslâmcılaşma yönelimine rağmen, Refah Partisi'nin sürükleyicisi olduğu İslâmcı dalgayı arkasına alamaması ülkücülerin ideolojik olarak tekrardan Türkçülüğe yönelmesine sebep olmuştur. Bu yöneliş Muhsin Yazıcıoğlu ve 5 arkadaşının MÇP'den ayrılmasına ve Büyük Birlik Partisi'ni açmalarına yol açarken, ülkücü söylem 1992 sonrasında İslâmi unsurlardan kendisini ayıklamaya hızla devam etmiştir.

Altmışların başlangıcında DP/AP geleneği ile devam eden Türkiye sağından ayrışan yönleriyle kendini göstermeye çalışan MHP'nin doksanların başında gösterdiği bu refleks, darbe sonrasında kendisini soyutladığı devlete yeniden geri dönüşü ifade etmektedir. “Sol ile kavgamızdan dolayı, sağ ile kavgamızı erteledik” sözünü ifade edecek kadar 3. Bir yol izlemenin gerekliliğine inanan Türkeş artık doksanların başıyla zaten aslında hiçbir zaman tam bir kopuşu ifade edemediği Türkiye sağına tamamen dönüş yapmak durumunda kalmıştır.

Ülkücü ideolojide büyük önem taşıyan başbuğ kültü, doğal lider olan Alparslan Türkeş'i mitleştiren bir liderlik kavramıdır. Bu anlamda pratikleri dışında bilgeliğinden de oldukça söz edilen “başbuğ” kültü, düşünmeyi, sorgulamayı değil ortak akılla bulunan programa, söz ve karara itaat edilmesini tavsiye eder. 1997'de MHP Genel Başkanlığı'na seçilen Devlet Bahçeli ise Türkeş'in başbuğluğunu almaya da salt lider olarak ülkücü camia üzerinde önemli bir ağırlığa sahiptir ve bu ağırlığa sahip olmaya devam etmektedir.

2.1.4. Milli Görüş Partileri ve İslâmcılık

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk İslâmi siyasal hareketi hiç kuşkusuz Milli Görüş'tür. Milli Görüş lideri Necmettin Erbakan da bu anlamda Türkiye'de yükselen İslâmcılığın 20. Yüzyıldaki en önemli figürlerinden biri olmayı doğal olarak hak etmektedir. Bununla birlikte yeni yüzyılın ilk yıllarında evrimleşen İslâmcılığı içselleştiremeyen ve marjinalleşen bir yapıya dönüşen Milli Görüş hareketini sadece parti programlarından ibaret görmek mümkün değildir. Avrupa'da yapılan teşkilatlanmalar, basın ayağı ve çeşitli ülkelerle bir araya gelinen platformlar Milli Görüş'ün içinde var olan kollardır. Ancak yine de, Milli Görüş'ün ana unsuru ve sürükleyicisi her zaman Erbakan'ın perde arkasında ya da fiili olarak başkanlıklarını yaptığı partiler olmuştur.

1967'den bu zamana kadar Milli Görüş hareketi bağımsızlar hareketiyle başladığı siyaset serüvenine, Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi ve Saadet Partisi'yle devam etmiştir. MNP'nin kuruluş beyannamesindeki "Milletimizin fitratındaki yüksek ahlâk ve fazilet kuvveden fiile çıkacak, Milli Nizam Partisi'nin muntazam kanallarından dört bir yana dağılarak bütün yurt sathında, her tarafa refah, saadet ve selamet götürmeye başlayacaktır"⁶⁶ cümlesinde bu beş partinin de adının geçiyor olması rastlantı değildir. Beş parti de Milli Görüş çizgisinden sapmamak kaydıyla siyaset yapmanın sembolü olmuşlardır.

Milli Görüş'ün kurulduğu yıllarda ideolojik alt yapısının hazırlanması meselesinde çektiği en büyük sıkıntılar sağ siyasetten ayrılmak ya da ayrılmamak noktasında kendisini göstermiştir. Erbakan'ın bizatihi kendisinin Konya'dan AP'nden vekillik için aday olması ve Demirel tarafından bu adaylığın veto edilmesi, aynı zamanda AP'nin içerisinde daha İslâmi bir tonda siyaset arayışında olan kişilerin ortaya çıkması Türkiye sağından ayrılıp yeni bir İslâmî kimlikli partinin kurulması ihtiyacını gündeme getirmiştir. Tabi bu ihtiyacı; sadece Demirel'in bu tonda bir siyasi kimlik arayışındaki kişileri, talep ettikleri parti içi iktidar hasebiyle dışlamasından müteşekkil bir durum olarak açıklamak mümkün değildir. O dönemde yapılan kamuoyu yoklamalarının olumlu sonuçlar vermesi yeni bir soluşun siyasi

⁶⁶ Milli Nizam Partisi: Program ve Tüzük, Ankara: As Matbaası, s.5

arenada kendini ifade edebileceği özgüvenini İslâmcılara aşlamıştır.⁶⁷ Ülke yönetimine talip olabilecek kadroların ortaya çıkması, çok partili hayata geçişle taşradan kentlere gelen ve zenginleşen dindarların sermaye biriktirmeye başlamalarıyla birleşince MNP'nin üzerinde hareket edeceği zemin de kendiliğinden var olmuştu.

Milli Görüş'ün ilk partisi olan MNP ortaya çıkardığı heyecan dalgası ve bu heyecan dalgasını kaldıracak bir devlet aygıtının olmaması hasebiyle 20 Mayıs 1971'de Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılmıştır. Genel Başkan Necmettin Erbakan İsviçre'ye gitmiştir. Daha sonrasında konjonktürün müsait duruma gelmesiyle yeniden Türkiye'ye dönen Erbakan, 11 Ekim 1972'de Milli Selamet Partisi'ni kurmuştur.

14 Ekim 1973 seçimlerinde MSP umulmadık bir oy oranıyla sandıktan çıkmıştır. Yüzde 11lik oy oranıyla ve meclisin aritmetiğinin bir koalisyon hükümetini zorunlu kılmasıyla ortaya farklı bir durum çıkmıştır. MSP'nin bu dönemde CHP'yle koalisyona girmesi önceden belirttiğimiz gibi Türkiye sağının Necip Fazıl Kısakürek gibi önemli isimlerini, partiyle ilişkilerini asgari düzeye indirecek bir sürece sokmuştur. Aslında bu dönemde Türkiye'deki İslâmcılığın tüm dünyada olduğu gibi sol kavramlardan geniş ölçüde etkilendiğini de unutmamak gerekmektedir. Özellikle sosyal adalet kavramı “komşusu aç iken, tok yatan bizden değildir” hadisiyle özdeşleştirilmiş ve bu dönemde Türkiye sağını temsil eden diğer çevreler MSP'yi “yeşil komünistlik” ile itham etmişlerdir.⁶⁸ Nitekim bu ithamlar bir zaman sonra parti içinde ayrılıkçı fikirlerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiş ve Nurcu kökenli milletvekilleri partiden kopmuşlardır.

Siyaset ve demokrasi meseleleri üzerinden 1970'lerden itibaren Müslümanlar iki farklı tutum içerisine girdiler. Bir grup, açıktan siyasete katılıp demokratik haklarını savunma yolunu tercih ederken; diğer grup sağ partileri destekleyip taleplerini dolaylı yoldan dile getirmeyi ve sivil toplum işlerinde derinleşmeyi tercih etti. İlk

---

⁶⁷ Ruşen Çakır, Millî Görüş Hareketi, **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: İslâmcılık**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.545

⁶⁸ Nasuhi Güngör, **Yenilikçi Hareket: Yeni Dünya Düzeni Ekseninde Değerlendirme**, İstanbul: Anka Yayınları, 2002, s.61

grubu Milli Görüş çizgisi, ikincisini Nur cemaatleri, Süleymancılar ve kısmen diğer cemaatler temsil etti.⁶⁹

1975'te Adalet Partisi, MHP, CGP ve 1975'te tekrar AP ve MHP ile girilen iki koalisyon hükümeti dönemlerinde, MSP sembolü de olan "anahtar" vazifesini gördüğünü iddia etti ve taviz vermeyen siyaseti ile birçok yerde Demirel'i zorladı. Böylece koalisyon hükümetleri uzun süre istikrarlı bir şekilde yola devam etme şansı bulamamışlardır.

70lerin sonu tüm dünyada özellikle radikal İslâmi hareketlerin yükselişe geçtiği yıllardır. O dönemlerde Konya'da MSP'nin düzenlediği Kudüs mitingi sebep gösterilerek parti 12 Eylül 1980 darbesiyle kapatılmıştır. Sıkı-yönetim mahkemeleri tarafından yargılanan MSP'liler sonradan beraat etseler de ülke çapında MSP teşkilatlanmaları bu olaydan oldukça etkilenmiştir. Darbeden sonra Ali Türkmen'in başkanlığında Milli Görüş'ün 3. Partisi olan Refah Partisi kurulmuştur. Bu dönemde özellikle ANAP'ın dört eğilimi birleştirme iddiasıyla İslâmcıları da partisine dahil etmesi, Refah Partisi'nin sürekliliğini devam ettirebilme sorunsalını ortaya çıkarmıştır. Ancak 11 Ekim 1987'de RP II. Kongresi'nde Erbakan'ın başkan seçilmesiyle parti yeniden ivme kazanmış ve 20 Ekim 1991 erken genel seçimlerinde RP yüzde 16,2 oy dilimiyle tarihinin en yüksek oranını tutturmıştır.

90ların başı RP için ideolojik anlamda bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Yeniden yükselişe geçen partinin ittifak kararı alması parti yöneticileri tarafından gerekli addedilmiştir. Ancak Demirel'in liderliğini yaptığı DYP ile yaşanan olumsuzluklar, SHP'nin ise parti içinde Kürt milliyetçilerini barındırması Milli Görüş'ü iki seçenektan birini seçmeye zorlamıştı: RP bu noktadan sonra ya yeniden milliyetçi damara yaklaşacak, ya da Kürtlerle İslâmcılık üzerinden bir diyaloga girmeyi seçecektir. Erbakan bu iki seçenektan ilkinin seçmiş ve milliyetçi çizgiye yaklaşarak yeniden Türkiye sağına yakın bir yerde siyasetini konumlandırmıştır. Bu durum Türkiye sağından ayrı bir sistematigi ortaya koyduğunu söyleyen Milli Görüş'ün ideolojik seyrini derinden etkilemiştir.

---

⁶⁹ Ali Bulaç, **Göçün ve Kentin Siyaseti: MNP'den SP'ye Milli Görüş Partileri**, İstanbul: Çıra Yayınları, 2009, s.187

90lı yıllarda bir diğere önemli mesele ise parti içinde yenilikçi bir kanadın ortaya çıkmasıdır. Bu yenilikçi kanat Özal'ın dönemini yaşamış dindar kitlelerin talep ve isteklerini ciddiye almaktaydılar. Bu sebeple partinin usul ve yöntemlerinde değişiklik yapılması taraftarıydılar. Yenilikçi kanadın karşısına çıkan gelenekçi kanat ise partinin bu zamana kadar yaptığı işlerin doğru olduğunu iddia etmekte ve buna en büyük kanıt olarak da yükselen oy oranlarını göstermekteydiler. Yenilikçi kanadın önderlerinden olan Recep Tayyip Erdoğan'ın altında çalışan İstanbul teşkilâtının 27 Mart 1994 yerel seçimlerinde herkesi şaşırtarak büyük ilçeler de dahil olmak üzere İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ni kazanması parti içinde muhalif fikirlerin daha da sesli bir şekilde ifade edilmesini beraberinde getirmiştir. Aslında yenilikçi kanat ile geleneksel tavra sahip olan kişiler ilkesel anlamda ayrılmış değildiler. Fakat yenilikçi kanat ilkelerin de korunmasıyla beraber İslâmi bir partinin kitleleşebileceğini söylemişlerdir.⁷⁰ Bu kanadın temsilcileri savlarını desteklemek için yerel seçim sonuçlarını dayanak olarak göstermekteydiler.

Yerel seçimlerde aynı zamanda Doğu'daki Muş, Ağrı, Bingöl, Bitlis, Batman, Siirt, Diyarbakır, Van, Şanlıurfa, Adıyaman gibi şehirlerin RP tarafından kazanılması çarpıcı bir noktadır. 90ların başında yeniden Türkiye sağına yaklaşan RP'nin bu seçimlerle beraber Kürt seçmenle yeniden barıştığı iddia edilebilir. Ancak bölgede oldukça güçlü olan Demokrasi Partisi'nin seçimlere girmediğini de hatırlatmak gerekmektedir.

1996'da genel seçimlerden zaferle çıkan RP, 30 Haziran 1996'da kurulan RP-DYP koalisyonuyla Erbakan'ı Başbakanlığa taşımıştır. Refah Partisi yıllarca sistem eleştirisi üzerinden destekçi toplayan, ancak legal yollarla siyaset yapmayı tercih eden Milli Görüş hareketinin zirve noktasıydı. Erbakan iç siyasette sürekli olarak ahlâk ve maneviyata vurgu yaparken, demokrasiyi bir cahiliye ürünü olarak görmekteydi. Ağır sanayi hamleleri ve ekonomik kalkınma idealleri Erbakan'ın "Adil Düzen" projesinin vazgeçilmez unsurlarıydı. Adil düzen aslında sadece Türkiye'yi değil dünyayı düzenlemeye çalışan ve bu kapsamda İslâm ülkelerinin

---

⁷⁰ Ruşen Çakır, **Ne Şeriat Ne Demokrasi: Refah Partisini Anlamak**, İstanbul: Metis Yayınları, 1994, s.83

ekonomik, kültürel, askeri ve siyasi birliğini öngören bir çalışmanın alt metniydi.⁷¹ Fakat Refah Partisi iktidara geldiği ilk aylarda adeta bu idealleriyle sınav edilir hale gelmiştir. Çekiç güç ve Olağanüstü hal uzatma kararlarına imza attıktan sonra İsrail ile askerî anlaşmalar yapan RP, Kürt sorunu ve insan hakları gibi konularda da geri adım atma durumuna gelince bir anda destekçi tabanından büyük tepkiler almaya başlamıştır.

Bu tepkiler üzerine RP yönetimi ve Erbakan çözümü eski reflekslerine dönmekte bulmuştur. O dönem patlak veren Susurluk olayının kovuşturulması, “Bir Dakikalık Karanlık” eylemlerini engelleyici tutum ve Libya ‘ya yapılan ziyaret sırasında Kaddafi’nin Türkiye rejimiyle alakalı skandal boyuttaki eleştirel tutumunun engellenememesi gibi meseleler Erbakan hükümetini iyice zora sokmuştur. Eski reflekslere dönülmesiyle beraber devlet nezdinde yine “sakıncalı” konumuna geri dönen RP ve Milli Görüş, 28 Şubat 1997 tarihli 9 saatlik meşhur MGK toplantısıyla alınan 18 karar sonucu büyük bir sıkıntıya girmiştir. Bu 18 karar aslında RP’nin üzerinde hareket ettiği ideolojik zemin, siyasal ve ekonomik düzlemin gerektirdiklerinin tam tersini ifade etmekteydi. RP-DYP koalisyonu alınan bu kararlarla sona ererken, 16 Ocak 1998 tarihinde Anayasa Mahkemesi’nin RP’ni kapatmasıyla parti içi yenilikçi kanat taleplerini daha sert bit muhalefetle ifade etmeye başlamıştır.

28 Şubat post-modern darbesiyle beraber kapatılan RP’nin ardından Fazilet Partisi kurulmuş ve artık yenilikçi-gelenekselci kanat ayrışması iyice hissedilir olmuştu. FP ilk önemli sınavını 18 Nisan 1999’daki genel ve yerel seçimlerde verdi. Ancak “28 Şubat mağduru” görünümünden kurtulamayan ve MHP’nin “zaten oy verilse de başta tutmazlar” muhalefetiyle zayıflayan FP oyların ancak yüzde 15,4ünü toplayarak DSP ile MHP’nin ardından üçüncü parti olabilmıştır. Seçimlerden sonra 14 Mayıs 2000 tarihindeki kongre Milli Görüş’ün bu zamana kadar açtığı partilerin kongreleri arasında belki de en önemlisidir. Gelenekselci kanadın adayı olan Recai Kutan’ın karşısına önce yenilikçi kanadın adayı Bülent Arınç çıkmış sonrasında ise Abdullah Gül’ün adaylığını ilan etmesiyle Arınç adaylıktan çekildiğini açıklayarak

---

⁷¹ Prof. Dr. Arif Ersoy, **Adil Düzen Çalışmaları: Silm Sosyal Yapılanma**, İstanbul: Yörünge Yayınları, 1997, s.7-10

Gül'e destek verdiğini beyan etmiştir. Kongrede yenilikçi kanat genel merkez imkânlarından hiçbir şekilde faydalanamamasına rağmen, 633 oya karşı 521 oy almış ve bu sonuçlar parti tabanını şaşkına çevirmiştir.

Kongreden büyük bir moralle çıkan yenilikçiler, siyasi yasağıyla ön plana çıkamayan gerçek liderleri Tayyip Erdoğan'ın etrafında Milli Görüş'ten kopmanın hazırlıklarını yürüttüler. 22 Haziran 2001 tarihinde Anayasa Mahkemesi'nin FP'yi kapatmasıyla beraber, gelenekçiler Kutan başkanlığında 20 Temmuz 2001'de Saadet Partisi'ni kurarken, 14 Ağustos 2001'de yenilikçiler Erdoğan'ın başkanlığında Adalet ve Kalkınma Partisi'ni kurdular.

Bu ayrışmayla beraber büyük bir darbe alan Milli Görüş geleneği aradan geçen 10 sene zarfında yerel veya genel seçimlerin hiçbirinde eskiye nazaran büyük başarı kazanamamıştır. Başlangıcından itibaren Türkiye sağına dönem dönem yaklaşan, dönem dönem tümüyle ayrışan yönleriyle etki eden İslâmcılık damarının en önemli temsilcisi olan Milli Görüş, bu tarihten itibaren Türkiye dindarlarının taleplerini anlama ve anlamlandırma noktasında ciddi problemler yaşamış ve marjinalleşmiştir.

Bu 10 senelik süreçte Recai Kutan'ın Genel Başkanlığı bırakmasıyla 26 Ekim 2008 tarihinde SP'nin başına geçen Prof. Dr. Numan Kurtulmuş döneminde Milli Görüş'ün tekrar bir ivme kazandığını söylemek mümkündür. 2004 yılında Recai Kutan ile yerel seçimlere giren ve sandıktan 1,297,796 oy çıkaran Saadet Partisi, Kurtulmuş döneminde 2009 yerel seçimlerinde oylarını 2,107,851'e çıkarmıştır. 11 Temmuz 2010'da Ankara'da yapılan 4. Olağanüstü Kongre'ye iki listenin tek adayı olarak katılan Numan Kurtulmuş, yeniden Genel Başkanlığa seçildi. Aynı kongrede partinin Genel İdare Kurulu ve Yüksek Disiplin Kurulu üyeliklerinin belirlenmesi için yapılan seçimlerde Necmettin Erbakan'ın desteklediği ve Erbakan'ın yakınlarının da bulunduğu yeşil listeye karşılık Numan Kurtulmuş beyaz liste ile çıktı. Yeni isimlerin yer aldığı beyaz listenin seçilmesi, Necmettin Erbakan ve yakınlarının parti yönetiminden tasfiyesi olarak değerlendirildi.

Gelişen süreçte 650 delege olağanüstü kongre talep etti, fakat bu istek Genel İdare Kurulunca tüzük gereği reddedildi. Ardından Erbakan'ın yakınları tarafından Ankara 10.Sulh Hukuk Mahkemesi'nde ayrı ayrı açılan davalardan 'partinin kayyuma devri'

ile 'kongre çağrı heyetinin atanması' kararlarının çıkmıştır. Atanan heyetin hemen kongre kararı alması üzerine, Kurtulmuş ve kurmayları ile 53 il başkanı, 65 belediye başkanı ve çok sayıda partili 'Saadet Partisi'nde siyaset yapma imkânı kalmamıştır' gerekçesiyle 1 Ekim 2010 tarihinde Saadet Partisi'nden istifa etti.

İstifasının ardından Kurtulmuş, Medeniyet Siyaseti Hareketi adını verdiği siyasi bir hareket başlattığını duyurdu. Kurtulmuş'un Medeniyet Siyaseti Hareketi etrafında bir araya gelen 235 kişi 1 Kasım 2010 tarihinde Halkın Sesi Partisi (HAS Parti)'ni kurduğunu açıkladı. 28 Kasım 2010 tarihinde 1. Olağan Kongresinde 210 delegenin 207'sinin oyunu alarak Genel Başkanlığa seçildi. HAS Parti kendisini maneviyatçı, sosyal adaletçi, anti-emperyalist bir parti olarak tanımlamaktadır.

Görüldüğü üzere Milli Görüş Türkiye sağına dönem dönem yaklaşan, dönem dönem uzaklaşan çizgisiyle, zaten bu çizginin içinde var olan ve kendini farklı tonlarda tanımlayan bireyleri aynı potada eritme çabasında olmuştur. Farklılaşan düşünceler Erbakan'ın taviz vermeyen politikasıyla birleşince ortaya liberal ekonomi politikalarıyla ve demokrat tanımlamasıyla İslâmi çizgisini birleştiren Adalet ve Kalkınma Partisi ve sosyal adalet, eşitlik gibi kavramlarla sol terminolojiden oldukça faydalanan Halkın Sesi Partisi gibi iki parti ortaya çıkmıştır. Erbakan'ın vefatıyla Parti'nin Genel Başkanlığı'na seçilen Mustafa Kamalak döneminde ise SP'nin akıbetinin ne olacağı hala belirsizliğini korumaktadır.

2.2. KİŞİLER VE DÜŞÜNCELERİ

2.2.1. İbrahim Kafesoğlu ve Aydınlar Ocağı

Mustafa Kemal'in 1938'de ölümünden sonraki yıllarda, "hümanist" olarak adlandırılan, Kemalist tarih yazıcılığına karşı çıkan ama Kemalizm'i reddetmeyen bir tarih yazımı hareketinin yükselişine şahit olunmuştur. Bu hümanist akıma tepki gösteren ideologlar, seçkinlerin Batıcı tavrını eleştirmişler ve Türk tarihinin Asyalı ve Müslüman özelliklerinden hareketle Türk-İslâm sentezli bir tepki ortaya koymuşlardır. Türkçü tepki, 1961'den sonra, Türk Kültürünü Araştırma

Enstitüsü'nün kuruluşuyla birlikte ciddi boyutlar alır. TKAE, aylık yayın organı Türk Kültürü ile 1970'ten sonra Türk-İslâm sentezi ideolojisinin yayılmasında önemli bir araç olacaktır. Bu çalışmalarla mayalanan Türk-İslâm sentezi fikriyatını en etkin şekilde yayacak kurum olan Aydınlar Ocağı da 1970'te tarihçi İbrahim Kafesoğlu tarafından kurulur.⁷²

Aydınlar Ocağı çevresinin doğrudan siyasî sonuçlar doğuracak “bilimsel” tespitlerinin başında “kültür emperyalizm”i olgusu dikkati çekmektedir. Bu yaklaşıma göre Batı, siyasî emperyalizm evresini kapattıktan sonra başka milletleri boyunduruğuna almak için kültür emperyalizmini kullanıyordu. Millî kültüre uygun olmayan fikirlerin dışarıdan ithali Türkiye Cumhuriyeti devletini zayıf düşüren ve millî bünyeyi sarsan sol fikirlere ve anarşik eylemlere yol açıyordu. Dolayısıyla yapılması gereken millî kültürü ve bünyeyi bu zararlı ve tahrip edici etkilere karşı korumaktı ve tabii ki bu noktada en önemli görev devlete düşüyordu. Ocağın en temel motivasyonlarından biri olan bu “dört tarafımız düşmanlarla çevrili” tanımlamasına uygun milliyetçilik tasavvuru, tarihin milletlerin savaşlarından ibaret olduğunu ve ancak millî kültürlerini koruyabilmiş milletlerin ayakta kalabilmiş olduğunu vaaz eden bir sosyal Darwinist tarih görüşüne yaslanıyordu.⁷³

Kafesoğlu Türk-İslâm sentezinin nasıl açıklarken bunu çok köklü bir tarihsel özetle açıklamaya çalışır. Asya Hunlarının oğulları olan Tabgaçlar'ın Budizm'e, Uygur hakanlığının çökmesi üzerine küçük Uygur devletlerinde o bölgede yaygın olan Maniheizm'e, Türk kültür çevresine bağlı olduğunu söylediği Macarlar'ın Katolik mezhebine bağlı olduklarını söyleyen Kafesoğlu; aynı Türk imparatorluğu içinde yer alan çeşitli kütlelerin dahi türlü itikatlara sahip olduğunu belirtir. Türklerin adı geçen bu dinlerin hiçbirinde “tutunamadıklarını”, Türklerin İslamiyet'teki kadar başka bir dine hiçbir şekilde bu kadar mutlu olamadıklarını, bu mutluluğun da beraberinde bu dine hayatları boyunca sıkı sıkıya sarılmalarını ve İslâmiyet'in koruyuculuğunu ve

---

⁷² Etienne Copeaux, **Türk Tarih Tezinden Türk-İslâm Sentezine**, 1. Baskı, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998, s.56

⁷³ Emin Alper-Özgür Sevgi Goral, “Aydınlar Ocağı”, **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Muhafazakâr**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.586

yayıcılığını bu dinin mübeşşirlerinin hizmetlerinden çok üstünde bir enerji ile yapmalarına yol açtığını ifade eder.⁷⁴

Kafesoğlu Türk-İslâm terkinin İslâmî düşüncede önemli evrimlere yol açtığını söyler. Bunları açıklarken, kamu hukukundaki değişikliklerden, İslâm'da kadının daha da önem kazanmasından, İslâm'da ekonomi modelinin oluşmasında Türklerin katkılarında örnekler vermektedir. Türklerin yönetim kabiliyeti sayesinde özünü kaybetmeden, zaman ve mekâna ayak uydurarak, yönetimi altındaki milletlerin geleneksel değerlerine hiç dokunmadığını, sadece “rahatsız edici” unsurlara müdahale edildiğini ifade eder. Kafesoğlu tıpkı Kutlu-dağ efsanesinde olduğu gibi, töreye ihanet, millî değerleri hiçe sayma bölüğü, ülkeyi harabiyete götürerek nihayet karakterce de zaafa uğrayan memleketin; idarecilerinin elleriyle çökertildiği eleştirisini dile getirir.⁷⁵ Bundan sonra yapılması gereken de “kıskançlıkla” korunması gereken millî kültür unsurlarının muhafaza edilmesi, Türk ahlâk ve seciyesini bozacak davranışlardan kaçınılması olarak özetlenmiştir.

2.2.2. Mümtaz Turhan ve Kemalist Milliyetçi Muhafazakârlık

Mümtaz Turhan Birinci Dünya Savaşı'nda Rus işgali ve Ermeni komitecileri yüzünden ailesiyle beraber Batı'ya doğru kaçmıştır. Bu olay, gerek bu tür hadiselerin kültür değişmelerinde yarattığı etkileri incelediği akademik çalışmalarını gerekse de Rus-Komünist aleyhtarı milliyetçi fikirlerini derin bir şekilde etkilemiştir. Temel fikirleri, altmışların “kendini aramaya başlayan” Türkiye'sinde farklı versiyonlarıyla yükselen Sosyalist hareketine karşı, milliyetçi ve antikomünist bir çizgide yayın yapan haftalık Yol gazetesinin başyazısındaki polemikleri ve sunduğu alternatif projeleriyle Türk sağında popülerleşmiştir.⁷⁶

⁷⁴ Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, **Türk Bozkır Kültürü**, 1. Baskı, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1987, s.140

⁷⁵ Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, **Türk-İslâm Sentezi**, 3. Baskı, İstanbul: Ötüken Yayıncılık, s.185

⁷⁶ Murat Yılmaz, “Mümtaz Turhan”, **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik**, DrI: Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.553

Turhan'a göre medeni bir cemiyet olmakla, millet olmak arasında hiçbir fark yoktur. Her ikisi de aynı dinamiklere sahip olmakla beraber birbirlerini tamamlamaktadırlar. Bu çok önemli meselenin ise o zamana kadar bir türlü anlaşılabilmesi, olayların siyasî açılardan ele alınması ve milliyetçiliğin “zararlı” yanlarının üzerinde durulmasından dolayı kaynaklanmıştır. Turhan o dönem aydınlarını Batı medeniyetinin 13. Yüzyıldan itibaren ortaya çıkan tarihsel seyrini düzgün anlayamamış ve anlamlandıramamış olmakla eleştirir.

Turhan Batı medeniyetinde dine dayanan imparatorlukların önce krallıklar halinde bölündüğünü, sonra da en az beşyüz yıllık bir süreçten sonra bugün anladığımız haliyle milletlerin ortaya çıktığını söylemiştir.⁷⁷ Fakat milletleşme yolunda, milletin temelini atacak orta sınıf burjuvazinin, teknik ve bilimsel anlamda gelişmiş olmasının çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Avrupa'da ancak bu teknik ve bilimsel gelişmeyle beraber gelen endüstriyel atılımların üzerine, milletin genel ifadesi olarak Rönesans'ın mümkün olduğunu ve kitleselleştiğini savunmuştur.

Çok partili hayatın oluşturduğu zeminde Turhan, tek parti döneminin otoriter/mecburî sosyal değişme tecrübesine ve onun “tepeden devrimci” karakterine eleştirel bir gözle bakabilecek imkân ve zemine sahiptir. Bu dönemde Kemalist devrimi tamamıyla reddedenler bir yana bırakılırsa, tamamıyla benimseyenler dışında “tutan ve tutmayan” devrimler şeklinde kabaca tasnif edilebilecek, Kemalizm'in ve genel olarak Türk modernleşmesinin içine işlediği muhafazakâr bir anlayış ortaya çıkacaktır.⁷⁸ Aslında önceden de belirttiğimiz gibi bu dönem İslâmcılaştıran milliyetçilikle, milliyetçileşen İslâmcılık arasında bir geçişkenlik söz konusudur. Ancak Turhan “Batılılaşma”ya ve onun sonuçlarına karşı değildir. Yine de III. Selim'den bu yana yapılan Batılılaşma hareketlerinin, bu arada Cumhuriyet inkılâbının da Batı'yı Batı yapan unsurları tespit etmekten uzak olduklarını eleştirir ve sonuç olarak ortaya çıkan durumun sebep olarak algılanmasından dolayı doğan hataları bu eleştirilerine ilave eder.

---

⁷⁷ Mümtaz Turhan, **Mümtaz Turhan'ın Tüm Eserleri: 1**, 1. Baskı, İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1980, s.402

⁷⁸ Murat Yılmaz, “Mümtaz Turhan”, **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Muhafazakârlık**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.192

Turhan'ın bu eleştirileri yaparken inkılapların bizzat yapıcı unsurları olan kadroları açıkça zikretmemesi, o dönemde Mustafa Kemal'in eleştirilebileceği bir ortamın olmamasının yanında aslında Türk-İslâm sentezciliğinin ilk fikir adamlarının Kemalizm'den oldukça etkilenmelerinden de ileri gelmektedir. Turhan bu anlamda genel olarak inkilâpların genel olarak savunucusu durumundadır. Fakat Türk modernleşmesinin Batılılaşmayı anlayamadığını, bu konuda eksikliklerin giderilerek ve geleneksel kültürden uzaklaşımaya, teknik anlamda başarıya ulaşmanın mecburiyetine dikkat çeker.

2.2.3. Erol Güngör, Batı ve Kemalizm Karşıtlığı

Erol Güngör bir ulema ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi. Memleketi olan Kırşehir'de Ahi tekkesinin son şeyhi olan dedesi Hacı Hafizoğlu'ndan ve babasından çok etkilenen Güngör, ailenin İslâmi ilim ve manevi havası içinde yetişmiş ve Osmanlıca  ğrenmiştir. Lise tahsilini tamamladığı Kırşehir'de millî ve İslâmî kültür dergilerinde okuduğu yazılardan Ziya Gökalp ve Hilmi Ziya  lken düşünce dünyasında derin izler bırakmıştır. Üniversite dönemi sonrasında ise ölümüne kadar asistanlığı yapacağı hocası Mümtaz Turhan'ın kendisinin fikir dünyasına yaptığı katkılar tartışılmaz bir yer tutmaktadır.

İlk eserlerinde milliyetçi ideolojiyle örtüşen yanlarıyla ön plana çıkan Güngör, aslında MHP'nin yarı ideoloğu konumundadır. Eserleri, 1980  ncesi “ lk c  gençlik” için adeta bir ders kitabı gibidir. Aslına bakılırsa hayatının sonuna kadar da MHP'li kimliğini taşır. Ancak İslâm meselelerine yönelik daha sonraki eserlerine bakıldığında, Güngör, ne MHP ideolojisine ne de 12 Eylül 1980  ncesi ve sonrasındaki İslâmcılığa sığdırılabilir bir aydın değildir. Güngör' n söyleminde halktan yana, Türkiye'nin fikir ve düzen stat kocularını keskince eleştiren radikal muhafazakâr bir tutum vardır.⁷⁹

---

⁷⁹ Edibe Sözen, “Erol Güngör”, **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Muhafazakârlık**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.206

Sanayileşen Türkiye'nin değişen sosyal ve siyasî atmosferinde aydınların muhafazakârlık ve Batıcılık olmak üzere 2 ayrı kola ayrıldığını söyleyen Güngör, her iki aydın kesiminin de Batılılaşma konusunda başarısızlığa uğranıldığı noktasında hemfikir olduğunu iddia eder.⁸⁰ Bu keskin eleştirel tutumu aslında Güngör' milliyetçiliği Kemalizm'den ayıran ekolün öncülerinden biri yapmıştır. Bu anlamda Güngör mukaddesatçı milliyetçi tavra sahip fikir adamlarından Ziya Gökalp ve hocası Mümtaz Turhan'dan Kemalist ideolojiye ve Batılılaşmaya karşı çıkması hasebiyle derin bir şekilde ayrılmaktadır.

Güngör milli tarih ve milli tarih şuuruna büyük önem atfeder. Ve insanın aile kökünü bulunduğunda kendisini belli ve bağımsız bir hüviyete sahip olarak görmesi üzerinden, milletlerin de millî tarihlerinin eseri olarak kendilerinin bağımsız, millî özelliklere sahip varlık bütünleri haline geleceğini söylemektedir. Bu nokta Güngör'n Cumhuriyet elitlerine yaptığı eleştirilerin mihenk noktasını oluşturur. Cumhuriyetçilerin milliyet esasına dayalı yeni bir Türkiye ortaya çıkarmak için, Türk tarihi araştırmalarını ve yayınlarını bir devlet görevi halinde üstlenmelerine karşı çıkan Güngör, tarih içinde millî olmayan her şeyin aleyhinde tavır takınılmasına eleştirilerde bulunur.⁸¹

Ayrıca Güngör millî olmayan ancak tarihimizde bulunan değerlerle alakalı aleyhte takınılan tavrın Osmanlı'yı da reddetmeyi beraberinde getirdiğini ifade etmektedir. Bu noktada Güngör tamamen Türk olan değerlere değil, tarih algısının içindeki tüm değerlere önem atfeder. Ve İbrahim Kafesoğlu gibi Türk-İslâm sentezci fikir adamlarından ayrılır. Güngör tüm yapıtlarında zet olarak, milli kültürden beslenen bir tarih şuuruyla, medeniyet kurmanın gerekliliğini vurgular.

---

⁸⁰ Ahmet Yılmaz, "Erol Güngör", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.650

⁸¹ Prof. Dr. Erol Güngör, **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, 7. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1992, s.77

2.2.4. Hilmi Ziya Ülken ve Anadoluçuluk

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlıcılık, Turancılık ve Panislâmizme yönelik eleştiriler basında yoğunlaşmıştır. Anadoluçuluğun da temelini bu eleştiriler oluşturmuştur. Nüzhet Sabit'in 1911 yılında çıkarmaya başladığı Vazife dergisinde bu tepkinin izleri görülür. Sabit, milliyetçiliğin ancak tanımlanmış bir coğrafya içinde hayal olmaktan çıkarak gerçek bir nitelik kazanacağını belirtmiştir. Ona göre, vatan denen mefhum Namık Kemal'in söylediği gibi kozmopolit değildir. Anadolu Türk'tür ve Türk milliyetçiliği bunun üzerine kurulmalıdır.⁸²

Cumhuriyet döneminde yetişmiş olan Ülken, daha Kurtuluş Savaşı başlamadan önce, öğrencilik yıllarında el yazma 12 sayı çıkardığı Anadolu dergisinde Osmanlıcılık, İslâmcılık ve Turancılığa karşı "memleketçiliği" savunan yazılar yazar. Ülken, bu dergideki memleketçi yazılarını, Anadolu'yu Türk kültürünün gerçek kaynağı olarak gören bir akım temsilcisi gibi ele alır.⁸³

Anadoluçuluk önce bir kültür hareketi olarak başlamıştır. Hilmi Ziya, 1918 yılında Mülkiye'de öğrenci iken Henri Lichtenberger'in Richard Wagner, Poete et Penseur adlı eserinden esinlenerek Anadolu'yu Türk kültürünün gerçek kaynağı olarak ele almış ve arkadaşı Reşat Kayı ile birlikte 1918-1919 yıllarında Anadolu isimli el yazma bir dergi çıkarmıştır. 1919 yılında Ülken Anadolu'nun Bugünkü Vazifeleri adlı kitap ile Mülkiye öğrencilerinin üzerinde büyük etki yapmış ve İslâm tarihine dönük olan araştırmaların birçoğunun Anadolu tarihine yönelmesine neden olmuştur. 1924 yılına gelindiğinde ise Anadoluçuluk düşüncesinin daha sistemli bir biçimde ele alınmasını sağlayacak olan Anadolu Mecmuası yayın hayatına başlamıştır.⁸⁴

Hilmi Ziya Ülkenin de kadrosunda bulunduğu Anadolu Mecmuasına göre; Anadoluçuluk, Anadolu'nun güncel dertleri ve sorunlarıyla uğraşma gereğini savunurken, geçmişteki sorunlarla bugün dertlenmeyi samimiyetsizlik olarak görmektedir. Anadoluçuluk, coğrafi değil hukukî ve siyasi haritasının sınırları

⁸² Hilmi Ziya Ülken, **Milletlerin Uyanışı**, İstanbul: Marmara Kitabevi, 1945, s.54

⁸³ Hilmi Ziya Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Konya: Selçuk Yayınları, 1966, s.796

⁸⁴ Mithat Atabay, "Anadoluçuluk", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.517

içerisinde vicdanî bir dava olarak başlar; Malazgirt'ten Sakarya'ya kadar kutsal toprağa canlarını vermiş olanlar ve bu topraklarda yaşamış olan veya yaşayanların emaneti olan Anadolu, toprağıyla, ahlâkıyla, imanıyla, kaderiyle ve gerçek iradesiyle Anadolu Türk ulusunu oluşturmaktadır.⁸⁵

2.2.5. Necip Fazıl Kısakürek ve Büyük Doğu Gençliği

Türk basını, siyaseti ve düşünce tarihinde, sağcı yaklaşımları içeren çeşitli siyasal ve ideolojik bütünlükler arasındaki en önemli geçiş figürlerinden birisi Necip Fazıl Kısakürek'tir. İslâmcılık ile milliyetçilik, milliyetçilik ile muhafazakârlık, muhafazakârlık ile İslâmcılık; deyim yerindeyse bu figür sayesinde bir sentez oluşturabilir hale gelmişlerdir. Türk sağındaki en önemli ideolojik ve siyasal konumları teşkil eden bu üç yaklaşım da ya Kısakürek'in eserlerinde dile gelen düşüncelerle söze başlarlar ya da onlarla olayları, meseleleri birbirine bağlamaya özen gösterirler. Bu açıdan Kısakürek'in siyasal görüşleri, bu üç konum arasındaki "yumuşak" geçişlere imkân tanıyan kanalları ve dili temsil eder. Necip Fazıl, son kertede, Batılılaşma sürecine ve Batıcılığa sert eleştiriler yöneltir. Bu noktadan hareketle İslâmcılığa yakın olan düşüncesinin açılımı; İslâmcılığın, milliyetçilik ve muhafazakârlıkla kesişen ve uzaklaşan noktalarını göstermesi açısından önemlidir.⁸⁶

Kısakürek amansız bir CHP muhalifidir. İnönü, komünizm ve Kemalizm karşıtlığının o dönemki bütün altyapısı ve metinlerini kendisi oluşturmuştur. Tarih algısı Erol Güngör'e benzer ve resmi ideolojinin tarih algısına şiddetli eleştirilerde bulunur. Bu eleştirilerin yüksek dozunu, resmi tarih yazıcılığının aleyhinde kötü bir propaganda yürüttüğünü iddia ettiği II. Abdulhamid ve Vahdettin'i sürekli savunarak devam ettirir. Kısakürek'e göre II. Abdulhamid yıllarca başarılı bir diplomasi yürüterek garplıları birbirlerine düşürmüş ve Cihan Devleti'ni ayakta tutmayı başarabilmiştir. Vahdettin söz konusu olduğunda muhalefet çizgisi daha da sertleşir ve Kemalist sistemin kurucularına "hain" diyecek kadar bu konuda ciddi eleştirilerde bulunulur.

⁸⁵ Mükrimin Halil Yinanç, **Milli Tarihimizin Adı**, İstanbul: Hareket Yayınları, 1969, s.28

⁸⁶ Murat Güzel, "Necip Fazıl Kısakürek", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Muhafazakârlık**, DrI: Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.334

Kısakürek Batı ve Batı'ya ait olan her şeyi reddeder. Yıllarca bütün fikriyatını duyurmaya çalıştığı dergisinin adının Büyük Doğu olması rastlantı değildir.

İslâmi konularda ise Kısakürek'i etkileyen isim Ahmet Arvasi olmuştur. Bu anlamda tasavvufçu anlayışı milliyetçilikle sentezleyen Kısakürek, dinde reform çabalarına da çok şiddetli bir şekilde karşı çıkar ve bu ekolün temsilcilerine ağır isimler takar. Mevdudi ona göre Berdudi (dinden dönen), Hamidullah ise Baidullah (Allah'a en uzak)'tır. Bu noktada Kısakürek saygı duyduğu Mehmet Akif Ersoy'un "asrın idrakine söyletmeliyiz İslam'ı" düşüncesini de eleştirir.⁸⁷ Selefî ve modernist tüm çabaların İslâm'ı aklileştirmeye çalışan sapkın düşünceler olarak addeden Kısakürek, Türk milletini ise bu yüce dinin "keskin kılıcı" ve koruyucusu ilân etmiştir. Kısakürek'in Türklük tanımında Müslüman olmayan Türk, Türk değildir.

Kısakürek "Öz yurdunda garip, öz vatanında parya"⁸⁸ ile özetlediği Türkiye Müslümanlarının siyasal anlamda kendilerini ifade etmeleri için gerekli olan uygun zemini, M.T.T.B ve Büyük Doğu Fikir Kulüpleri aracılığıyla düzenlenen 300'ü aşkın konferans ile kitlelere ulaşılarak hazırlamaya çalışmıştır.⁸⁹ Anti-komünist propagandasını ise genellikle Nazım Hikmet ile tartışmaları üzerinden yapmaktadır. Kısakürek İran'ın Sovyetler tarafından işgali üzerinden, Sovyet "belası"nın ABD'den çok daha tehlikeli olduğunu savunur. Ve Mehmet Şevket Eygi ile beraber "dinsiz" en azından bir dine inanan ABD'nin, Sovyetler'den çok daha kabul edilebilir olduğunu iddia eder. Hatta siyasal anlamda "ABD'nin Türkiye'deki eli" olarak adlandırdığı Demirel'in AP'sinin, kendini o dönemler ortanın solu olarak ifade eden İnönü'nün CHP'sinden 1 oy daha fazla alması gerektiğini savunur.

Kısakürek kendisini Milli Selamet Partisi'nin fikir babası olarak görür. Bu anlamda Büyük Doğu dergisi kadrosunda olan yazarların vekilliği için yaptığı çalışmalar, parti kadrolarınca kendi deyimiyle geçiştirilince eleştirilerini MSP'ye yöneltmeye başlamıştır. Özellikle 40 vekille meclise giren MSP'nin CHP'yle koalisyona girmesi, Kısakürek'in zaten gergin olan MSP'yle ilişkisini ileriki yıllarda koparmasına

---

⁸⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **Doğru Yolun Sapık Kolları: Arınma Çağında İslâm**, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 1997, s.153

⁸⁸ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, İstanbul: Çile Yayınları, 1977, s.280

⁸⁹ Mustafa Miyasoğlu, **Necip Fazıl Kısakürek**, İstanbul: Adım Yayıncılık, 1993, s.72

sebebiyet vermiştir. Hayatının son dönemlerinde MHP'yle yakın bir ilişki içerisinde olan Kısakürek'in kitapları o döneme kadar ülkücü camia içerisinde “yasaklılar” listesinde iken, özellikle 1975'ten sonra gençler tarafından ilgiyle takip edilmeye başlanmıştır.

3. BÖLÜM

1960-1980 ARASI MTTB, MİLLİYETÇİ MUHAFAZAKÂR ETKİ VE GELECEĞİN YÖNETİCİLERİ

Tek Partili sistemden çok partili sisteme geçiş yapılmaya çalışıldığı bir süreçte MTTB, on yıl kapalı kalmasının ardından tekrar yükseköğrenim gençliğinin istekleri doğrultusunda açılmıştır. MTTB'liler kapalı oldukları dönem boyunca İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği'nin, rektörlüğün bürosu gibi çalıştığına inanmaktadırlar. MTTB'lilere göre milliyetçi ve muhafazakâr öğrencilerin rektörlüğe bağlı bir büro gibi çalışmalar içerisinde bulunmaları mümkün değildir. Bu anlamda birlik öğrenci teşkilâtların sol eğilimli öğrencilerin eline geçtiğini ve bundan rahatsız olduklarını söyleyerek yeniden MTTB'nin kurulması gerektiği konusunda fikir birliğine varmışlardır. İkinci defa kurulan birliğin bu dönemki kurucuları Reha İslâm, Necip Yüceer, Doğan Can, Melik İsfendiyaroğlu ve arkadaşlarıdır.⁹⁰

Birliğin bu ikinci dönemki başkanları 1965 yılına kadar Reha İslâm, Suphi Baykam, Kamuran Evliyaoğlu, Nejat Cerman, Orhan Sakarya, Vehbi Ünal, Yaşar Özdemir, Faruk Narin ve Yüksel Çengel'dir. 1950'li yıllarda milliyetçi kuruluşların çeşitliliği MTTB'nin etkinliğini azaltmışsa da Birlik öğrenci hareketlerinde etkili olmaya devam etmiştir. 27 Mayıs ihtilalinin ardından MTTB'de etkinliği sınırlandırılan kuruluşlar arasındadır. İhtilâlin ardından Faruk Narin ve özellikle solculuğu ile bilinen Yüksel Çengel'in MTTB'nin kendi resmi tarihlerinde sapma olarak gördükleri dönemler hariç MTTB milliyetçi ve mukaddesatçı gençliğe hitap etmeye devam etmiştir.

Bu dönem ki faaliyetler kurulduğu dönemden itibaren olduğu gibi yine komünizmle mücadele ekseninde şekillenmiştir. Özellikle bu dönemde Nazım Hikmet'in affına yönelik kampanyalar milliyetçi çevreler arasında büyük tepkiler uyandırırken

⁹⁰ MTTB 52. Dönem Faaliyet Raporu, İstanbul, Fatih Milli Gençlik Matbaası, 1974, s.25

komünizmle etkin mücadele hususunda bir çatı altında birleşmeye yönelik çabalar 1 Nisan 1951 tarihinde Türk Milliyetçiler Derneği'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Bu noktada derneğin kurulmasında MTTB'nin ciddi bir etkisi olmuştur.⁹¹

MTTB'nin 1946-60 döneminde Osmanlı Devleti'ne yönelik tek çalışması 1953 yılına tekabül eden İstanbul'un fethedilişinin 500. Yıldönümü münasebetiyle düzenlenen törenlere, bir şiir organizasyonu ile iştirak etmesi olmuştur. 1930'larda önceden de söylediğimiz gibi MTTB'nin Osmanlı'ya dönük hiçbir çalışması olmamıştı. Dolayısıyla, söz konusu törenlere iştirak edilmiş olması MTTB gençlerinin düşünsel dünyalarında önemli bir değişikliğe işaret eder. Bu anlamda özellikle MTTB'nin 1965 sonrasındaki döneminde Erol Güngör'ün söylemlerine yakın bir şekilde tarih şuurunun önemine dikkat çekilmiştir. Önceki dönemde Türk tarihi dışında hiçbir kültürel katkıya önem vermeyen MTTB gençleri, bu dönemde tarihin içinde milli olmayan unsurlara da önem verirler ve Osmanlı vurgusunu kullanmaya başlarlar.

27 Mayıs'ların bayram olarak kutlandığı yıllarda⁹² MTTB'liler protokollerde yer alarak, günün anlam ve önemini bildiren basın bildirimleri yayınladılar ve konuşmalar yaptılar. Darbeye sonuna kadar destek veren teşkilatın gençleri, diğer düşünürlerin Atatürk'ün düşüncelerine parçacı yaklaştığını, anlamını daraltmadan Atatürk'ün fikirlerinin sonuna kadar anlaşılması gerektiğini söylemişlerdir. MTTB'lilerin bu dönemde Kemalist milliyetçiliğe daha da fazla eklemelendikleri görülmektedir. Atatürk'ün her kuşak üzerinde etkisinin ayrı olduğunu, devlet adamlığının ve kurtarıcı niteliklerinin çağdaşlarına başka, gençlere ve çocuklara başka etkiler yaptığını vurgu yapan MTTB, kendileri dışındakileri “sahte Atatürkçüler” olarak nitelendirir.⁹³

1960 İhtilalinden sonra MTTB'nin faaliyetlerinin Faruk Narin döneminde azaldığı, Yüksel Çengel döneminde ise başka bir mecrada aktığı görülmektedir. Bu dönemde, MTTB'ye ait olan salon TİP'e kongre düzenlenmesi amacı ile kiralanmıştır. Bu olay MTTB tarihinde istisnai bir durum teşkil etmektedir. Birliğin kuruluşundan itibaren önce saf Türkçü, sonra mukaddesatçı milliyetçiliğe doğru evrilen sağcı anlayışı bu

⁹¹ Zülküf Oruç, a.g.e., s.42

⁹² Taha Parla, **Türkiye'de Anayasalar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993, s.45

⁹³ Cahit Tanyol, **“Atatürk ve Atatürkçüler”**, Milli Gençlik, yıl:1, s.2-3, 1963

dönemde sekteye uğramıştır. Bu olay üzerine 700 kişilik bir öğrenci topluluğu TİP'in kongresini basmaya giderler ve TİP bayraklarını indirirler. Olaylar sonrasında MTTB Mustafa Kemal'in "Biz ne Bolşevik ne de Komünist, ne biri ne de diğeri olabiliriz. Biz milliyetperver ve dinimize hürmetkârız" sözünü adeta slogan gibi kullanmaya başlamıştır. Bu dönemde TMTF ile başlayan yakınlaşma ise II. Başkan Ulusu döneminde 10 Kasım'da MTTB'nin afişlerinin TMTF'li öğrenciler tarafından indirilmesi sonucu bitmiştir.

Nitekim 18 Mart 1965 tarihli 47. Genel Kurul toplantısında Yüksel Çengel yönetimi seçimi kaybetmiştir ve Rasim Cinsli genel başkan seçilmiştir. Cinsli dönemi Birliğin bir anlamda resmi tarihinde MTTB'nin yeniden "milli ruh ve şüura bağlı bir müessese" durumuna getirilerek tarihi gidişine uygun bir tutuma kavuştuğu tarih olarak anılmaktadır. İşte bu tarihten sonra Birlik çalışmalarında dönemin genel sağ fikriyatına uygun bir şekilde Türk-İslâm sentezciliğine evrilişin tamamlandığı görülmektedir. 1965'ten kapanana kadar olan bu dönemde mukaddesatçı milliyetçilikten 70'lerin ortasından itibaren İslâmi tonun yükseldiği bir farklılaşma göze çarpmaktadır. İlk dönem MTTB'de Tevfik İleri'nin sahip olduğu ağırlık bu dönemde sırasıyla Rasim Cinsli, İsmail Kahraman ve Burhaneddin Kayhan'da mevcuttur. Dolayısıyla başkanlık yaptıkları dönemlerde Birliğin fikriyatına da bahsettiğimiz kişilerin önemli katkıları olmuştur.

3.1. 1965 SONRASI MTTB

3.1.1. Rasim Cinsli Dönemi

Kuruluş tarihi olan 1916'da genç Cumhuriyet'in milliyetçi tezlerinin topluma yayılmasında önemli rol oynayan MTTB, 1965 tarihinde genel başkanlığa Rasim Cinsli'nin gelmesiyle kabuk değiştirmiştir. Cinsli döneminde üniversite öğrencileri arasındaki siyasi tartışmalar ve kutuplaşmalar devam etmekteydi. Bu kutuplaşmada MTTB'de bulunan üniversite öğrencilerinin seçtiği saf yeniden sağ fikriyata yönelmişlerin bulunduğu taraf olmuştur. 47. Genel Kurul'dan sonra MTTB'nin söylem ve demeçlerinde çok net değişiklikler meydana gelmiştir. Birlik 1965

sonrasında milliyetçi tezleri kullanmaya devam ederken bu milliyetçi tezlerin önceki dönemdekilerden farkı yoğun bir İslâmi içeriği barındıyor olmasıdır.⁹⁴

Bu tarihten sonra MTTB yine anti-komünist eylemlerin aktif bir unsuru olarak teşkilatlanmaya devam etmiştir. 20 Mart 1966 tarihli “Komünizmi kınama ve halkı dalgınlıktan kurtarma” eylemi MTTB öncülüğünde Taksim meydanında düzenlenmiştir. Mitingde taşınan pankartlar ve mitinge iştirak eden dernek ve şahıslar o dönemin hâkim zihniyet kodlarını kavramamız açısından önemlidir. Karl Marx’ın kitaplarının ve Akşam gazetesi yayınlarının yakıldığı mitingde “Komünizmi yok eden tek kuvvet İslamiyet’tir” şeklinde İslâmcı, “Türk oğlu benliğine dön” tarzında Türkçü söylemlere yer verilmiştir.⁹⁵ Bu anlamda MTTB’nin mukaddesatçı milliyetçi söyleminin tam anlamıyla bu dönemde kendi izleğine oturduğunu söylemek mümkündür.

MTTB’nin bu dönemdeki ideolojik duruşunu en iyi özetleyen metin; 49. Dönem Genel Kurulu’nda bir konuşma yapan Genel Başkan Rasim Cinisli’nin konuşmasının metnidir. Cinisli’ye göre önceden dikkati çektiğimiz “milliyetperver ve dinine hürmetkârlık” parolasıyla yola çıkan Türk gençliğinin vatanına sevdalı ve özgürlük tutkunu hali, Türkiye’yi uygarlık ve kültür dünyasındaki şahsiyetli yerine yükseltecekti. “Yeryüzüne renk veren bir ırkın Anadolu coğrafyasında en güçlü tarih devletini” yaşatacak olan bu gençlik ülkücü, dürüst, çalışkan ve MTTB’nin Bozkurt’lu rozetine yaraşır bir milliyetçi karaktere sahipti. Ülküleri, Müslüman Türk’ün dünya görüşünden ilham almaktaydı.⁹⁶

Bu anlamda bu dönemde yapılan Mehmet Akif Ersoy, Yahya Kemal Beyatlı, Kıbrıs Şehidi Cengiz Topel, Kerkük Şehitleri, Mithat Paşa, Mareşal Fevzi Çakmak ve Peyami Safa’yı anma program ve toplantılarını milliyetçi-muhafazakâr çizginin sembol değerlerinin oluşturulması olarak okumak gerekmektedir. Bu dönemde de MTTB gerek ülke meselelerine gerekse öğrenci sorunlarına dair açık oturumlar

---

⁹⁴ Duman, Yorgancılar, a.g.e., s.49

⁹⁵ Zülküf Oruç, a.g.e., s.54

⁹⁶ Milli Türk Talebe Birliği, **MTTB 48. Dönem Genel Kurulu Faaliyet Raporu**, MTTB Basın Yayın Müdürlüğü, 1966, s.6

düzenlemektedir. Bu oturumlardan şüphesiz en dikkat çekici olanı “Köy Meseleleri Açık Oturumu”dur.

2 Ekim 1965 tarihinde bu dönem MTTB fikriyatına ciddi etkilerde bulunan Prof. Dr. Mümtaz Turhan başkanlığında yürütülen oturuma Adalet Partisi adına İstanbul milletvekili Muhittin Güven, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi adına Kamil Turan, Millet Partisi adına Tahsin Kitapçı ve Cumhuriyet Halk Partisi adına Lebit Yurtoğlu katılmıştır. Oturum sonucunda müşterek görüşü açıklayan Turhan, “toprak reformunu zirai reformdan ayırmanın imkânı olmadığını toprak reformunun ancak zirai reform içinde bir anlam kazanacağını” dile getirmiştir. Bu dönemde MTTB’nin köycülük hakkında bir açık oturum yapması manidardır. Türk modernleşmesinde sınıflaşma olmaması aslında demokrasiye geçişte modernleşmenin önemli bir ayağı olan burjuva sınıfını eksik bırakmıştır. Köylü sınıfın şehirli sınıfa oranla fazla olduğu bu yıllarda köy meselesini gündeme getirme hem taban kazanma hem de ülke politikalarına çözüm üretme açısından önemli bir adım olmuştur.⁹⁷

Rasim Cinisli döneminde MTTB, Kemalist milliyetçilikle ciddi bir çatışmaya girmemiştir. Tarih şuuruna olan ilgisi ve milliyetçilikle İslâmi tonu dengeleyen haliyle özellikle Mümtaz Turhan’ın düşüncelerinden, Anadolu’daki güncel sorunlara olan ilgisiyle de Hilmi Ziya Ülken’in Anadoluculuğu’ndan etkilenmiş bir görünüm arz etmektedir.

3.1.2. İsmail Kahraman Dönemi

MTTB tarihinde İsmail Kahraman’ın başkanlığı diğer başkanlarla karşılaştırıldığında, kendisinin Türkiye siyasetinde oynadığı roller ve kendi döneminde başardığı işler açısından ilk dönem MTTB’de başkanlık yapan Tefik İleri ile benzerlikler arz etmektedir. Kahraman da İleri gibi daha sonraki yıllarda Bakanlık yapmış ve kendi bulunduğu dönem içerisinde MTTB fikriyatını ciddi bir biçimde etkilemiştir. Bu dönemde Cinisli ile başlayan muhafazakârlaşma eğilimi

---

⁹⁷ Duman, Yorgancılar, a.g.e., s.104

daha da ileri taşınmış ve Birlik'in gelecek dönemlerde daha da İslâmi olacak tonunun temelleri atılmıştır.

11 Mart 1967 tarihinde, 48. Dönem Genel Kurulu'nda "muhafazakâr ve milliyetçi bir Anadolu çocuğu" olan İsmail Kahraman başkanlığa getirilmiştir.⁹⁸ Yeni başkanın döneminde tarihi ve manevi değerler daha da ön plana çıkarılmıştır. 1960'lı yılların ilk yarısıyla kıyaslandığında bu yıllar fikrî anlamda önemli farklılıkları da beraberinde getirmiştir. 1960-65 arası dönemde İslâm dininin ahlâk ve faziletinin yol göstericiliğinden hiç bahsedilmemekteydi. Üstelik ülkenin içinde bulunduğu ahlâk buhranının ancak Atatürk'ü ve ilkelerini anlamakla aşılabileceğine inanılmaktaydı. Bu dönemde ise Türklük ve İslâmiyet ön plandadır. Bu anlamda milli ve manevî değerlerine bağlı bir gençliğin yetiştirilmesi arzusuyla milli eğitimin de buna göre programlanması talep edilmektedir. Bu noktada milliyetçi tonun ise Kemalist tonlarından tamamen arınmış olduğunu söylemek mümkündür.

Üzerinde ısrarla durulan millî ve manevî değerlerin ne olduğu, 1967'nin son aylarında iyice netlik kazanmıştır. Eylül 1967'de Yargıtay Başkanı İmran Öktem'in, "İnsanlar olmasaydı Allah 'da olmazdı. Allah'ı insanlar yarattı" şeklinde kullandığı ifade MTTB tarafından çok sert bir şekilde eleştirilmiştir ve bir bildiri yayınlanmıştır. Bildirinin içeriği aslında bu dönem fikriyatını anlamak için oldukça önemlidir. "Burası İslâm memleketidir, Fatih'lerin, Yavuz'ların, Kanunî'lerin, Barbaros'ların beldesidir"⁹⁹ ifadesiyle artık 1930'larda hatırlanmayan Osmanlı'nın yeniden gündeme getirildiği açık ve net bir şekilde ortadadır. Böylece Kemalist tarih anlayışının tam zıttı bir anlayışa yönelen MTTB Tek Parti döneminden farklı bir "Erol Güngör" milliyetçiliği anlayışını ortaya koymaya başlamıştır.

Bu dönem Çanakkale Şehitlerini Anma Günü, Fetih Mitingi, Kıbrıs Mitingi ve Mehmet Akif'i Anma Gecesi etkinlikleri kalabalık kitleler eşliğinde kutlanmaya başlanmıştır. Dönemin şüphesiz en çok ses getiren, iç ve dış basında yankıları olan olayı ise MTTB genel başkan ve yöneticilerinin de içerisinde bulunduğu kalabalık bir grubun müze olarak kullanılan Ayasofya'da namaz kılmalarıdır. 17 Temmuz 1967

⁹⁸ MTTB 54. Dönem Faaliyet Raporu, Fatih Milli Gençlik Vakfı Matbaası, İstanbul, 1978, s.31

⁹⁹ MTTB 49. Dönem Faaliyet Raporu, İstanbul: Tan Matbaası, 1969, s.136

tarihinde gerçekleşen olayın başlangıcı, Katolik kilisesi dini lideri Papa VI. Paul'un Ayasofya içerisinde diz çökerek dua etmeye başlamasıyla birlikte müzede bulunan diğer turistlerin de dua etmesi ve Türkiye'de bu olayın tepkiye neden olmasıdır. Bu olay üzerine Kahraman bir basın açıklaması yaparak, büyük çoğunluğu Müslüman olan Türk halkının ve gençliğinin Papa'nın hava alanında devlet yetkilileri tarafından karşılanmasını hoş karşılamadığı ve fethin sembolü olan, Fatih'in emaneti öksüz ve yetim Ayasofya'da Papa'nın diz çökerek dua etmesinin yaralayıcı olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁰

MTTB 1968 öğrenci hareketlerinin başladığı Mayıs ayında, işgalleri oldukça olumlu bir tavırda değerlendirdi. Haziran ayında yapılan basın toplantısında Kahraman, yüksek öğrenim gençliğinin “okumak, yatmak, yemek ve istikbal” olmak üzere dört temel sorunun bulunduğunu, bu nedenle de meşru haklarının müdafaa edilmesinin gayet doğal olduğunu açıkladı. Ancak, Türkiye'de başlayan öğrenci hareketlerinin, Fransa'da olduğu gibi, “menfur ideolojilerin” amaçlarına ulaşmada kullanılabilecekleri konusunda da uyarılarda bulundu. Bu şekilde, boykot ve işgal hareketlerinin anarşiye yol açmaması koşuluyla destekleneceği açıklanıyordu. Zira gençlik en etkili baskı grubuydu ve Avrupa'daki isyan provasının Türkiye'ye sıçramasından endişe duyuluyordu.¹⁰¹

Özellikle 27 Mayıs arifesinde üniversite gençliğinin çeşitli boykot ve gösterilerini görmek mümkündü. Bu eylemlerin birçoğu Demokrat Parti iktidarını protesto etmek, Atatürk ilke ve inkılaplarını desteklemek ve askeri müdahaleyi desteklemek biçimindeydi.¹⁰² Ancak bu dönemde etkin bir rol alan MTTB, 1968 yılında üniversitelerde yapılan boykot ve işgallerin sürekli hale gelmesi sonucunda, eylemlere olan tavrını değiştirme yoluna gitmiştir.

Amerikan 6. Filo'suna karşı yapılan eylemler de 1968'de yapılan gösterilerin en büyük çaplılarından biridir. 1969 yılında tekrar Türkiye'ye gelen 6. Filo'yu protesto

---

¹⁰⁰ Duman, Yorgancılar, a.g.e., s.111

¹⁰¹ MTTB 49. Dönem Genel Kurul Faaliyet Raporu, İstanbul: Tan Matbaası, 1969, s.53

¹⁰² Taner Timur, **Toplumsal Değişme ve Üniversite**, Ankara: İmge Yayınları, 2000, s.142

için İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerde “emperyalizm ve sömürüye karşı” adı altında büyük bir yürüyüş organize edilmiştir.¹⁰³

Solcu gençlik 16 Şubat’ta Taksim Meydanında 6. Filo’yu protesto ederken, özellikle Bugün ve Sabah gazetelerinin yayınlarındaki çağrılarını dikkate alan MTTB ve Komünizmle Mücadele Dernekleri üyeleri de bu eylemi engellemek amacıyla aynı şekilde Taksim’e gelmişlerdir. Çıkan olaylarda 2 kişi hayatını kaybetmiş ve onlarca kişi yaralanmıştır. Gerginleşen ortamda CHP, “Müslüman Türkiye” sloganları atarak eylemi engellemeye çalışan sağcı öğrencileri “sokak kabadayıları” olarak nitelendirmiş, Demirel ise “Türkiye’de gerginlik var, batıyoruz demeye gerek yok” yorumunda bulunmuştur. Olayların daha da büyümesini engellemek için 22 Şubat’ta “Kanlı Pazar” görüntülerinin televizyonlarda yayınlanması yasaklanmıştır.¹⁰⁴

Özellikle bu dönemde ortaya konulan yüksek dozdaki Komünizm karşıtlığı ve resmî ideoloji eleştirisi Necip Fazıl Kısakürek’in düşüncelerinden etkilenildiğini açıkça göstermektedir. İsmail Kahraman döneminde, “Üstad” Necip Fazıl’ın MTTB ile olan ilişkisi oldukça yakındır. Kısakürek’in katıldığı toplantılar ve sempozyumlarda vazettiği Sovyet karşıtlığı, millileşme ve İslâmileşme çizgisinde seyreden bakış açısı MTTB gençlerinin düşünce kodlarını önemli ölçüde etkilemiştir.

3.1.3. Burhaneddin Kayhan Dönemi

MTTB’nin tarihi içerisinde 49. Genel Kurul kırılma noktalarından biridir. Önceden de belirtmiş olduğumuz Türkiye siyasal hayatının içerisinde melez durumda bulunan mukaddesatçı ve milliyetçi anlayışın, tam da bu dönem içerisinde Milliyetçi Hareket Partisi ve Milli Nizam Partisi olarak iki farklı çatı altında kendini farklı tonlarda ifade etmesi tabandaki ayrışmaları da beraberinde getirmiştir. MTTB işte bu ayrışma noktasında kendisini ya İsmail Kahraman döneminde başlayan mukaddesatçı anlayışta ileri noktaya götürecektir ya da milliyetçilik yoğunluklu bir tavra sahip olacaktır.

---

¹⁰³ Sina Akşin, **Çağdal Türkiye Tarihi: 1908-1980**, İstanbul: Cem Yayınları, 1989, s.42

¹⁰⁴ Taha Parla, **a.g.e**, s.45

49. Genel Kurul mukaddesatçı ekibin ve İsmail Kahraman'ın desteğini alan Burhaneddin Kayhan ile milliyetçi ekibin adayları komando lakaplı Mustafa Ok'un yarışına sahne olmuştur. Her ne kadar MTTB çevresinde bulunan yazarlar ve sözlerine önem verilen büyükler talebe birliğinin herhangi bir partinin kuluçka yeri olmaması ve omuz omuza verilip birlik olunması gerektiği noktasında telkinlerde bulunsalar da seçimler oldukça tartışmalı geçmiştir.

Burhaneddin Kayhan ve Mustafa Ok yapılan oylamalar sonucu gerekli olan 2/3 çoğunluğu sağlayamamışlardır. Bunun üzerine kongre ileri bir tarihe ertelenmiş ve üç aylık süre zarfında MTTB Başkan, İkinci Başkan kâtip ve diğer kâtipten oluşan dördümlü divan heyeti tarafından idare edilmiştir. Ancak kongrede üzerinde uzlaşılan prensipler aslında her iki tarafın da benzer dünya görüşlerine sahip olduğunun görülmesi açısından önemlidir.

Azınlık okullarının kapatılması, kiliselerin onarılmasına son verilmesi, SSCB elçisinin istenmeyen adam ilan edilmesi, yüksek İslâm enstitülerinin açılmasının gerekliliği, İsrail'in İslâm topraklarından bir an önce çıkarılması için teşebbüste bulunulması gibi uluslararası, dini ve eğitim konularında çeşitlilik gösteren bu düşünceler hem mukaddesatçı hem de milliyetçi ekip tarafından desteklenmiştir.¹⁰⁵ Özellikle Azınlık okullarının kapatılması ve kilise onarımları ile ilgili düşünceler, İbrahim Kafesoğlu'nun "kültür emperyalizmi"ne yaptığı göndermelerin bu dönem MTTB'sinde oldukça etkili olduğunu göstermektedir.

Bu noktada Türkiye'deki sağ siyaseti göz önüne almak gerekmektedir. Her ne kadar birçok noktada benzerlik arz etse de artık sağ siyasetin İslâmcı yoğunluğu kaldıramadığını düşünen siyasetçiler, talebeler, yazarlar, akademisyenler ve toplumun diğer katmanları kendilerini bir 3. Yolda ifade etmeye kararlı gözükmektedirler. Sağ siyasetin etkileri ise bu yeni İslâmcı yolda doğal olarak kendisini uzun süre yoğun bir şekilde göstermeye devam etmiştir.

14 Ağustos 1969 tarihinde 49. Genel Kurul İstanbul'da tekrar çalışmalarına başlar ve Burhaneddin Kayhan'ı destekleyen ekip ile Mustafa Ok'u destekleyen ekip arasında

---

¹⁰⁵ Zülküf Oruç, a.g.e., s.62

ciddi kavgalar yaşanır. Yaralanma olaylarının yaşanmasıyla iyice alevlenen ortam, Burhaneddin Kayhan'ın 9. Tur sonucunda 80 oy alıp Başkan seçilmesiyle sonuçlanır.¹⁰⁶ Kayhan dönemi Birliğin İslâmcı netleşmeye başladığı zamana işaret eder. Kayhan'ın genel başkan seçildikten sonra eğitim meseleleri, ülke ve dünya siyasetine dair söyledikleri bunun etkilerini oldukça açık göstermektedir.

Bu dönem özellikle üniversitelere ve öğrenci yurtlarına şiddetin tırmandığı bir atmosfer hâkimdir. MTTB öğrenci olaylarının içerisine girmiş ama karşı saldırı olmadığı müddetçe silaha sarılmamış, silahlı mücadeleyi hiçbir şekilde kabullenmemiştir. Ancak bu mesafeli duruşa rağmen 21 Eylül 1969 gecesi MTTB binası bombalanmış ve genel merkezin salonunda ikamet eden Mustafa Bilgi adlı öğrenci bu saldırı sonucu hayatını kaybetmiştir.

Olay İslâmcı çevrelerde büyük yankı uyandırmış, başta İsmet Özel olmak üzere önde gelen tüm İslâmcı düşünürler olaya sert tepki göstermişlerdir. Mustafa Bilgi bu dönem sonrasında MTTB çevresinde sembol bir isim haline gelmiştir. Saldırı tüm gazetelerde yer almış, MTTB çatışma ortamının içine çekilmek isteniyor gibi yorumlanmıştır.¹⁰⁷

Burhanettin Kayhan, dönemin sonunda 12 Mart askerî müdahalesini de görerek genel başkanlığı devretmiştir. Ancak MTTB henüz Burhanettin Kayhan'ın İslâmcı çizgisine geçememiştir. Birlik hala milli bayram kutlamalarında en önlerde yer almakta ve kendi teşkilâtını en büyük Türk milliyetçisi ve Atatürkçü teşkilat olarak tanımlamaktadır. 12 Mart, toplum alanının genişlemesi yolunda atılmış küçük adımların eski mevzilere geriletilmesi işlevini görecekti.¹⁰⁸

3.1.4. Ömer Öztürk Dönemi

50. Genel Kurul, bir önceki genel kurula göre çok daha farklı bir atmosferde yapılmış, genel başkanlığa sadece bir adayla gidilmiş ve kongre sonucunda 50.

---

¹⁰⁷ Duman, Yorgancılar, a.g.e., s.128

¹⁰⁸ Çağlar Keyder, **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**, İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 1999, s.272

Dönem MTTB genel başkanı olarak Ömer Öztürk seçilmiştir. Genel kurula tek adayla gidilmiş olmasında en büyük faktör MTTB'nin içerisinde İslâmcı olmayan grupların etkinliklerinin bir dönem önceki başkan Burhanettin Kayhan döneminde aşamalı olarak azaltılmış olmasıdır.

MTTB 12 Mart muhtırasını; “*siyasi iktidarların anlaşılmaz ve şaşkın tavırları karşısında üç beş dirayetli komutanın milletin tarihi misyonu için bu görevi yerine getirdiğini*” cümleleriyle karşılamış, hatta muhtıraya destek çıkmıştır.¹⁰⁹

Ömer Öztürk döneminde tecrübe kazanmış bir öğrenci teşkilatı olmasının verdiği güçle MTTB kendine yeni mücadele alanları açmaya başlamıştır. Teşkilat şemasını sürekli güncelleyen talebe birliği bir öğrencinin sosyo-kültürel gelişimi açısından önemli olabilecek tüm alanlarda faaliyet göstermeye başlamıştır.¹¹⁰

Bu faaliyet alanlarından en göze çarpan iki tanesi Güreş Kurultayı ve Sosyal İlimler Enstitüsü olmuştur. Güreş kurultayı ile sistem içerisinde muhalif olan grupların kendilerine seçtiği spor kollarından yakın savunma sporlarının yanı sıra, geleneksel sporlara da teşvik ve sosyal birlikteliğin pekiştirilmesi amaçlanmıştır.

Sosyal İlimler Enstitüsü'nün kurulmasındaki amaç ise Türk gençliğinin farklı fikir akımlarından kurtulmasını sağlamaktır. MTTB, Türk milletinin değişmez değerlerine sahip çıkacak geleceğin devlet adamlarının yetiştirilmesini bir zaruret olarak algılamakta ve bu amacı gerçekleştirmenin en önemli sacayağının da bilgiyle donanmak olduğunu savunmaktadır.

Enstitü'nün kurulmasında ve projenin içeriğinin belirlenmesinde en büyük paya sahip kişi Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'tır. 29 Kasım 1971'de sıkıyönetim komutanlığının müsaade ve temsilcileri huzurunda MTTB konferans salonunda yapılan bir merasimle Enstitü eğitime başlamıştır.

Bu dönemde düzenlenen konferans ve anma toplantılarını şu şekilde sıralayabiliriz; 24 Nisan 1971'de Pakistanlı şair ve düşünür Muhammed İkbal'i, 17 Nisan 1971'de

---

¹⁰⁹ MTTB 54. Dönem Faaliyet Raporu, İstanbul, Fatih Milli Gençlik Vakfı Matbaası, 1978, s.43

¹¹⁰ Duman, Yorgancılar, a.g.e., s.135

Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'i, 30 Ocak 1972'de Mehmet Akif'i anma günü; 29 Mayıs 1972'de Fetih Gecesi ve Aralık 1972'de Ali Nihat Tarlan'ın Türk edebiyatına 54 yıllık hizmetinin Türk gençliği adına kutlanması.

Ayrıca 1972 yılında MTTB bünyesinde gerçekleştirilen sinema açık oturumlarının önemine de değinmek gerekmektedir. MTTB sinema kulübünün “milli bir sinema” arayışı ve bu doğrultudaki faaliyetleri 70'li yıllar boyunca devam etmiştir. Sinemanın gerek popüler kültürün şekillendirilmesi gerekse de politik temaların görsel anlamda işlenerek kitlelere aktarımına olanak sağlaması anlamında önem kazanması bu süreci hızlandırmıştır.

3.1.5. Rüştü Ecevit Dönemi

Ömer Öztürk döneminden sonra gelen başkanlar Raşit Ürper ve Abit Özmen'dir. Bu iki dönemde MTTB diğer dönemlere nazaran olaysız ve sakin bir süreç geçirmiştir. 3 Ağustos 1975'te yapılan 53. Genel Kurul Abit Özmen başkanlığında açılmıştır. Özmen ideolojilerin sonunun geldiğine işaret ederek, artık yeni bir sistemin devrinin geldiğini belirtmiştir.

Dönemin İçişleri Bakanı MSP'li Oğuzhan Asiltürk'ün konuşmasının ardından söz alan Necip Fazıl Kısakürek MTTB'yi Türkiye çapında bir hareketin öncüsü ilân etmiştir. Kısakürek konuşmasında özellikle son beş başkan döneminde MTTB'nin süt beyaz denilebilecek kadar pak, temiz ve düzgün bir yolun yolcusu olduğunu belirtmiş ve birliğin asla bir vagon olmayacağını bilakis lokomotif görevi görmesi gerektiğini dile getirmiştir.¹¹¹

Ardından yapılan oylamalar sonucunda 52. Dönem genel muhasibi Rüştü Ecevit başkanlığındaki liste, Mustafa Öztürk başkanlığındaki liste karşısında 101'e karşı 26 oyla seçilmiştir. Yeni seçilen genel kurul oy birliği ile Rüştü Ecevit'i başkanlığa seçmiştir.

---

¹¹¹Milli Türk Talebe Birliği, **MTTB 53. Dönem Faaliyet Raporu**, Ankara, s.61

MTTB'nin kurulduğu yıldan beri amblemi olan hilâl içinde bozkurt remzi bu dönemde “kitap” ile değiştirilmiştir. Belki de Rüştü Ecevit döneminin en önemli meselesi bu amblem değişikliğidir. Ecevit döneminde artık MTTB milliyetçi cephe içerisindeki ümmetçi-Türkçü ayrışmasında kesin olarak tavrını ilk seçenekten yana koymuştur.

Bozkurt İslâm öncesi Türk dinine ait bir totemdir. İslâm dinini kabul etmekle birlikte yeni bir dünya görüşüne dâhil olan Türkler, önceki döneme ait olan bütün anlayış, düşünce ve sembollerle beraber bozkurt remzini de inançlarından tamamen çıkarmışlardır. Bu anlamda Kısakürek'in ifade ettiği gibi MTTB ambleminden bozkurt remzini çıkararak Alpaslan'ın Malazgirt'te kazandığı büyük cihadın ruhunu kavramış ve aynen Alpaslan gibi bozkurdu atıp yerine Kur'an'ı koymuştur.¹¹²

Milliyetçiliğin İslâmi esaslar çerçevesinde reddi, aynı zamanda ikâme edilen düşünceyi ima etmekteydi. İslâm, birlik unsuru olarak görülüyordu: Bütün Müslümanların, her şeyden önce de Türkiyelilerin birliği. Bu nedenle de, gayri-İslâmi inanç ve tavırlar Türk siyasal ve toplumsal hayatının en başta gelen sorunu olarak algılanmaktaydı.¹¹³

3.1.6. 12 Eylül Darbesi ve MTTB'nin Kapatılması

Askerî darbe adım adım yaklaşırken MTTB ve tüm sivil toplum kurumlarının kapılarına vurulacak kilitlerin de sesi duyulmaya başlamıştır. Siyasî arenaya göz attığımızda Süleyman Demirel tarafından kurulan MSP ve MHP destekli AP azınlık hükümetinin 25 Kasım'da güvenoyu alarak görevine başladığını gözlemlemek mümkündür.

Sokaklarda sağ ve sol görüşlü insanlar, özellikle gençler birbirlerini öldürmekte liderler ise koltuklarını korumayı sürdürmekte ısrarcı bir tutum sergilemekteydiler. Parti teşkilâtlarının ve sivil toplum kurumlarının alt kademelerindeki insanlar sürekli

---

¹¹² Zülküf Oruç, a.g.e., s.84

¹¹³ M. Çağatay Okutan, a.g.e., s.195

değişirken baskı, tehdit, yıldırma, yaralama, öldürülme sebepleriyle, üst yönetimler hiç değişikliğe uğramadan devam ediyordu.

MTTB gelişen siyasî olaylara yeterince tepki vermemekle suçlanırken, birliğin yöneticileri ise teşkilata üye olan öğrencileri şiddetten uzak tutmakla doğru bir iş yaptıklarını düşünmekteydiler. Bu dönemde en yoğun tepki Akıncılar'dan gelmiştir. Bunun yanı sıra üstad kabul edilen Necip Fazıl Kısakürek de son dönemlerinde MTTB'yi pasif bulmuş ve birliğe sırt çevirmiştir.

MTTB 12 Eylül 1980 darbesiyle “dernek ve siyasi partilerin faaliyetlerine son verilmesi” kararı kapsamında kapanmıştır. Fakat MTTB kökeninden gelen İsmail Kahraman başkanlığında kırk kişilik bir grup 1986 yılında Birlik vakfını kurmuştur. Bir öğrenci birliği olmayan Birlik Vakfı çoğunlukla MTTB'den yetişen neslin sağ muhafazakâr kesimin faaliyet alanında etkili olması amacıyla kurulmuştur.

MTTB fikriyatının ve işleyiş biçiminin uzun bir süre Milli Görüş'e yakınlığı ile bilinen Milli Gençlik Vakıflarında devam ettirildiğini söylemek mümkündür. 57. Genel Kurul'da Genel Başkanlık görevi Vehbi Ecevit'e verildi. Ancak, “bunalımlardan kurtuluş müjdesi” verilemeden sadece 12 gün sonra MTTB kapatıldı.¹¹⁴

3.1.7. MTTB ve Akıncılar

MTTB, özellikle 1970'li yılların ikinci yarısında Türkiye'nin dört bir yanında öğrenci teşkilatlarına sahip olmuş ve yaygınlaşmıştı. Fakat bu büyük teşkilat aynı zamanda içerisinden başka büyük teşkilatlar çıkacak kadar farklı düşünce gruplarının temsil edildiği bir yer haline gelmişti.

Bu grupların MTTB'nin özellikle iki meseledeki duruşundan rahatsız olduğu gözlemlenmektedir. Bunlardan birincisi; MTTB'nin her ne şartta olursa olsun teşkilatlarını silahlı çatışma ortamından uzak tutmasıdır. Bu tutumu eleştirenlerin elbette kan dökülmesini istemediklerini ancak; Erdoğan Tuna, Mustafa Bilgi'nin

---

¹¹⁴ M. Çağatay Okutan, a.g.e., s.197

öldürülmesi gibi olaylardan sonra, MTTB binalarının kundaklanması, ülkücü ve solcu öğrenciler tarafından İslâmcı gençlerin dövülmesine karşılık birliğin hiçbir şekilde karşılık vermemesini anlamsız buldukları göze çarpmaktadır.

İkinci mesele ise; MTTB'nin tam olarak hala milliyetçi tavrından sıyrılamamış olmasıdır. Bu tutumdan rahatsız olan gençler MTTB çatısı altında toplanan İslâmcı gençlerin tam olarak birliğin içerisinde kendilerini ifade edemediklerini dile getirmişlerdir.

Bu rahatsızlıkların artması sonucu 1975 yılında MTTB içerisinde kopan bir grup öğrenci Akıncılar teşkilatını kurmuştur. Akıncı Memurlar Derneği, Akıncı İşçiler Derneği, Akıncı Sporcular Derneği ve Akıncı Liseliler derneği gibi örgütlenmelerle toplumun tüm kesimini kapsayacak bir yelpaze oluşturmaya çalışan bu yeni grup, 22 teşkilatını bir anda açarak adeta gövde gösterisi yapmıştır.

MTTB ve Akıncı Derneği bu tarihten sonra farklı teşkilatlar olarak çalışmalarını sürdürseler de, her iki teşkilatın birbirlerinden ayrı olduğu noktaların yanında benzer noktalarının çok daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, Sebil Gazetesi'nin İslâm Ülkeleri Konferansı'ndan sonra gerçekleştirilen söyleşisine MTTB Genel Başkanı Rüştü Ecevit ile Akıncı Derneği Umumi Reisi Tevfik Rıza Çavuş katılmışlardır. Her iki teşkilat da din birliğinin, toplumsal işbirliği ve dayanışmada belirleyici olduğunu dile getirmişler ve Cumhuriyet tarihini eleştirmişlerdir.¹¹⁵

MTTB'nin söylem ve demeçlerinde görmeye alıştığımız Osmanlı övgüsü ve Osmanlı tarihine yapılan göndermelere Akıncılarda da rastlanmaktadır. Sayıları gittikçe artan Akıncı teşkilatlarına genel başkan tarafından gönderilen birçok yazı, “tarihin en şerefli ve soylu bir milletin çocukları” olarak başlamakta ve düşmanın saldırılarının iç dünyamıza yöneldiği hatırlatılarak bu yönde önemler alınması gerektiğine yapılan vurgularla devam etmekteydi.

Aslında Akıncıların benimsediği gençlik portresi; kendisini Seyyid Kutup, Mevdudi, Nedvi gibi entelektüellerin temsil ettiği dinamik, düzenle hesaplaşan, emperyalizmi,

---

¹¹⁵ Duman, Yorgancılar, a.g.e., s.209

marksizmi ve siyonizmi sürekli gündeme getiren aktüel ve kaynaklara dönük bir tarza sahipti. Bu portre Türkiye'nin alışageldiği sağcı, muhafazakâr Müslüman tiplemesinden farklı şeyler ifade etmekteydi.¹¹⁶

Akıncılar; milliyetçiliğin nasıl tanımlanırsa tanımlansın İslâm'da kesinlikle yasaklandığına inanmaktaydı. Teşkilatta yer alan gençler milliyetçilik kavramını, batılı toplumlar tarafından üretilen ve ümmet olarak bir arada yaşayan toplumları parçalayan bir "fitne" olarak görmekteydiler.

Akıncıların içerisinde Fatih grubu ise kurucusu Metin Yüksel'in ülkücüler tarafından Fatih Camii'nde vurulması sebebiyle özel bir yer tutmaktadır. Aslında Metin Yüksel örneğinde olduğu gibi Akıncılar kendi üyelerinin öldürülmelerine MTTB'de eleştirdiklerine benzer bir şekilde misilleme ile cevap vermemişlerdir. Uzun yıllar geçtikten sonra aslında Akıncılar ile MTTB arasındaki en büyük ayrışmanın var olan sisteme karşı tercih edilen pozisyon konusunda olduğu açıkça görülmektedir. MTTB sistemin ancak içeriden müdahalelerle dizayn edilebileceğini savunurken, Akıncılar 1970'lerde başlayıp İran devrimi ile iyice güçlenen devrim dalgasının Türkiye'deki genç temsilcileri olmuşlardır.

3.2. 1980 SONRASI MTTB'DEN YETİŞEN KARAR VERİCİLER VE TÜRKİYE SİYASAL HAYATI

Bilindiği gibi, DP döneminin ardından, merkez sağ siyaset altmışlı yıllarda Adalet Partisi çatısı altında toplandı. Yine aynı dönemde, milliyetçilik ve dini muhafazakârlık istikametindeki politik söylemler gelişerek, merkezin ötesinde farklı çatılar altında partileşti. Birtakım küçük oluşumları bir yana bırakırsak, ağırlıklı olarak koyu milliyetçilik Milliyetçi Hareket Partisi, dini muhafazakârlık ise Milli Nizam Partisi ve Milli Selamet Partisi adları altında sahneye çıktı. Ancak ideolojik zeminde, merkez sağ ile bu oluşumlar arasında her zaman önemli bir geçişkenlik olmuştur. Bahsi geçen tüm oluşumlar Cumhuriyet projesinin yabancılaşmış, seçkinci tavrına karşı Türk-Müslüman toplumun temsilciliği

¹¹⁶ Ali Bulaç, *İslâm'ın Anlaşılması Üzerine*, 1. Baskı, İstanbul: Düşünce Yayınları, 1980, s.308

iddiasını taşıyordu. Keza, seksen sonrasının özel koşullarında yenilenen sağ koalisyon olan Anavatan Partisi ve lideri yine aynı çizginin devamı olarak, toplumdaki uzak birtakım seçkinlere karşı hep bu muhayyel milletin hakiki bir parçası olma durumunu vurgulamıştır. Nihayet, merkez sağ tarihinde, bazı açılardan ciddi bir kırılmayı temsil eden Adalet ve Kalkınma Partisi, bu yönüyle klasik söylemin devamını sergileyerek, kendisini milletin gerçek temsilcisi ilân etmiştir.¹¹⁷

1980 sonrasında kendisini milletin temsilcisi ilan eden bu partilerin yönetim kadrolarındaki birçok ismin MTTB’de yetişen insanlardan oluşması göze çarpmaktadır. 1960-1980 arasında MTTB’de aktif şekilde görev alan Abdullah Gül, Recep Tayyip Erdoğan, Bülent Arınç, Yaşar Karayel, Ali Coşkun, Devlet Bahçeli, İsmail köse, Kadri Keskin, Mehmet Sezai Pekuslu, İsmail Kahraman, Nevzat Yalçıntaş gibi isimler seksen sonrasındaki Türkiye siyasal hayatında önemli roller almışlar ve karar verici pozisyonlarda bulunmuşlardır. Çalışmamızı bu anlamda düşünsel kodlarını MTTB’den bu karar vericilerin, seksen sonrasında Türkiye siyasal hayatına damga vurdukları iki parti; Anavatan Partisi ve Adalet ve Kalkınma Partisi’ni inceleyerek bitirmek istedik.

3.2.1. Dört Eğilim, Tek Çatı: Anavatan Partisi

Türkiye Sağ’ını etkileyen siyasi ve entelektüel aktörlerin Cumhuriyet tarihinin ilk yıllarından itibaren nasıl bir evrilme izlediğini incelemeye çalışmıştık. Şüphesiz bu düşünce ve pratiklerin hepsinin ilk nüvelerini daha Cumhuriyet kurulmadan önce görmek mümkündür. Bizim burada önemine inandığımız husus, hangi düşünce ve pratiğin bulunduğu dönemlerde toplum tabanında kabul gördüğü ve siyasal izleği etkilemeye başladığını irdelemek ve bu değişimleri Türkiye sağının tarihsel yöneliminin sınırları içerisinde ifade etmektir.

Bu anlamda liberal ekonomik politikalarla siyaset yapmanın mümkün olduğu Demokrat Parti yıllarının, aynı zamanda muhafazakâr ve milliyetçi düşüncenin kendisini ifade edebileceği zeminin hazırlandığı döneme tekabül ettiğini belirtmiştik.

---

¹¹⁷ Nuray Mert, **Merkez Sağın Kısa Tarihi**, İstanbul: Selis Kitaplar, 2007, 104-106

Anavatan Partisi de liberal politikalarla ekonomik olarak dışa açılımın, iç siyaset olarak ise bahsettiğimiz tüm eğilimlerin (AP, MSP, MHP, CHP) birleştiricisi olmanın iddiasını taşımaktadır. ANAP'ın ekonomi politikalarını anlamlandırmak için 24 Ocak Kararları'nı, siyasî düzlemini irdelemek için ise 1983 seçimleri öncesindeki Milli Güvenlik Konseyi'nin veto kararlarıyla kitlenen politik atmosferi bilmek gerekmektedir.

Demirel, 1979'da kurduğu azınlık hükümetiyle beraber Turgut Özal'ı Başbakanlık Müsteşarı olarak görevlendirmiş, aynı zamanda da Devlet Planlama Teşkilatı'na vekâleten bakmasını istemişti. İşte tam bu dönemde yürürlüğe koyulan 24 Ocak Kararları Türkiye ekonomisi için adeta bir dönüm noktası oldu. Enflasyonun hızını azaltmak, ihracatı arttırmak, yatırımları hızlandırmak, üretimi desteklemek ve işsizliğe çözüm bulmak amacıyla alınan 24 Ocak Kararları ile o dönemde Türkiye ekonomisinin uluslararası piyasada itibarının yükseldiğini söylemek mümkündür.¹¹⁸

Ancak uygulamada işsizliğin hızla büyüdüğü, geniş halk kitlelerin gelir düzeyinin mevcut sağ-sol çatışmaları içerisinde günden güne düştüğünü gözden kaçırmamak gerekir. Bu ekonomik düşüşe Silahlı Kuvvetler ile alakalı önlemleri içeren yasaların TBMM'den çıkarılamamasın yol açtığı bunalım da eşlik edince ortaya ciddi bir siyasî kriz çıktı. Bu siyasî krizin aşılmasında Demirel'in başkanlık yaptığı azınlık hükümetinin gösterdiği çabaların yetersiz kalmasıyla 12 Eylül darbesi için gerekli olan ortam kendiliğinden hâsıl oldu. Ancak 24 Ocak Kararları'nın Türkiye'de liberal ekonomi politikalarının yürürlüğe girmesinde ve sonraları Turgut Özal liderliğinde kurulacak olan ANAP'ın ekonomi programının temelinde önemli bir rol oynadığını belirtmek gerekir.

Mayıs 1983'te Milli Güvenlik Konseyi, siyasî parti kurulmasını serbest bırakmıştır. Anayasa'daki yasaklar nedeniyle kapatılmış olan AP, CHP, MHP ve MSP'nin genel başkan, yönetim kurulu üyeleri ve parlamenterleri bu yeni oluşumların içerisinde bulunamadılar. Milli Güvenlik Konseyi'ni oluşturan generaller, aynı zamanda çıkardıkları bildirimlerle, kurulacak yeni partilerin başkanlarını ve kurucu üyelerini

---

¹¹⁸ Orhan Tokatlı, **Kırmızı Plakalar: Türkiye'nin Özal'lı Yılları**, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1999, s.17

veto etme hakkını elde ettiler.¹¹⁹ 12 Eylül sonrasında bu atmosferde doğan ilk parti Milliyetçi Demokrasi Partisi oldu. Orgeneral Turgut Sunalp'ın başkanlığını yaptığı parti genel olarak askerlerden oluştuğu için kurucularından sadece dört tanesi veto edildi ve seçimlere girmeye hak kazandı.

Konseyin kurulmasına izin verdiği ikinci parti, isminin de benzer olmasıyla beraber CHP gibi kendisini aynı ideolojik konumlandırmada tanımlayan ve ortanın solu olduğunu söyleyen Halkçı Parti'dir. Seçimlere girmeye hak kazanan bir diğer parti ise Turgut Özal'ın milliyetçi muhafazakâr olarak tanımladığı ve dört eğilimi birleştirme iddiasında olan Anavatan Partisi'ydı. ANAP'ın kurucu üyelerinden yedisi veto edildi.

Demirel'in kurulması için tavsiyelerde bulunduğu ve Hüsamettin Cindoruk'un kuruluş aşamasında ciddi mesai harcadığı Büyük Türkiye Partisi ise özellikle 143 eski AP'li parlamenterin büyük bir törenle bu partiye kaydını yaptırması sonucu Milli Güvenlik Konseyi'nin tepkisini çekmiş ve hemen kapatıldı. Aynı şekilde MSP'nin devamı olan Refah Partisi, AP'nin devamı olan bir diğer parti Doğru Yol Partisi ve Sosyal Demokrasi Partisi de veto edilen ve seçimlere giremeyen partilerdir. SODEP, CHP çizgisini devam ettirme iddiasındadır ancak Ecevit'in generallerin icazetiyle parti açmak istememesi sonucu partinin başkanlığına İsmet İnönü'nün akademisyen oğlu Erdal İnönü'nün getirilmiştir. Daha sonra bu parti Halkçı Parti'yle birleşerek Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) ismini aldı.

Kasım 1983 seçimlerine işte bu siyasî atmosferde ANAP, Halkçı Parti ve Milliyetçi Demokrasi Partisi katılmıştır. Konseyin açık bir biçimde MDP'yi desteklediğini söylemek mümkündür. Ancak seçim sonuçları açıklandığında ANAP'ın oyların yüzde 42,9'unu alarak tek başına iktidar olduğu görüldü. Halkçı Parti CHP'nin oylarına yakın bir biçimde yüzde 28,9, Konsey'in desteklediği MDP ise ancak yüzde 22,1 oy oranında destek alabildi.

Ve sonrası ANAP'ın iktidar günleri, 1984 Yerel Seçimleri başarısı, yasaklılarla ilgili referandum, ardından 1987 seçimleri ve oy oranında düşüş olmasına rağmen

---

¹¹⁹ Çavdar, a.g.e., s.273

ANAP'ın yeniden iktidar olması. 1989 Yerel Seçimleri'nde yaşanan büyük yenilgi ve partide Yıldırım Akbulut ile başlayan yeni dönem. Özal'ın Cumhurbaşkanı olduğu yıllarda partinin uzaktan yönetilmesi, sonrasında Mesut Yılmaz'ın seçimlere bir yıl olmasına karşın aldığı erken seçim kararı, Yılmaz ile Özal'ın arasının açılması ve Yılmaz'ın Özal'a rağmen yeniden partiye başkan seçilmesi. Özal'a yakınlığıyla bilinen isimlerin partiden ayrılışı ve Özal'ın ölümünden sonra yeniden ANAP'a dönmeleri gibi satır başlarıyla geçen 10 yılı aşkın süreç...¹²⁰

Bu çalkantılı süreçte ANAP'ın uzun yıllar Türkiye'de bürokrasi ve devlet elitine karşı muhalif bir tutum takındığını belirtmek gerekmektedir. Türkiye sağının neredeyse tüm partilerinde görülen Kemalizm'in etkisi, Özal'ın getirdiği “yeni sağ” anlayışıyla beraber neredeyse sonlanmıştır. Ekonomik anlamda liberal politikaları 24 Ocak Kararları'yla temellendirip ileriki yıllarda daha da ileri götüren ANAP, aynı zamanda Güneydoğu'da terörle mücadele kapsamının genişletilmesi hususlarında oldukça sert bir tavır takınmıştır. Partiyi kurarken muhafazakâr milliyetçi imajıyla aslında diğer sağ partilerden pek bir farkı yokmuş gibi gözükse ANAP'ın ileriki yıllarda liberal politikalarla beraber milliyetçi tutumunun azaldığını, muhafazakâr tutumunun ise devam ettiğini söylemek mümkündür. Ancak burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, artık Türkiye Sağ'ında ideolojik tartışmalarla, ciddi entelektüel çabalarla, sistem muhalifliği ya da eklemesi üzerinden giden sürecin tıkandığıdır. 80 darbesi sonrasında ideolojik kamplaşmanın büyük bedeller ödeyebileceğini gören siyasal irade bu noktadan sonra iktidar çabasını, düşünce ve zihinsel öğretilerin pratiğe aktarılması üzerinden değil ekonomik iyileşme ekseninde götürmüştür.

Bu ekonomik çaba ile aslında ANAP'ın Türkiye Sağ'ına etkisi; Cumhuriyet kurulurken ortaya çıkan askerî ve bürokrasi elitinin elinin zayıflaması, ancak aynı zamanda siyasal ideolojik kamplaşmalarının “dört eğilimi birleştirilme” düşüncesiyle rafa kaldırılmasıdır. Bu noktada sağ neşriyattaki entelektüel birikimin diğer partilere oranla ANAP'ı hiç etkilemediğini söylemek mümkündür. Aslında bu dönemde belirli bir refah seviyesine ulaşan müteveyyin camianın gereksinimlerini, sonraki yıllarda

---

¹²⁰ Süleyman Coşkun, **Türkiye'de Politika (1920-1995)**, 1. Baskı, İstanbul: Cem Yayınevi, 1995, s.328

Refah Partisi'nin karşılayamadığını ve bir çekim alanı oluşturamadığını belirtmek gerekmektedir. Sonraki yıllarda ortaya çıkacak olan Ak Parti tecrübesi aslında bu refah seviyesi artan kesimin isteklerinin ve 28 Şubat post-modern darbesi ile gerilen siyasî ortamda yeni bir rahatlama ihtiyacının ifadesi olarak ortaya çıkmıştır.

3.2.2. Muhafazakâr Demokratlık: Ak Parti

Önceki bölümün sonunda belirttiğimiz gibi ANAP'ın ortaya çıktığı darbe sonrası dönem ve toplumun ihtiyaçları, 1983-1991 yılları arasındaki dönemde ideolojik anlamda kamplaşmaların azalmasına ve toplumla iktidar arasındaki bağların ekonomi üzerinden kurgulanmasına sebep olmuştur. 1995 ve 1999 seçimleri ise Refah Partisi üzerinden siyasal İslâm “sorunu”, Kürt sorunu, etnik terör ve Abdullah Öcalan'ın yakalanması, 28 Şubat post-modern darbesi gibi meseleler üzerinden değerlendirilecek olursa yine ideoloji zeminde yapılan seçimlerdir. Tarihinin en ağır ekonomik krizinden oldukça küçülmüş ve işsizlik sorunuyla baş başa kalmış bir ülke olarak, ağır hasarlı bir şekilde çıkan Türkiye için 3 Kasım 2002 seçimleri yine bu noktada ekonomi temelli bir yarışa sahne olmuştur.

Ak Parti'nin ortaya çıktığı siyasal konjonktür bir dizi olumsuzlukla yoğrulmuştur. Koalisyon iktidarıyla yıpranan siyaset kurumu, yolsuzluklarla ve kötü yönetimle ortaya çıkan ekonomik darboğaz, ekonomik çöküntünün beraberinde getirdiği sosyal kriz, uluslararası alanda gerileyen bir ülke imajı, gelecekte ümidi azalan ve tepkileri giderek yükselen sosyal sınıflar. Tüm bu olumsuzlukların yanında “28 Şubat” süreci olarak adlandırılan ve siyasi alana yönelik müdahalelerin hayatın farklı alanlarında kendini göstermesiyle yaşanan gerilimler de giderek siyaset kurumunun etkisini ve güvenilirliğini yitirmesine sebep olmuştur.¹²¹

Önceki seçimde yüzde 10 barajını aşan beş partinin Meclis dışında kalması, AK Parti'nin ve CHP'nin ise yüzde 10 barajını geçerek Meclis'te yer almasının asıl sebebi seçim beyannamelerinde sadece bu iki partinin ekonomik olgulara gerektiği

---

¹²¹ Yalçın Akdoğan, “Muhafazakâr-Demokrat Siyasal Kimliğin Önemi ve Siyasal İslamcılıktan Farkı”, **AK Parti: Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri**, Drl: Hakan Yavuz, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, s.63

gibi önem vermesinden dolayıdır. Burada halk iki seçenekle karşılaşmıştır; CHP'nin sosyal-liberal modeli ya da AK Parti'nin muhafazakâr-liberal sentezi. CHP özellikle Kemal Derviş'in politikaları üzerinden IMF ile uyumlu, genel küresel ekonomi normlarına yakın ve sosyal adaletçi bir sistemi savunmaktaydı. AK Parti ise yine küresel normlara uygun, IMF ile müzakerelerde güçlü, aynı zamanda KOBİ'lere destek veren ve toplumsal bağlarını sadece ekonomi üzerinden değil aynı zamanda muhafazakâr vurgusu üzerinden sağlamlaştıran bir sistemi ortaya koymaktaydı.¹²²

Seçim sonuçları aynı zamanda DSP, ANAP, DYP ve SP dördlüsünün tasfiye edilmesi anlamına gelmektedir. 2002 seçimlerinden bu yana hiçbir varlık gösteremeyen bu partiler, aslında tarih boyunca sürekli askerî darbelerle partilerin tasfiye edilmesinin dışında demokratik bir seçimle kendiliğinden anlamsız hale gelme anlamında da emsal teşkil etmektedirler. AK Parti'nin bu anlamda diğer partilerden kendisini ayırttığı ve başarısını tanımladığı üç nokta vardır; hizmet ve çözüm sunma politikası, Erbakan'ın siyasal İslâm projesine alternatif olarak yeniden sağ merkezi inşa etme çabası ve CHP'ye karşı kendisi serbest pazarla muhafazakâr değerleri birleştiren neo-liberal muhafazakâr bir sentez sunması. Bu anlamda 3 Kasım seçimlerinin sonuçları aynı zamanda sivil insiyatifin gücünün boyutlarının anlaşılması açısından da oldukça önemlidir. 28 Şubat post-modern darbesiyle iş başı yapan hükümetin ortaya çıkan sorunlarda etkin bir çözüm ortaya koyamaması, darbelerin her defasında Türkiye demokrasisine ciddi anlamda zarar vermesi ve ekonomik küçülmelerle beraber işsizliği ortaya çıkarması halkın bu anlamda seçim sandıklarına farklı bir anlam yüklemesini de beraberinde getirmiştir.

Ak Parti kurulduğu günden itibaren yapılan 2004, 2009 yerel seçimleri 2007, 2011 genel seçimleri dâhil olmak üzere katıldığı tüm seçimlerden birinci parti olarak çıkmayı başarmıştır. Bu noktada sorulması gereken soru şudur; Ak Parti'yi kuran üst kadronun neredeyse tamamının Milli Görüş kökenli olmasına rağmen alınan oy oranlarının Milli Görüş partilerine oranla bu kadar yüksek olmasının sebebi nedir? Bu minvalde sorulabilecek bir soruya zaten Ak Parti'nin kendini ekonomik anlamda liberal, siyasal anlamda ise muhafazakâr ama aynı zamanda demokrat olarak

---

¹²² E. Fuat Keyman, **Değişen Dünya, Dönüşen Türkiye**, 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s.224

tanımlayarak Millî Görüş'ten ayrıldığını söyleyerek cevap vermek mümkündür. Burada vurgulanması gereken bir diğer nokta Ak Parti'nin kendini siyasal İslâmcı bir sınırdan tutmasına karşın, AB ile entegrasyon, demokrasi, liberal ekonomi, insan hakları ve laiklik gibi meselelerde muhatap olunan kavram veya gruplarla kavgalı bir görünüm vermeyerek Türkiye İslâmcılığını bu anlamda değiştirmesidir.

Her ne kadar bu anlamda Milli Görüş'ten farklı bir siyasi çizgide olduğunu ve ideoloji odaklı değil, hizmet odaklı siyaset üreteceğini söylese de Ak Parti'nin ilk yılları uzun süre laiklik, Atatürk İlke ve İnkılapları ekseninde yapılan tartışmalarla geçmiştir. Bu tartışmaların bitişi ise aslında tartışmaların bir sonucu olan 2008 yılında Ak Parti'ye karşı açılmış kapatma istemiyle açılan davadır. Yargıtay Başsavcısı Abdurrahman Yalçınkaya'nın partiyi laiklik karşıtı söylem ve pratiklerin odak noktası olarak suçlaması üzerine açılan dava Anayasa Mahkemesi tarafından reddedilmiştir. Aslında bu dava sonucunda meclis içinde diğer partiler, meclis dışında Kemalizm düşüncesine yakın STK'lar tarafından AK Parti'ye yöneltilen laiklik karşıtlığı ile ilgili suçlamalar marjinalleşmeye başlamıştır.

Laiklik tartışmalarının aslında tüm parti üzerinden olmamakla beraber Ak Parti'nin tepe yönetiminde bulunan Abdullah Gül eksenli tartışıldığı dönem ise 2007 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçimleri olmuştur. Özellikle bu dönemde Sabih Kanadoğlu tarafından formüle edilen "Cumhurbaşkanlığı için yapılan genel kurulda 367 oy toplanılması gerekliliği" sonucu alınan erken seçim kararı ve Ak Parti'nin bu seçimlerden oylarını yükselterek tekrar iktidar olarak çıkması Türkiye siyasi tarihi için bir başka dönüm noktası olma niteliğindedir.

Gelinen noktada Ak Parti iktidarında geçen on yıllık süreçte iç siyasette ilk dönemde bolca yapılan laiklik tartışmalarının, parti karşıtları lehine sonuç vermemesi üzerine bittiğini gözlemlemek mümkündür. Partinin ikinci dönemi ise özellikle "silahlı çete kurmak ve Devlet bütünlüğünü engelleyecek faaliyetlerde bulunmak" suçlamasıyla başlatılan bir dizi tutuklama ve yargılamanın ifadesi olan Ergenekon Operasyonları'nın tartışmaları, aslında temeli 2005'te Ak Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Diyarbakır'da yapmış olduğu konuşma olarak gösterilen "Kürt Açılımı" meselesi, AB üyelik müzakere sürecinde ortaya çıkan fevlekeler ve

“komşularla sıfır problem” ilkesi ile devam eden dış politika faaliyetleriyle yoğun bir şekilde geçmiştir. Bu dönemde aslında AK Parti’ye iç siyaset ve yurtdışından gelen en büyük tepkiler tutuklama sürelerinin uzunluğuyla alakalı olmuştur. Bu sürelerin uzun olması ve davaların geç başlaması üzerinden Ak Parti’nin özgürlüğü kısıtlayıcı ve totaliter eğilimleri olan bir parti olduğu tartışılmaya başlanmıştır. Ancak 2011’de yapılan seçimlerde yine oylarını yükselterek Ak Parti üçüncü defa Türkiye’de iktidar olarak kalmayı başarabilmiştir.

Gelinen noktada AK Parti’nin söyleminin dönüşümü gerek Türkiye’de gerek Batı ülkelerinde partinin nasıl tanımlanacağına ilişkin bir karışıklığı ve tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Bazı kuşkulu çevreler Ak Parti’yi “İslâmcı” olarak adlandırmaya devam etseler de, çoğunluk Erdoğan ve arkadaşlarını Türkiye’deki İslâmcılığın sonunu ilân ettikten sonra “üçüncü yol tarzı bir Avrupa sosyal-demokrat parti”, “Müslüman Demokratlar” olarak yeniden isimlendirme gereğini hissetmiştir. Ak Parti’nin muhafazakâr demokrasisi Kıta Avrupa Fransa’sının deneyiminden daha liberal ve daha ılımlı olan Anglosakson muhafazakârlığına yakın gibi görünmekte, muhafazakâr demokrasi “küreselleşen dünyada yerel odaklı bir duruş” olarak tanımlanmaktadır.¹²³

Adalet ve Kalkınma Partisi’nin İslâmi değerleri de içeren klasik muhafazakâr kültürle demokrasi arasında kalıcı bir ilişki kurabilmesi, sadece siyasi bir parti olarak demokrasi düzleminde faaliyet gösteren bir kuruluş olmasından daha fazla önem taşımaktadır. Aslında AK Parti’nin Türkiye sağında yaptığı en büyük fikirsel ve toplumsal dönüşüm bizatihi bu ilişki sayesinde mümkün olmuştur. Eğer Ak Parti yalnızca siyaset yapabilme yeteneğini geliştirme adına böyle bir formülü yürürlüğe soksaydı; muhtemelen bugün toplumsal tabanda muhafazakâr demokrat bir fikir birlikteliğinin ortaya çıkması mümkün olmayacaktı. Ancak içinde İslâm ve demokrasinin telif edildiği kültürel bir transformasyonun desteklenmesinin de bulunduğu bir çaba, hem demokrasi anlayışının olgunlaşmasının, hem de toplumun temelinde bulunan değerlerin dışlanmayıp içselleştirilmesinin yolunu açacaktır. Bu siyasal çabanın bu noktada ne kadar başarılı olup olmadığını cevabını ise ancak Ak

---

¹²³ Burhanettin Duran, “AKP ve Dönüşümün Aracı Olarak Politika”, **AK Parti: Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri**, Drl: Hakan Yavuz, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, s.335

Parti döneminin ileriki yıllarında ve bu dönemden sonraki siyasal konjonktürün temel dinamiklerinde bulabileceğiz.¹²⁴

---

¹²⁴ Dr. Yalçın Akdoğan, **AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi**, 1. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004, s.112

SONUÇ

Türkiye siyasal hayatında iktidarların sağ siyasetin içerisinden çıkmasını Cumhuriyet'in kuruluşundaki hâkim kodda aramak gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Osmanlı Devleti ile yer yer devamlılık arz eden ilişkisi, zihniyet noktasında tamamen ayrıştırılmak istenmiştir. Bunun mümkün olabilmesi için tarihsel kökenini Osmanlı öncesi dönemde arayan, devlet kültürünü Batı tipi ulus-devletçilikte bulan modern Türkiye tecrübesi; toplumu bu noktada birleştirmek ve yönlendirmek için en genel anlamıyla Kemalizm ile milliyetçiliği harmanlayan bir düşünce tipi ortaya koymuştur.

Resmi ideoloji etrafında kurgulanan resmi tarih ile birlikte ortaya çıkan öğretinin bütün toplum tabanına ulaşması mümkün değildi. Türkiye Cumhuriyeti aşmaya çalıştığı bu sorunu, dünyadaki diğer ülkelerin izlediği yöntemle aşmıştır. Soğuk Savaş'ın bittiği döneme kadar, Batı tipi ulus devletçiliğin neşet ettiği Avrupa ülkeleri, kendi ideolojilerini partilerine eklemiş sivil toplum kuruluşları ile halka anlattılar. Türkiye'de de aynı şekilde, muhalif bir sivil toplum kuruluşunun yaşaması mümkün olmadığı için faaliyetlerine devam eden kuruluşlar, resmi ideolojinin ister istemez kabullenicisi ve yayıcısı konumunda oldular.

Milli Türk Talebe Birliği, bu anlamda Türkiye sağının bütün değişim sancılarını, farklılıklarını, dönemeçlerini ve krizlerini sonuna kadar yaşamış, bu sonuçlara göre hareket etmiş bir sivil toplum kuruluşudur. Türkiye sağının CHP ile başlayan serüveninden, bugün Ak Parti'nin yönettiği devletin kadrolarına kadar neredeyse her dönem, karar verici makamında olan insanların, MTTB ile bir şekilde irtibatlı olmuş kişilerden oluşması tesadüf değildir. Gençliğini MTTB'nin yaz kamplarında, okuma programlarında, konferanslarında geçirmiş birçok kişi halen MHP, BBP, ANAP, Milli Görüş Partileri ve AK Parti kadrolarında yönetici olarak bulunmaktadır. Uzun bir dönem Kemalist milliyetçiliğin gençlikte yayıcısı durumunda olan MTTB'nin, tek parti ile çatışan yönleri, defalarca kapatılması ve sonrasında

dönüştüğü İslâmî kimlik, bu anlamda sağ siyasetin toplumda nasıl bir yansıma yaptığını göstermesi açısından da oldukça önemlidir.

Ancak 21. Yüzyıl dünyasında ortaya çıkan sivil toplum anlayışı MTTB'nin en parlak dönemlerini yaşadığı 1960-1980 arasındaki yıllara göre oldukça değişmiş gözükmektedir. Artık yeni sosyal hareketlerin dünya siyasetinde etkili hâle gelmesi ve kurumsallaşması altmışlı ve yetmişli yıllarda Avrupa ve Amerika'da başlayan öğrenci hareketleri ile yeni kimlikler, sivil toplumun rolü ve kamusal-özel alan ayrımı gibi konuları konuşulabilir hâle getirmiştir. Bu sosyal hareketler iyi örgütlenmiş, tek bir siyasal sorunu çözmeye kendilerini adanmış azınlık gruplardır ve etkinliklerini barış, sivil haklar, çevre, nükleer güç karşıtlığı, kadın hakları, kürtaj karşıtlığı, dinî ve yerel kimlikler gibi meselelerde göstermektedirler.¹²⁵ Kamusal alanın eşitlik üzerine yeniden kurulmasını isteyen bu sosyal hareketler kimlik üzerinden yapılan politikaları benimsemekte ve liberal demokratik sistemi bir dönüşüme tabi tutmaktadırlar.¹²⁶

Artık feminist hareketlerin, çevreci örgütlenmelerin ve insani yardım vakıflarının ortaya koyduğu işbirliği, üyelerinin ait olduğu ulus devletlerin kararlarını etkileyebilmektedir. Küresel ağlarda işbirliği yapan sivil toplum kuruluşlarının başarısı, ulusal düzeyde olan sivil toplum kuruluşlarının sayısını ve etkinliğini arttırmaktadır. Uluslararası çevreci örgütlerin başarılarının, ulusal ölçekteki çevreci grupları hareketlendirmesi bunun en çarpıcı örnekliklerindedir.¹²⁷

Küreselleşmeyle birlikte devletin resmi bir ideoloji etrafında bireyi ve toplumu şekillendirme, yönlendirme kapasitesi sorgulanır hale gelmiştir. Soğuk savaş dönemi sonrasında ideolojilerin belirleyici gücünün azaldığını düşünürsek; modern sivil toplum örgütleri ve baskı grupları, ideolojik topluma karşıt yeni bir toplum modeli olarak görülmelidir. İdeolojik toplum, devlet tarafından resmi bir ideoloji kanalıyla yönlendirilen, çoğulculuğa müsaade etmeyen bir yapıya sahiptir. Modern sivil

---

¹²⁵ Burhanettin Duran, "Türkiye'de Sivil Toplum ve Siyaset", **Sivil Toplum: Farklı Bakışlar**, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2005, s.205

¹²⁶ Kenan Çayır, **Toplumsal Sahnenin Yeni Aktörleri: Yeni Sosyal Hareketler**, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1999, s.29

¹²⁷ Ahmet Arabacı, "Küresel Sivil Toplum Ağlarına Doğru: Küresel Toplumda ve Avrupa Birliğinde Çevreci Gruplar", **Sivil Toplum: Düşünce ve Araştırma Dergisi**, ed: Yasin Aktay, Sayı:3, 2003, s.17

toplum ise bireylerin herhangi bir zorlamaya maruz kalmadan, kendi aralarında yaptıkları bir uzlaşa sonucunda ortaya çıkan ortak yaşam alanlarıdır.¹²⁸

---

¹²⁸ Ömer Çaha, "Bir Kez Daha Sivil Toplum Üzerine", **Sivil Toplum: Düşünce ve Araştırma Dergisi**, ed: Yasin Aktay, Sayı:1, 2003, s:24

KAYNAKÇA

SÜRELİ YAYINLAR

Ağaoğlu, Ahmet, “Padişahlığın Türkiye Başına Getirdiği Felaketler”, **Hilafet ve Hâkimiyet-i Milliye**, Ankara, 1921, s.12

Atsız, Nihal, “Türkçülüğün Önemli Meseleleri”, **Orkun Dergisi**, Sayı:68, 18 Ocak 1952, s.1-3

Atsız, Nihal, “Türkçülük”, **Orkun Dergisi**, , Sayı:17, 15 Haziran 1963, s.1-4
Güngör, Erol, **Töre Dergisi**, Haziran 1979, s.97

İlhan, Mehmet, “Halkın Karşısında Bürokrat”, **Kadro Dergisi**, Sayı:22, t.y., s.38
Milli Gençlik, Sayı:4, 1970, s.18

Tanyol, Cahit, “Atatürk ve Atatürkçüler”, **Milli Gençlik**, Sayı:1, 1963, s.2-3

KİTAPLAR

Ağaoğlu, Ahmet, “Hitabe”, **Türk Yurdu**, İstanbul, Tutibay Yayınevi, 1922

Ağaoğlu, Ahmet, **Devlet ve Fert**, İstanbul, Sanayi Nefise Matbaası, 1932

Ahmad, Feroz, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ve Milliyetçilik 1876-1923**, Der: Mete Tunçay-Erik Jan Zürcher, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000

Ahmet Yılmaz, “Erol Güngör”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002

Akçura, Yusuf, **Üç Tarz-ı Siyaset**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1976

Akdoğan, Dr. Yalçın **AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi**, 1. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004

Akdoğan, Yalçın, “Muhafazakâr-Demokrat Siyasal Kimliğin Önemi ve Siyasal İslamcılıktan Farkı”, **AK Parti: Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri**, Drl: Hakan Yavuz, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010

Alper, Emin, Özgür Sevgi Goral, “Aydınlar Ocağı”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Muhafazakâr**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002

Arabacı, Ahmet, “Küresel Sivil Toplum Ağlarına Doğru: Küresel Toplumda ve Avrupa Birliğinde Çevreci Gruplar”, **Sivil Toplum: Düşünce ve Araştırma Dergisi**, ed: Yasin Aktay, Sayı:3, 2003

Arendt, Hannah, **Geçmişle Gelecek Arasında: Siyasî Düşünce Konulu Altı Deneme**, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996

Arırt, Musa, **Cumhuriyet Dönemi Gençlik Hareketleri**, İzmir, Türkiye Yayınları, 1979

Arvasi, Seyyid Ahmed, **Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz**, İstanbul, Türkmen Yayınevi, 1982

Atabay, Mithat, “Anadoluculuk”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002

Aydemir, Şevket Süreyya, **İkinci Adam: 1884-1964**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1967

Bakırezer, Güven, “Nihal Atsız”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002

Bakırezer, Güven, “Nihal Atsız”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002

Berkes, Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, İstanbul, YKY Yayınları, 2002

Bora, Tanıl, “Sunuş”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002

Bostancı, Naci, **Kadrocular ve Sosyo-Ekonomik Görüşleri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990

Bozkurt, Mahmut Esat, **Atatürk İhtilâli**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1995

Bulaç, Ali, **Göçün ve Kentin Siyaseti: MNP’den SP’ye Milli Görüş Partileri**, İstanbul, Çıra Yayınları, 2009

Bulaç, Ali, **İslâm’ın Anlaşılması Üzerine**, 1. Baskı, İstanbul: Düşünce Yayınları, 1980

Can, Kemal, “Ülkücü Hareketin İdeolojisi”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002

Copeaux, Etienne, **Türk Tarih Tezinden Türk-İslâm Sentezine**, 1. Baskı, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998

Coşkun, Süleyman, **Türkiye’de Politika (1920-1995)**, 1. Baskı, İstanbul: Cem Yayınevi, 1995

Çaha, Ömer “Bir Kez Daha Sivil Toplum Üzerine”, **Sivil Toplum: Düşünce ve Araştırma Dergisi**, ed: Yasin Aktay, Sayı:1, 2003

Çakır, Ruşen, Millî Görüş Hareketi, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: İslâmcılık**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002

Çakır, Ruşen, **Ne Şeriat Ne Demokrasi: Refah Partisini Anlamak**, İstanbul, Metis Yayınları, 1994

Çavdar, Tevfik, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi**, Ankara, İmge Kitabevi, 1995

Çayır, Kenan, **Toplumsal Sahnenin Yeni Aktörleri: Yeni Sosyal Hareketler**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 1999

Darendelioğlu, İlhan, **Türkiye’de Milliyetçilik Hareketleri Tarihi**, İstanbul, Toker Yayınları, 1968

Duman, Doğan, Serkan Yorgancılar, **Türkçülükten İslâmcılığa Millî Türk Talebe Birliği**, 1. Baskı, Ankara, Vadi Yayınları, 2008

Duran, Burhanettin, “AKP ve Dönüşümün Aracı Olarak Politika”, **AK Parti: Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri**, Drl: Hakan Yavuz, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010

Duran, Burhanettin, “Türkiye’de Sivil Toplum ve Siyaset”, **Sivil Toplum: Farklı Bakışlar**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2005

Edibe Sözen, “Erol Güngör”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Muhafazakârlık**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002

Ersoy, Prof. Dr. Arif, **Adil Düzen Çalışmaları: Silm Sosyal Yapılanma**, İstanbul, Yörünge Yayınları, 1997

Gökalp, Ziya, **Hars ve Medeniyet**, İstanbul, Toker Yayınları, 1995

Göle, Nilüfer, **İslâm ve Modernlik Üzerine Melez Desenler**, Birinci Basım, İstanbul, Metris Yayınları, 2000

Güngör, Erol, **Türk Kültürü ve Milliyetçilik**, İstanbul, İrfan Matbaası, 1975

Güngör, Nasuhi, **Yenilikçi Hareket: Yeni Dünya Düzeni Ekseninde Değerlendirme**, İstanbul, Anka Yayınları, 2002

Güngör, Prof. Dr. Erol, **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, 7. Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1992

Güzel, Murat, “Necip Fazıl Kısakürek”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Muhafazakârlık**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002

Hacıeminoğlu, Prof.Dr. Necmettin, **Milliyetçilik, Ülkücülük, Aydınlar**, 3. Baskı, Ankara, Töre Devlet Yayınevi, 1978

Kabacalı, Aykut, **Türkiye’de Gençlik Hareketleri**, İstanbul, Altın Kitaplar, 1992

Kafesoğlu, Prof. Dr. İbrahim, **Türk Bozkır Kültürü**, 1. Baskı, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1987

Kafesoğlu, Prof. Dr. İbrahim, **Türk-İslâm Sentezi**, 3. Baskı, İstanbul, Ötüken Yayıncılık

Karpat, Kemal, **Türkiye’de Siyasal Sistemin Evrimi:1876-1980**, Çev. Esin Soğancılar,1. Baskı, İstanbul, İmge Kitabevi, 2007

Kerestecioğlu, İnci Özkan, “Milliyetçilik: Uyuyan Güzeli Uyandıran Prensten Frankeştayn’ın Canavarına”, **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, Drl: Birsen Örs, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007

Keyder, Çağlar, **Türkiye’de Devlet ve Sınıflar**, İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 1999

Keyman, E. Fuat, **Değişen Dünya, Dönüşen Türkiye**, 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005

Kısakürek, Necip Fazıl, **Çile**, İstanbul, Çile Yayınları, 1977

Kısakürek, Necip Fazıl, **Doğru Yolun Sapık Kolları: Arınma Çağında İslâm**, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 1997

Mardin, Şerif, **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1964

Mardin, Şerif, **Türk Modernleşmesi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991

Mert, Nuray, **Merkez Sağın Kısa Tarihi**, İstanbul, Selis Kitaplar, 2007

Milli Nizam Partisi: Program ve Tüzük, Ankara, As Matbaası, t.y.

Milli Türk Talebe Birliği, **MTTB 48. Dönem Genel Kurulu Faaliyet Raporu**, MTTB Basın Yayın Müdürlüğü, 1966

Milli Türk Talebe Birliği, **MTTB 49. Dönem Faaliyet Raporu**, İstanbul, Tan Matbaası, 1969

Milli Türk Talebe Birliği, **MTTB 52. Dönem Faaliyet Raporu**, İstanbul, Fatih Milli Gençlik Matbaası, 1974

Milli Türk Talebe Birliği, **MTTB 53. Dönem Faaliyet Raporu**, Ankara, 1976

Milli Türk Talebe Birliği, **MTTB 54. Dönem Faaliyet Raporu**, İstanbul, Fatih Milli Gençlik Vakfı Matbaası, 1978

Miyasoğlu, Mustafa, **Necip Fazıl Kısakürek**, İstanbul, Adım Yayıncılık, 1993

Murat Yılmaz, “Mümtaz Turhan”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Muhafazakârlık**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002

Mümtaz Turhan, **Mümtaz Turhan’ın Tüm Eserleri: 1**, 1. Baskı, İstanbul, Yağmur Yayınevi, 1980

Okutan, M. Çağatay, **Bozkurt’tan Kuran’a Millî Türk Talebe Birliği**, 1. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004

Oruç, Zülküf, **Bir Öğrenci Hareketi Olarak Millî Türk Talebe Birliği**, 1. Baskı, İstanbul, Pınar Yayınları, 2005

Özbudun, Ergun, “Türkiye’de Devlet Seçkinleri ve Demokratik Siyasal Kültür”, **Türkiye’de Devlet Seçkinleri ve Demokratik Siyasal Kültür**, Drl: Bülent Akarcalı, Ankara, Türk Demokrasi Vakfı, 1995

Özcan, Ufuk, **Ahmet Ağaoğlu ve Rol Değişikliği: Yüzyıl Dönümünde Batıcı Bir Aydın**, İstanbul, Donkişot Yayınları, 2002

Özcan, Ufuk, **İmparatorluktan Cumhuriyete Kimlik Değişimi Ahmet Ağaoğlu’nun Hayatı, Dönemi ve Düşünceleri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), 1996

Özdalga, Elisabeth, **İslâmcılığın Türkiye Seyri: Sosyolojik Bir Perspektif**, Çev.: Gamze Türkoğlu, 1. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006

Öznur, Hakkı, **Ülkücü Hareket: CKMP'den MHP'ye**, Ankara, Alternatif Yayınları, 1999

Öznur, Hakkı, **Ülkücü Hareket: Portreler**, Ankara, Alternatif Yayınları, 1999

Parla, Taha, **Türkiye'de Anayasalar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1993

Parla, Taha, **Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmî Kaynakları: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, 2. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997

Parla, Taha, **Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm**, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 1989

Sarıbay, Ali Yaşar, **Türkiye'de Demokrasi ve Politik Partiler**, Bursa, Alfa/Aktüel Kitabevi, 2001

Sina Akşin, **Çağdal Türkiye Tarihi: 1908-1980**, İstanbul: Cem Yayınları, 1989

Talay, Birsen, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Kemalizm**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002

Taner Timur, **Toplumsal Değişme ve Üniversite**, Ankara: İmge Yayınları, 2000

Tanyol, Cahit, "Atatürk ve Atatürkçüler", Milli Gençlik, Sayı:1, 1963, s.2-3

Taşkın, Yüksel, "Muhafazakâr Bir Proje Olarak Türk-İslâm Sentezi", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Muhafazakâr**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002

Taylak, Muammer, **İkinci Meşruyet'ten Cumhuriyete Türkiye'de Öğrenci Hareketleri**, Ankara, Başnur Matbaası, 1969

Tevetoğlu, Fethi, **Hamdullah Subhi Tanrıöver**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1986

Tokatlı, Orhan, **Kırmızı Plakalar: Türkiye'nin Özal'lı Yılları**, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999

Toker, Metin, **Tek Partiden Çok Partiye**, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 2001

Turgut, Hulusi, **Şahinlerin Dansı**, İstanbul, ABC Yayınları, 1995

Türkeş, Mustafa, "Kadro Dergisi", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Kemalizm**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002

Ülken, Hilmi Ziya, **Milletlerin Uyanışı**, İstanbul, Marmara Kitabevi, 1945

Ülken, Hilmi Ziya, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Konya, Selçuk Yayınları, 1966

Ünüvar, Kerem, "Ziya Gökalp", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002

Yıldız, Ahmet, **Ne Mutlu Türküm Diyebilene: Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001

Yılmaz, Murat, "Mümtaz Turhan", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik**, Drl: Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002

Yinanç, Mükrimin Halil, **Milli Tarihimizin Adı**, İstanbul, Hareket Yayınları, 1969